

VILNIAUS UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
BAUDŽIAMOSIOS JUSTICIJOS KATEDRA

Eglės Grigonytės
V kurso, baudžiamosios justicijos
studijų šakos studentės

Magistro darbas

PRIEVARTOS PRIEŠ MOTERIS ŠEIMOJE
KRIMINOLOGINIAI ASPEKTAI
CRIMINOLOGICAL ASPECTS OF VIOLENCE AGAINST
WOMEN IN A FAMILY

Vadovė: doc. dr. Ilona Michailovič
Recenzentas: doc. dr. Gintautas Sakalauskas

Vilnius, 2016

TURINYS

ĮVADAS	3
1. PRIEVARTOS PRIEŠ MOTERIS ŠEIMOJE SPECIFIKA	7
1.1. Prievartos prieš moteris šeimoje ir su ja susijusių sąvokų turinys	7
1.2. Prievartos prieš moteris šeimoje priežastingumas	12
1.3. Smurto rato mechanizmas	21
1.4. Prievartos prieš moteris šeimoje rūšys	23
1.4.1. Psichologinė prievarta	23
1.4.2. Fizinė prievarta	28
1.4.3. Seksualinė prievarta.....	32
1.4.4. Ekonominė prievarta.....	36
2. PRIEVARTOS PRIEŠ MOTERIS ŠEIMOJE PADARINIAI.....	40
2.1. Pasekmės moteriai ir vaikams	40
2.2. Teisinio poveikio priemonės smurtautojui.....	47
3. PRIEVARTOS PRIEŠ MOTERIS PREVENCIJĄ VYKDANTYS SUBJEKTAI	54
IŠVADOS	71
PANAUDOTŲ ŠALTINIŲ IR LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	72
SANTRAUKA.....	82
SUMMARY	83

ĮVADAS

Temos aktualumas. Smurtas prieš moteris – opi problema, su kuria susiduria visos kultūros, nepriklausomai nuo asmenų socialinės padėties, išsilavinimo, amžiaus ar ekonominio aprūpinimo. Kiekvienais metais lapkričio 25-ąją yra minima Tarptautinė kovos su prievarta prieš moteris diena, nuo jos iki gruodžio 10-sios kasmet rengiama socialinė akcija „16 aktyvumo dienų prieš smurtą prieš moteris“, kurios metu visame pasaulyje vyksta įvairūs renginiai, skirti kovoti su smurtu prieš moteris bei nelygėmis vyrų ir moterų teisėmis. Dar 1948 m. Jungtinių Tautų (toliau – JT) Generalinei Asamblėjai priėmus Visuotinę žmogaus teisių deklaraciją¹, joje buvo paskelbta, kad niekas negali būti kankinamas arba patirti žiaurų, nežmonišką ar žeminantį jo orumą elgesį, kiekvienas turi teisę naudotis deklaracijoje nurodytomis teisėmis ir laisvėmis be jokių skirtumų, pavyzdžiui dėl rasės, odos spalvos, lyties, kalbos, religijos, politinių ar kitokių įsitikinimų, nacionalinės ar socialinės kilmės, turtinės, gimimo ar kitokios padėties. 1993 m. Vienoje vykusios Pasaulinės Žmogaus teisių konferencijos metu JT valstybės narės paskelbė, kad moterų ir mergaičių teisės, taip pat ir moters žmogaus teises propaguojančios tarptautinės priemonės, turėtų būti JT veiklos, kovojant už žmogaus teises, dalimi ir buvo priimta JT Smurto prieš moteris deklaracija². Tuo tarpu 1995 m. priimta Pekino deklaracija ir veiksmų platforma³ kovą su smurtu prieš moteris apibrėžė kaip vieną iš dvylikos svarbiausių sričių lyčių lygybės srityje. Tačiau netgi praėjus daugiau nei dviems dešimtims metų, Lietuvoje, Europoje ir visame pasaulyje netyla kalbos apie nustatomus naujus smurto prieš moteris atvejus, visuomenė vis dar susiduria⁴ su daugybe žmogaus teisių pažeidimų atvejų, kai prieš moterį yra naudojama įvairių rūšių prievarta. Remiantis atliktais tyrimais, nustatyta, jog visame pasaulyje kas trečia moteris per savo gyvenimą yra buvusi sumušta, verčiama prieš savo valią turėti lytinius santykius ar kitaip išnaudota – dažniausiai jai gerai pažįstamų vyrų, tarp jų ir jos pačios šeimos narių, darbdavių ar bendradarbių⁵. Islamo įstatymo valstybėse padėtis yra itin

¹ 1948 m. gruodžio 10 d. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. Valstybės žinios, 2006, Nr. 68–2497.

² 1993 m. gruodžio 20 d. Jungtinių Tautų deklaracija dėl smurto prieš moteris panaikinimo. Nr. A/RES/48104. Prieiga per internetą: <http://www.un.org/documents/ga/res/48/a48r104.htm> [žiūrėta 2016 02 29].

³ 1995 m. Pekino deklaracija ir veiksmų platforma. Prieiga per internetą: <http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/platform/declar.htm> [žiūrėta 2016 02 29].

⁴ Tą nusprendė parodyti ir daugiau nei 20 tūkstančių žmonių 2015 m. lapkričio 7 d. Ispanijoje, Madride, išeidami į gatves, protestuodami bei taip pasisakydami prieš įvairių rūšių smurtą prieš moteris. (*Violence against women: Madrid stages big protest march*. Prieiga per internetą: <http://www.bbc.com/news/world-europe-34756378> [žiūrėta 2016 02 01]).

⁵ VASILIAUSKAITĖ Z. *Šeimoje patirto smurto padariniai bio-psycho socialinei asmens sveikatai. Mušamos moters sindromas*. Prieiga per internetą:

komplikuota – pagal 2013 m. JT paskelbtą tyrimą, daugiau nei 99 % moterų ir mergaičių yra patyrusios vienokios ar kitokios formos seksualinį priekabiavimą, daugiausiai – iš savo partnerio ar artimo šeimos nario⁶. Pilietinio karo krečiamoje Sirijoje, kur žiaurus elgesys su moterimis įprastas, vyrai ilgai turėjo teisę žudyti – iki 2009-ųjų, vyras, užtikęs svetimąjant ir dėl to nužudęs savo žmoną, seserį ar motiną, būdavo atleidžiamas nuo bausmės⁷. Tuo tarpu Vakaruose, remiantis atliktais tyrimais, apie 13 % visų nužudymų JAV yra būtent jos vyro įvykdytas žmonos nužudymas⁸, savo rodikliais neatsilieka taip pat ir Azija⁹. 2014 m. kovo 5 d. paskelbtoje Europos Sąjungos (toliau – ES) pagrindinių teisių agentūros (toliau – FRA) apklausoje taip pat atsispindi¹⁰, kad nuo prievartos šeimoje kenčia daugybė Europos šalių moterų.

2011 m. gruodžio 15 d. Lietuvoje įsigaliojus Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymui (toliau – ANSAAI) per tris pirmuosius ANSAAI galiojimo mėnesius buvo užregistruoti daugiau kaip septyni tūkstančiai kreipimūsi į policiją dėl smurto artimoje aplinkoje (Lietuvos Respublikos policijos departamento duomenimis, 96 % nukentėjusiųjų buvo moterys)¹¹. Tačiau nors buvo imtasi konkrečių veiksmų¹², siekiant

http://manoteises.lt/wp-content/uploads/2014/05/Musamos_moters_sindromas_2013-06-20_Zuzana_Vasiliauskaite.pdf [žiūrėta 2015 11 16].

⁶ BARONAITĖ M. *Moterų teisės mažiausiai gerbiamos Egipte*. Prieiga per internetą: <http://lzinios.lt/lzinios/Pasaulis/moteru-teises-maziausiai-gerbiamos-egipte/167311> [žiūrėta 2015 12 10].

⁷ Moterų teisių pažeidimai pasaulyje: nuo vyrų parenkamų darbų iki leidimo prievartauti. Prieiga per internetą: <http://www.15min.lt/naujiena/aktualu/pasaulis/moteru-teises-vis-dar-varzo-absurdiski-istatymai-57-485642> [žiūrėta 2015 11 17].

⁸ VASILIAUSKAITĖ Z. *Šeimoje patirto smurto padariniai bio-psicho socialinei asmens sveikatai. Mušamos moters sindromas*. Prieiga per internetą:

http://manoteises.lt/wp-content/uploads/2014/05/Musamos_moters_sindromas_2013-06-20_Zuzana_Vasiliauskaite.pdf [žiūrėta 2015 11 16].

⁹ Remiantis Indijos socialinės srities mokslininkų pateiktais vertinimais, dėl įvairaus pobūdžio diskriminacinių veiksmų, kiekvienais metais Indijoje miršta apie du milijonus moterų ir mergaičių. Viena iš priežasčių yra seksualinis smurtas, kitos priežastys – nesutarimai dėl kraičio, mergaičių naujagimių žudymas, vaikų nepriežiūra, nevienoda prieiga prie išteklių ir sveikatos apsaugos bei nepakankama senyvo amžiaus žmonių priežiūra. (Europos Parlamento rezoliucija Nr. 2013/2512(RSP) dėl smurto prieš moteris Indijoje. Prieiga per internetą:

<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+MOTION+P7-RC-2013-0028+0+DOC+XML+V0//LT> [žiūrėta 2015 12 10]).

¹⁰ Pagal FRA tyrimo rezultatus, 33 % moterų yra patyrusios fizinį ir (arba) seksualinį smurtą nuo 15 metų amžiaus, 22 % moterų yra patyrusios partnerio fizinį ir (arba) seksualinį smurtą, 43 % moterų patyrė kokį nors dabartinio arba buvusio partnerio psichologinį smurtą, tokį kaip viešas pažeminimas, draudimas išeiti iš namų arba užrakinimas, vertimas žiūrėti pornografiją ir grasinimas panaudoti smurtą. (2014 m. kovo 5 d. ES pagrindinių teisių agentūros pranešimas spaudai. Prieiga per internetą:

http://ec.europa.eu/lietuva/ziniasklaidai/05032014_smurtas_pries_moteris_lt.htm [žiūrėta 2015 11 16]).

¹¹ VASILIAUSKAITĖ Z. *Šeimoje patirto smurto padariniai bio-psicho socialinei asmens sveikatai. Mušamos moters sindromas*. Prieiga per internetą:

http://manoteises.lt/wp-content/uploads/2014/05/Musamos_moters_sindromas_2013-06-20_Zuzana_Vasiliauskaite.pdf [žiūrėta 2015 11 16].

¹² 2013 m. Lietuvos Respublikos BK ir BPK pakeitimais panaikinta privataus kaltinimo tvarka ir/arba reikalavimas nukentėjusiajam teikti pareiškimą, nustačius psichinio ar seksualinio smurto artimoje aplinkoje požymius (BK 145, 148, 149, 150, 151, 152, 165 straipsniai), o nauja BK 140 straipsnio 2 dalimi numatyta kvalifikuota fizinio smurto artimoje aplinkoje sudėtis – fizinio skausmo sukėlimas ar nežymus sveikatos sutrikdymas, padarytas artimajam giminaičiui ar šeimos nariui (ADUTAVIČIŪTĖ M., *et al.*

pažaboti smurtą prieš moteris šeimose, ANSAAI, Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) ir baudžiamojo proceso kodekso (toliau – BPK) nuostatos vis dar nėra iki galo suderintos, ypač taikant artimos aplinkos apibrėžimą ir ANSAAI numatytas apsaugos priemones, o dėl nevieningos apsaugos priemonių taikymo praktikos smurto artimoje aplinkoje aukos ir jų šeimos nariai ne visuomet gali pasinaudoti ANSAAI jiems teikiama apsauga¹³. Taip pat, remiantis moterų krizių centro Vilniaus moterų namų duomenimis¹⁴, 2013 m. 70 %, tai yra 388 iš 550 besikreipusiųjų, o 2014 m. jau 73 %, tai yra 428 iš 546, buvo moterys, nukentėjusios nuo smurto, patirto iš savo esamo ar buvusios sutuoktinio, partnerio, tėvo ar kitų artimųjų.

Apibendrinant pasakytina, jog įvairių šalių statistika, priimami teisės aktai įrodo, kad prievartos prieš moteris šeimoje problema pasaulyje yra aktuali ir spręstina, todėl apie ją kalbėti neabejotinai reikia. Darbo temos aktualumą įrodo dar ir tai, kad šia tematika rašoma ne tik užsienio autorių, tačiau gausu ir Lietuvos mokslininkų darbų, kasmet šia tema rašomi aukštųjų mokyklų diplominiai ir baigiamieji darbai, taip pat plėtojama tema yra ypač aktuali teisės, psichologijos, sociologijos mokslų studentams.

Darbo tikslas, uždaviniai ir tyrimo objektas. Prievartos prieš moteris šeimoje samprata, kaip tyrimo objektas bei dalykas, šiame darbe analizuojama siekiant pagrindinio **darbo tikslo** – išsiaiškinti pagrindinius prievartos prieš moteris šeimoje kriminologinius aspektus.

Siekti tikslo padėjo šie **uždaviniai**: prievartos ir su ja susijusių sąvokų išsiaiškinimas; prievartos prieš moteris rūšių išskyrimas (nors akivaizdu, kad šios prievartos rūšių išskyrimas yra sąlyginis dalykas, dažnai auka patiria visą kompleksą prievartos apraiškų); tokios prievartos priežasčių bei pasekmių moteriai ir jos vaikams įvardijimas; pagalbos priemonių bei prevencijos subjektų pateikimas. Būtent šį temos atskleidimo būdo pasirinkimą lėmė požiūris, kad tik kompleksiškai aptarus visus pagrindinius tyrimo objekto aspektus, tai yra prievartos prieš moterį šeimoje kilmę ir priežastis, rūšis bei poveikį pačiai moteriai ir jos vaikams, galima pasiekti užsibrėžtą darbo tikslą, taip pat atsakyti, kaip nuo to būtų galima apsisaugoti. Atsižvelgiant į

Nusikaltimų aukų teisių direktyva: naujas požiūris į artimųjų smurto aukas. Vilnius: Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2014, p. 6. Prieiga per internetą:

https://www.hrmi.lt/uploaded/Apzvalgos/Tyrimas_auku-teisiu-direkt_1.pdf [žiūrėta 2015 12 01].).

¹³ Lietuvoje vis dar trūksta efektyvaus reagavimo į teismo skiriamų kardomųjų ir/ar apsaugos priemonių pažeidimus mechanizmo tais atvejais, kai įtariamasis ar kaltinamasis be perspėjimo grįžta į aukos gyvenamąją vietą, bando ieškoti kontakto ar daryti poveikį aukai per trečius asmenis, pavyzdžiui, vaikus; taip pat įstatymu garantuojama nemokama specialistų pagalba aukoms vis dar nepasiekia visų turinčių teisę ją gauti. (*Ibid.*, p. 7).

¹⁴ Vilniaus Moterų namų statistika, susijusiusi su smurtu prieš moteris. Prieiga per internetą: <http://www.policija.lt/get.php?f.21543> [žiūrėta 2015 12 01].

Lietuvos Respublikos statistinius rodiklius¹⁵ bei ribotą darbo apimtį, daugiau dėmesio skiriama būtent prievartai prieš moteris, sulaukiamai ne iš moters tėvų, vaikų, brolių ar kitų artimų jai žmonių, tačiau iš sutuoktinių (partnerių), o siekiant pabrėžti problemos mastą bei aktualumą, remiamasi įvairių šalių pastaruosius metus vykdytais tyrimais, susijusiais su prievarta prieš moteris šeimoje.

Darbo tyrimo metodai. Tiriant pasirinktą objektą ir siekiant išsikelto darbo tikslo, naudoti metodai: duomenų analizės (tiriant įvairių šalių statistinius duomenis, susijusius su prievartos prieš moteris šeimoje vartojimu), analogijos (remiantis mokslininkų teiginiais apie prievartos prieš moteris šeimoje reiškinio ypatumus buvo daromos konkrečios išvados), apibendrinimo (apibendrinant teisės aktų nuostatas, susijusias su prievarta prieš moteris šeimoje, taip pat įvairių šalių tyrimų rezultatus), indukcijos (remiantis mokslininkų išvadomis buvo prieita prie bendrų teiginių), lyginamasis (pavyzdžiui, lyginant įvairių šalių patirtį prievartos prieš moteris prevencijos srityje), lingvistinis (aiškinantis prievartos prieš moteris šeimoje ir su ja susijusių sąvokų prasmę). Visi šie kompleksiška naudoti metodai padėjo atskleisti įvairių rūšių prievartos prieš moteris sampratą, kilmę, pasekmes bei pateikti pagalbos ir prevencijos priemonių sistemą.

Darbo originalumas ir naujumas. Tema atskleista atlikus naujausios mokslinės literatūros, įstatymų bei įstatymus įgyvendinančių teisės aktų analizę, sulyginus Lietuvos Respublikos bei kitų šalių (ES, Jungtinių Amerikos Valstijų (toliau – JAV), Artimųjų Rytų) statistinius duomenis, kurie buvo integruoti į kiekvieną magistro darbo dalį bei įrodantys prievartos prieš moteris šeimoje problemos pasaulinį reikšmingumą ir dydį.

Svarbiausi šaltiniai. Aiškinantis prievartos prieš moteris šeimoje priežastis, kilmę, pasekmes, pagalbos priemones ir prevencijos subjektus naudota literatūra ir šaltiniai: Lietuvos Respublikos bei užsienio valstybių teisės aktai bei teismų praktika, mokslinė literatūra (Cunningham A., Diršienės N., Fedosiuk O., Gustaitienės M., Krupskienės A., Matulionio A., Michailovič I., Reikertienės V., Sakalausko G., Uscilos R., Usilaitės Ū., Zaksaitės S., ir kitų mokslininkų darbai), Lietuvos bei užsienio valstybių statistiniai duomenys, susiję su prievarta prieš moteris šeimoje, dabartinis lietuvių kalbos bei tarptautinis žodynai.

¹⁵ Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos policijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos duomenimis, 2012–2014 m. net 34 % įtariamųjų, pavartojusių įvairaus pobūdžio smurtą prieš moteris, yra jų partneriai, o teisėti sutuoktiniai sudaro 26,9 %, tuo tarpu visą kitą sudaro kitais artimais ryšiais su moterimi susiję asmenys. (BAJORINAS A. 2012–2014 m. statistika, susijusi su smurtu artimoje aplinkoje. Prieiga per internetą: [http://www.bukstipri.lt/uploads/2012_2014%20m_%20statistika%20smurtas%20artimoje%20aplinkyje\(1\).ppt](http://www.bukstipri.lt/uploads/2012_2014%20m_%20statistika%20smurtas%20artimoje%20aplinkyje(1).ppt) [žiūrėta 2015 11 16]).

1. PRIEVARTOS PRIEŠ MOTERIS ŠEIMOJE SPECIFIKA

1.1. Prievartos prieš moteris šeimoje ir su ja susijusių sąvokų turinys

Prievartos ir smurto sąvokos šiame darbe minimos palyginti nemažai, jos yra svarbios tiek teoriniu, tiek praktiniu aspektu, tad pirmiausiai reikėtų aptarti jų bei su jomis susijusių sąvokų reikšmę ir tarpusavio santykį.

Prievartos sąvoka mūsų šalies įstatymuose aiškiai nėra išskirta, tačiau ją išvesti nėra sunku, nes Lietuvos Respublikos BK¹⁶ žodis „prievarta“ vartojamas turint omenyje psichologinį spaudimą (pavyzdžiui, BK 143 straipsnis, kuris kalba apie privertimą darytis neteisėtą abortą), seksualinį prievartavimą (BK 150 straipsnis), turto prievartavimą (BK 181 straipsnis). Fizinės prievartos sąvoka išplaukia iš BK 135–140 straipsnių, kurie nustato atsakomybę už įvairaus masto sveikatos sutrikdymus. Lietuvių terminologijoje sąvoka „prievarta“ įvardijama kaip jėgos naudojimas, vertimas kažką daryti, o „smurtas“ – tai „šturkšti prievarta“¹⁷ – čia matome prievartos ir smurto sąvokų persipynimą. Pats prievartos pobūdis visuomenėje gali būti įvairus: materialinis, idealoginis, tiesioginis, netiesioginis, socialinis, ekonominis, politinis, moralinis, fizinis, psichologinis, teigiamas, neigiamas, teisėtas, neteisėtas¹⁸. Tačiau labiausiai neteisėta prievarta sietina su žmogaus teisių bei laisvių ribojimais (varžymais) bei tiesioginiais jų pažeidimais¹⁹, t.y. pasikėsinimais į gyvybę, sveikatą, asmens bei turto neliečiamybę, laisvę, privatų gyvenimą, individualybę, garbę, savigarbą, orumą. Informacinio, mokslinio pobūdžio leidiniuose sąvokos „prievarta“ ir „smurtas“ sąlygiškai vartojamos kaip sinonimai, tačiau nors teisinėje kalboje rekomenduotina vartoti „prievartos“ terminą, nes kalbama apie teisinį aukos ir smurtautojo konflikto nagrinėjimą, kai vertinami vieno asmens (smurtautojo) veiksmų kito asmens (aukos) atžvilgiu pobūdis, priežastys ir padariniai²⁰, visgi, kaip vėliau ir matysime, prievarta iš esmės gali reikšti visiškai tokį patį įvairaus laipsnio poveikį teisiškai saugomoms vertybėms, kaip ir smurtas. Trumpiau tariant, matyti, kad nemažai autorių²¹ prievartą įvardija kaip įvairaus masto poveikį asmeniui ir yra linkę sutapatinti prievartos ir smurto sąvokas.

¹⁶ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 89–2741 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

¹⁷ Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Prieiga per internetą: <http://dz.lki.lt/search/> [žiūrėta 2016 02 20].

¹⁸ KRUPSKIENĖ A., et al. *Smurto paplitimas ir jo prevencija Lietuvoje*. Vilnius, 2011, p. 2.

¹⁹ *Ibid.*

²⁰ DIRSIENĖ N., REIKERTIENĖ V., USCILA R., USILAITĖ Ū., *Teisiniai ir praktiniai patarimai moterims, patyrusioms prievartą šeimoje*. Vilnius: Lygių galimybių plėtros centras, 2004, p. 8.

²¹ Fedosiuk O. taip pat teigia, kad nėra jokio praktinio reikalo „smurto“ ir „prievartos“ sąvokoms suteikti skirtingas reikšmes. (FEDOSIUK O. *Psichinės prievartos samprata baudžiamojoje teisėje*. Jurisprudencija, mokslo darbai, 2001, Nr. 21 (13), p. 102).

K. Jovaišo teigimu, šios sąvokos stebėtinai dažnai nekorektiškai ir nepagrįstai vartojamos kaip sinonimai²². Jo manymu, smurtas apimtų tik neteisėtą ir kriminalinę prievartą²³, o be jos visuomenėje egzistuojanti ir kitokia – tai įstatymų ir moralės normų prievarta. Visgi jeigu pradėtume visą mus supantį pasaulį ir jo taisykles laikyti prievarta, priartėtume prie egzistencinių klausimų, tokių, kaip ar iš viso galima kažką versti elgtis vienaip ar kitaip. Pačios visuomenės sukurtų ir laikomųsi normų nebūtų galima laikyti prievartos forma, tai veikiausiai būtų taisyklės, padedančios išlaikyti pačių visuomenės narių gerbūvį ir taiką, todėl sąvokas smurtas ir prievarta būtų galima nesibaiminant tapatinti ir vartoti kaip sinonimus.

Smurto sąvokų ir definicijų literatūroje bei įstatymuose rasti galima daugiau nei prievartos – pats ANSAAI smurtą apibrėžia kaip veikimu ar neveikimu asmeniui daromą tyčinį fizinį, psichinį, seksualinį, ekonominį ar kitą poveikį, dėl kurio asmuo patiria fizinę, materialinę ar neturtinę žalą²⁴. JT Smurto prieš moteris panaikinimo deklaracijoje smurtą būtent prieš moterį apibrėžia vėlgi išskiriant įvairaus masto poveikį nukentėjusiajai, kuris gali būti nukreiptas taip pat ir į ateitį: deklaracijoje šis terminas reiškia bet kokį smurto aktą prieš lytį, kuris sukelia arba gali sukelti moterims fizinę, lytinę ar psichologinę žalą bei kentėjimą taip pat reiškia grasinimus atlikti tokius veiksmus, prievartą arba despotiškai atimti laisvę tiek visuomeniniame, tiek privačiame gyvenime. Tuo tarpu Pasaulinės sveikatos organizacijos (toliau – PSO) smurto apibrėžime yra pabrėžiamas tyčinis smurto pobūdis: tai yra tyčinis fizinės jėgos ar galios panaudojimas prieš save, kitą asmenį, asmenų grupę ar visuomenę, kas sukelia arba gali sukelti sužalojimus, mirtį, psichologinę žalą, vystymosi sutrikimus ar bet kokio pobūdžio žalą²⁵. Žodžiai „galios panaudojimas“ smurto suvokimą praplečia veiksmais, kurių šaltinis yra valdžios žmogui naudojimas, t. y. grasinimai ar gąsdinimai; taip pat tai reiškia nepriežiūrą, pagalbos nesuteikimą²⁶. Kitas Europiniu lygiu reikšmingas dokumentas, deja, bet Lietuvoje kol kas dar neratifikuota²⁷ Europos Tarybos konvencija dėl smurto prieš moteris ir smurto šeimoje prevencijos bei kovos su juo (toliau – Stambulo konvencija) smurto prieš moteris apibrėžimui suteikia dar kitokį atspalvį ir tokį smurtą apibūdina kaip

²² JOVAIŠAS K. *Smurto šeimoje prevencija: Iliuzijų anatomija*. Vilnius: Eugrimas, 2009, p. 26.

²³ *Ibid.*

²⁴ Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas. Valstybės žinios. 2011, Nr. 72–3475 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

²⁵ KRUPSKIENĖ A., et al. *Smurto paplitimas ir jo prevencija Lietuvoje*. Vilnius, 2011, p. 5.

²⁶ *Ibid.*

²⁷ Nors Konvencijos ratifikavimas parodytų politinę valią siekti kovoti su visų formų smurtu prieš moteris ir taip užtikrinti tinkamą moterų žmogaus teisių įgyvendinimą, ratifikavimui Lietuvoje intensyviai priešinasi Lietuvos Vyskupų Konferencija ir susijusios organizacijos, šią Konvenciją pristatantys, kaip dokumentą, įvedantį papildomas lytis ir įteisinantį lyties keitimą. (Žmogaus teisių stebėjimo institutas. Žmogaus teisių apžvalga 2013–2014 m. Smurtas artimoje aplinkoje ir smurtas prieš moteris. Prieiga per internetą: <http://pasidomek.lt/lt/i-smurtas-artimoje-aplinkoje-ir-smurtas-pries-moteris> [žiūrėta 2016 03 15].

žmogaus teisių pažeidimą ir diskriminacijos formą²⁸. Visuose tarptautinio lygio dokumentuose pateiktuose smurto apibrėžimuose galima būtų pastebėti vieningus bruožus, kad smurtas pasižymi tuo, kad: a) smurto metu yra tam tikras pavojus ir poveikis asmens sveikatai arba gyvybei (nuo nežymaus iki labai didelio); b) smurtu sukeliama žala; c) smurtas yra tyčinis veiksmas; d) pasireiškiantis įvairiomis formomis.

Lietuvoje, kaip ir kitose ES šalyse, baudžiamoji atsakomybė yra numatyta už atskirus įvairių formų smurto prieš moteris pasireiškimus (sunkų, nesunkų sveikatos sutrikdymą, fizinio skausmo sukėlimą ar nežymų sveikatos sutrikdymą, grasinimą, terorizavimą ir bauginimą, žmogaus veiksmų laisvės varžymą, išžagimą, seksualinę prievartą, vertimą lytiškai santykiuoti, seksualinį priekabiavimą, už nusikaltimus asmens privataus gyvenimo neliečiamumui – būstui, susižinojimo neliečiamumui, neteisėtą informacijos apie privatų gyvenimą rinkimą, atskleidimą ir panaudojimą), tačiau juk toks smurtas gali ir nebūti vienkartinis. Smurtas prieš moterį gali tęstis, prislobti ir vėl atsinaujinti, o smurto formos gali persipinti. Galimas ir toks variantas, jog vienu momentu naudojamas smurtas gali netgi nesudaryti nusikaltimo sudėties (pavyzdžiui, vyras gali jaustis galintis valdyti žmonos gyvenimą ir jai nurodinėti). Kaip teigia Adutavičiūtė M.²⁹, netgi nesudarydamas nusikaltimo sudėties, toks smurtautojo elgesys dažniausiai turi tikslą ir poveikį įtvirtinti visapusišką moters kontrolę. Toks, platesnis, nei numatytas Lietuvoje (į kurį įeitų ne tik išvardintos baudžiamajame įstatyme numatytos veikos) apibrėžimas yra taikomas Jungtinėje Karalystėje, į kurį patenka ir prievartinė kito asmens kontrolė, ir pasikartojančio elgesio modelis. Nuo 2013 m. Jungtinės Karalystės institucijos kontroliuojamą elgesį oficialiai apibūdina kaip visumą veiksmų, kuriais siekiama asmenį paversti pavaldžiu ir/arba priklausomu jį izoliuojant nuo paramos šaltinių, išnaudojant jų resursus ir gebėjimus asmeninei naudai, atimant iš jų priemones, reikalingas nepriklausomybei, pasipriešinimui ir išsigelbėjimui, ir reguliuojant jų kasdienį elgesį³⁰. Tuo tarpu prievartinis elgesys Jungtinės Karalystės institucijų apibūdinamas kaip užpuolimo, grasinimų, žeminimo ir bauginimo ar kitokios prievartos veiksmas ar jų visuma, kuriais siekiama pakenkti, nubausti ar įbauginti auką³¹. Iš šių apibūdinimų galima būtų daryti išvadą, kad smurtautojas ne tik tyčia siekia sukelti įvairaus pobūdžio poveikį

²⁸ MICHAILOVIČ I. *Kai kurie smurto artimoje aplinkoje aspektai socialinės kultūrinės lyties požiūriu*. Kriminologijos studijos, 2014/2. Prieiga per internetą: <http://www.zurnalai.vu.lt/kriminologijos-studijos/article/view/5092/3349> [žiūrėta 2015 12 05].

²⁹ ADUTAVIČIŪTĖ M., et al. *Nusikaltimų aukų teisių direktyva: naujas požiūris į artimųjų smurto aukas*. Žmogaus teisių stebėjimo institutas. Vilnius, 2014, p. 11. Prieiga per internetą: https://www.hrmi.lt/uploaded/Apzvalgos/Tyrimas_auku-teisiu-direkt_1.pdf [žiūrėta 2016 01 12].

³⁰ *Ibid.*

³¹ *Circular: new government domestic violence and abuse definition*. Prieiga per internetą: <https://www.gov.uk/government/publications/new-government-domestic-violence-and-abuse-definition> [žiūrėta 2016 03 19].

moteriai, tačiau prieš ją dar gali siekti naudos – materialios arba psichologinės – pačiam sau, o tam, kad ją pasiektų jis gali naudoti psichologinį šantažą ir elgtis agresyviai naudojant smurtą. Čia susiduriame su dar viena sąvoka, artima smurtui, nes neretai žodžiai „prievarta“, „smurtas“ taip pat yra prilyginimi sąvokai „agresija“, tačiau negalima būtų teigti, jog tai yra vienas ir tas pats. Palaikytina pozicija, kad smurtas yra tik vienas iš agresijos pasireiškimo formų ir tik tuomet, kai smurtautojas nori padaryti tiesioginę žalą aukai, galime kalbėti apie smurto ir agresijos tapatumą³². Tuo tarpu ne visada smurto tikslas yra sukelti žalą aukai – smurtautojas daugiau siekia valdyti auką, primesti savo valią, o tuomet kai moteris sulaukia įvairių rūšių prievartos, kuria specialiai norima sukelti jai žalą, galime teigti, kad moteris patiria agresiją.

Smurtas, patiriamas moters iš jos šeimos narių yra suprantamas kaip partnerio prievarta, fizinis, arba psichologinis (įskaitant seksualinį) smurtas santuokoje ir nesantuokinėje partnerystėje, net jei smurtas buvo patirtas po išsiskyrimo, bet yra tiesiogiai susijęs su ankstesne partneryste³³. Šio pobūdžio smurtas – tai veiksmai, kuriais siekiama kontroliuoti ar dominuoti, kai pažeidžiamos teisės į laisvę, fizinę, psichinę ir seksualinį partnerio neliečiamumą³⁴. Matome, jog šeiminiis smurtas yra patiriamas ne iš pašalinio ir svetimo moteriai žmogaus, tačiau jai gerai pažįstamo ir labai artimo, kuris gyvena kartu su ja, jos aplinkoje, dalyvauja jos kasdieniame gyvenime. ANSAAI apibrėžia, kas yra artima aplinka – tai aplinka, kurią sudaro asmenys, siejami arba praeityje sieti santuokiniais, partnerystės, svainystės ar kitais artimais ryšiais, taip pat asmenys, kartu gyvenantys ir tvarkantys bendrą ūkį. Kalbant apie šeimos sąvoką, Lietuvos Respublikos Konstitucijoje³⁵ šis institutas yra įvardijamas kaip visuomenės ir valstybės pagrindas, taip pat joje įtvirtinta valstybės pareiga saugoti ir globoti šeimą, motinystę, tėvystę, vaikystę. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarime³⁶ aiškindamas šeimos koncepciją, yra pasisakęs, jog konstitucinė **šeimos samprata** yra grindžiama šeimos narių tarpusavio atsakomybe, supratimu, emociniu prieraišumu, pagalba ir panašiais ryšiais bei savanorišku apsisprendimu prisiimti tam tikras teises ir pareigas, t. y. santykių turiniu, o šių santykių išraiškos forma

³² *Smurtas šeimoje: prevencija, intervencija ir galima pagalba*. Viešoji įstaiga Vaikų laikinosios globos namai “Atsigrėžk į vaikus. Vilnius, 2008, p. 9.

³³ *Ibid.*, p. 5.

³⁴ *Ibid.*

³⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios, 1992, Nr. 33–1014 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

³⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. birželio 3 d. nutarimu nr. X–1569 „Dėl valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“ patvirtintos valstybinės šeimos politikos koncepcijos nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Byla Nr. 21/2008. Prieiga per internetą: <http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta159/content> [žiūrėta 2015 11 26].

konstitucinei šeimos sampratai esminės reikšmės neturi. Byloje *Marckx prieš Belgiją*³⁷ Europos Žmogaus Teisių Teismas (toliau – EŽTT) dar 1979 m. taip pat panašiai konstatavo, kad šeimos gyvenimo samprata neapsiriboja santuokos pagrindu susiformavusiomis šeimomis ir gali apimti kitus *de facto* santykius. Atsižvelgiant į susiformavusią praktiką šeimos nariais galima laikyti vyrą ir moterį tiek įregistravusius, tiek neįregistravusius santuoką įstatymų nustatyta tvarka, tačiau gyvenančius kartu ir vedančius bendrą ūkį, į šeimos sąvoką be kita ko patektų ir moters tėvas, broliai, seneliai ir kiti artimi žmonės, su kuriais ją sieja artimi santykiai. Tačiau reikėtų pabrėžti, kad kitose valstybėse šeimos apibrėžimas gali šiek tiek skirtis, jis nėra vienareikšmis, kadangi ši sąvoka apibrėžiama atsižvelgiant į visuomenėje vyraujančią šeimos gyvenimo formų įvairovę, demografinius, ekonominius ir socialinius visuomenės gyvenimo pokyčius³⁸.

Iš visų prieš tai aptartų apibrėžimų išplaukia, kad šeima – tai ne tik giminyste, tačiau taip pat ir labai artimais psichologiniais, socialiniais ar ekonominiais ryšiais paremtas institutas. Jeigu smurtas sulaukiamas iš artimos moteriai aplinkos – būtent jos šeimos narių, tai yra šiek tiek siauresnė ir žymiai jautresnė sritis nei smurtas, patiriamas iš visai nepažįstamų asmenų, kadangi šeimoje kylantys ginčai dažniausiai nėra viešai eskaluojami, moterys yra linkusios nutylėti apie patiriamą įvairaus pobūdžio smurtą, nes tai esą gėdinga, tačiau tai kenkia ne tik pačiai moteriai, jos šeimos nariams, bet ir pačiai visuomenei, kurios nare yra ta moteris.

Apibendrinant, galima pasakyti, kad sąvokos „prievarta“ ir „smurtas“ yra glaudžiai susijusios, persipina ar net gali reikšti tą patį, todėl šiame darbe, kalbant apie prievartos prieš moteris šeimoje kriminologinius aspektus, jos yra naudojamos kaip sinonimai ir apibendrintai reiškia tyčinį psichinio, fizinio, seksualinio ar ekonominio pobūdžio poveikį nukentėjusiajai. Nagrinėjamos temos atžvilgiu svarbu paminėti, kad tokia prievarta yra patiriama iš artimiausių moteriai žmonių – jos šeimos narių, o į šią sąvoką įeitų ne tik moters partneris ar teisėtas vyras, bet ir kartu gyvenantys tėvai, vaikai, broliai, seserys ir kiti asmenys, su moterimi susiję artimais ryšiais ir kartu vedantys bendrą ūkį.

³⁷ Europos Žmogaus Teisių Teismo 1979 m. birželio 13 d. sprendimas byloje *Marckx prieš Belgiją*, pareiškimas Nr. 6833/74. Prieiga per internetą: <http://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22appno%22:%5B%226833/74%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-57534%22%5D%7D> [žiūrėta 2015 11 26].

³⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. birželio 3 d. nutarimu nr. X-1569 „Dėl valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“ patvirtintos valstybinės šeimos politikos koncepcijos nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Byla Nr. 21/2008. Prieiga per internetą: <http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta159/content> [žiūrėta 2015 11 26].

1.2. Prievartos prieš moteris šeimoje priežastingumas

Siekiant išsiaiškinti, kodėl kyla smurtas prieš moteris šeimose, apžvelkime, kokios priežastys lemia tokį asmens elgesį. Autoriai³⁹ agresyvaus, smurtinio elgesio atsiradimo priežastis aiškina taip, jog žmogus agresyviai elgtis gali tuomet, kai pats jaučiasi nesaugus ir tuomet, kai negauna to, ko nori. Nesaugumas gali rasti iš ankstesnės patirties, iš nesaugios, visiškai neprognozuojamos ar agresyvios aplinkos arba iš nesaugių – nepastovių, nenuspėjamų ar smurtinių santykių su vaiką užauginusiais ir globojusiais asmenimis⁴⁰. Todėl galima būtų daryti išvadą, kad tapimas agresoriumi (smurtautoju) dažnai gali būti sąlygotas auklėjimo spragų arba skaudžios patirties vaikystėje, dėl ko suaugęs žmogus nebemoka kurti sveikų ir normalių savo asmeninių santykių, galbūt vaikystėje stebėjęs smurtą ir pats taip elgiasi su savo žmona ar drauge.

Agresyvus elgesys dėl to, jog žmogus negauna ko nori, taip pat dažniausiai nėra sąlygotas vien materialinių dalykų. Šiuo atveju tas „negavimas ko reikia“ būtent ir yra tai, jog smurtautojas dar vaikystėje ar ankstyvoje paauglystėje negavo supratimo, meilės, švelnumo ir reikalingos pagalbos, būtent dėl to savo elgesyje jis naudoja įvairių rūšių prievartą.

Būtina pastebėti, kad apskritai agresyvus, smurtinis elgesys dažnai yra siejamas su agresijos iš kitų ar smurtinio elgesio potyrių, pavyzdžiui, 1996 m. JAV atlikto tyrimo duomenimis⁴¹, tarp nusikalstamą veiką įvykdžiusių ir psichikos sutrikimų turinčių asmenų 80% vaikystėje patyrė fizinį ar seksualinį smurtą, kas patvirtinta „smurto rato“ egzistavimą: smurto patyrimas yra susijęs su tapimu smurtautoju⁴². Tą savo darbe teigia ir J. Jankins⁴³: smurtą dažniausiai gimdo smurtas, smurtautoju nėra gimstama, juo užaugama, nes laikui bėgant išmokstama smurtauti ir tai net gali tapti nuolatiniu elgesio būdu. Palaikytina nuomonė, jog išties egzistuoja tiesioginė koreliacija tarp patirto smurto tėvų šeimoje ir žmonių elgesio jiems tapus suaugusiais ir, kaip teigia G. Sakalauskas ir L. Ūselė, taip yra skatinama išplėstinė smurto bei prievartos „reprodukcija“⁴⁴. Jei berniukai patiria smurtą arba jį stebi (kaip tėvas muša motiną), daug kartų padidėja tikimybė, kad

³⁹ JUSIENĖ R. „Sunkūs“ paaugliai arba kodėl paaugliai elgiasi agresyviai? Nepilnamečių justicija Lietuvoje: teorija ir praktika. Vilnius, 2007, p. 116.

⁴⁰ *Ibid.*

⁴¹ *Forensic Psychotherapy: Crime, Psychodynamics and the Offender Patient*. Eds. Cordess Ch., Cox M. Jessica Kingsley Publishers. London and Philadelphia, 1996, p. 368. Iš: JUSIENĖ R. „Sunkūs“ paaugliai arba kodėl paaugliai elgiasi agresyviai? Nepilnamečių justicija Lietuvoje: teorija ir praktika. Vilnius, 2007, p. 117.

⁴² *Ibid.*, p. 118.

⁴³ JANKINS J. *Šių laikų dorovinės problemos*. Vilnius, 1997, p. 176.

⁴⁴ SAKALAUSKAS G., ŪSELĖ L. *Smurto prieš vaikus draudimo socialiniai ir teisiniai aspektai*. Teisės problemos, 2007, Nr. 1 (56). Prieiga per internetą: <http://www.teise.org/data/2007-2-sakalauskas-usele.pdf> [žiūrėta 2016 01 18].

suaugę jie patys bus agresyvūs ir naudos smurtą⁴⁵. Jei mergaitės vaikystėje patiria arba stebi smurtą šeimoje, labai padidėja tikimybė, kad jos suaugusios taps smurto aukomis⁴⁶. 2015 m. lapkričio mėnesį vykusioje atviroje diskusijoje „Tvirta mergaitė“⁴⁷ psichoterapeutas E. Laurinaitis antrino šiai nuomonei, dar pridurdamas, jog ta moteris, prieš kurią buvo smurtaujama vaikystėje, neužauga visiškai sveika. Ji užauga jau turėdama tam tikrų psichologinių problemų, kurios gali turėti įtakos jos pačios smurtiniam elgesiui. Arba, priešingai, ši aplinkybė gali sudaryti sąlygas būti kenčiančiai nuo smurto ir bijančiai kreiptis pagalbos. Dėl viso to svarbu, jog tėvai tinkamai auklėtų savo atžalas, tą įpareigoja ir JT vaiko teisių apsaugos konvencijos⁴⁸ 18 straipsnis, taip pat valstybėje turi būti diegiamas požiūris, kad nėra galima naudoti smurto prieš savo vaikus ir, kaip nurodoma Konvencijos 19 straipsnyje, valstybė turi imtis visų reikiamų teisinių, administracinių, socialinių ir švietimo priemonių, kurios gintų vaiką nuo įvairiausio pobūdžio fizinio ir psichologinio smurto, įžeidimų ar piktnaudžiavimo, priežiūros nebuvimo ar nerūpestingo elgesio, grubaus elgesio ar išnaudojimo, įskaitant seksualinį piktnaudžiavimą, kuriuos jis gali patirti iš tėvų, teisėtų globėjų ar kurio nors kito jį globojančio asmens, kadangi visi minėti veiksmai gali neigiamai paveikti vaikų psichiką, kas sukels neigiamų padarinių ateityje.

Tačiau nors psichologijos mokslas ir aiškiai parodė, jog susidūrimas su smurtu ar jo stebėjimas kuria smurtą⁴⁹, visgi negalima būtų vienareikšmiškai teigti, jog kiekvienas smurtą patyręs asmuo vėliau taps agresoriumi – pats smurtaus prieš savo artimą moterį, kadangi kiekvienu konkrečiu atveju esti ir veikia vadinamieji rizikos ir apsauginiai veiksniai, didinantys arba mažinantys smurtinio elgesio tikimybę⁵⁰ (pavyzdžiui, geri intelekto gebėjimai, optimalus nervų sistemos funkcionavimas gali kompensuoti patiriamus šeimoje rizikos veiksnius, ir atvirkščiai – net ir esant genetiniams rizikos veiksniams, tinkama šeimos ir socialinė aplinka gali apsaugoti nuo vėlesnio asocialaus elgesio).

V. Dvilaitis viename iš savo pranešimų teigė, kad „<...> *prievarta prieš moteris yra istoriškai susiklosčiusi kaip nelygių valdžios santykių apraiška, ji lėmė vyrų dominavimą*

⁴⁵ GUSTAITIENĖ M. *Smurto prieš moteris priežastys ir prevencija*. Prieiga per internetą: http://www.ku.lt/wp-content/uploads/2013/04/2005_nr_01_110-121.pdf [žiūrėta 2016 01 16].

⁴⁶ *Ibid.*

⁴⁷ 2015 m. lapkričio 11 d. vykusios diskusijos „Tvirta mergaitė“ video medžiaga. Prieiga per internetą: <http://psichika.eu/blog/diskusija-tvirta-mergaite-video/> [žiūrėta 2016 03 03].

⁴⁸ 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. Valstybės žinios, 1995, Nr. 60–1501.

⁴⁹ JUSIENĖ R. „*Sunkūs*“ paaugliai arba kodėl paaugliai elgiasi agresyviai? Nepilnamečių justicija Lietuvoje: teorija ir praktika. Vilnius, 2007, p. 119.

⁵⁰ *Ibid.*

ir moterų diskriminavimą“⁵¹. Jam pritarė ir Lietuvos Respublikos Seimo Europos teisių komiteto narė M. A. Povilionienė, sakydama: „<...> ilgaamžė lyčių nelygybė iškreipė kultūrinius, socialinius, ekonominius ir politinius santykius, juridine, psichologine ir moraline prievarta apibrėžė „aukštesnę“ vyro „žemesnę“ moters vietą visuomenėje.“⁵². Pritartina nuomonei, jog vyrų ir moterų nelygybė atėjo dar iš senų laikų. Vienas ryškiausių rašytinių šaltinių, atskleidžiančių ir patvirtinančių lyčių padėties skirtingumą, yra Biblija, kurioje Ievos likimas virsta moters likimu, Ieva ragauja uždraustą vaisių ir taip užsitraukia Dievo rūstybę: „<...> tu gimdysi sopuliuose ir būsi vyro valdžioje, o jis bus tavo valdovas“⁵³. Tačiau visgi negalima būtų sakyti, jog tai tik krikščionių bažnyčios biblinės tradicijos įtaka, nes patriarchalinės tendencijos egzistavo dar prieš krikščionybę. Teigiama, kad daug baltų religinių reformų vyko stiprėjant jose vyrų dominavimui, o krikščionybės įvedimas Lietuvoje tik dar labiau išryškino patriarchalines tendencijas⁵⁴. Tokias nuostatas palaikė ir oficialios ne tik paprotinės, bet ir teisinės normos. Pagal įstatymus, teisėtu šeimos turto savininku ir paveldėtoju galėjo būti tik šeimos galva vyras, moters teisės į turtą sulygintos tik 1906 metais⁵⁵. Kalbant apie pasaulines tendencijas, paminėtina, kad Antikos mąstytojai taip pat pagrindė ilgalaikę moters nepilnavertiškumo nuostatą⁵⁶. Platonas vertino moterį kaip neprilygstančią vyrui protu ir dorybėms, todėl sakė, kad vyras turi moterį kontroliuoti. Taip pat ankstyvaisiais viduramžiais labai išryškėjo panieka moters kūnui. Buvo teigiama, kad moteris yra nuodėminga, niekinga, ji esanti žavėtoja, kerėtoja, burtininkė, ragana, pasmerkta mirčiai ant laužo. Vienuolynai tapo moters prieglobsčiu, kur ji galėjo atsidėti sielos gyvenimui, jos nepasiekė vyriškojo pasaulio panieka ir smurtas⁵⁷. Matome, kad tinkamos sąlygos susiformuoti įvairių rūšių smurtui atsirado dar praeituose amžiuose, o moterų ir vyrų nelygybė buvo norma, perduodama iš kartos į kartą.

A. Cunningham, išskyrė penkias kriminologines teorijas, kurios aiškina prievartos šeimoje genezę: biologinę, psichopatologinę, sistemų, socialinio išnykimo, feministinę⁵⁸:

⁵¹ PAVILIONIENĖ M. A., PETREIKIS J., VALIAUSKIENĖ V. *Konferencijų „Smurtas šeimoje – žmogaus teisių pažeidimas“*, „Ar Lietuvoje yra lyčių lygybės politika?“ medžiaga. Valstybės žinios. Vilnius, 2007, p. 39.

⁵² *Ibid.*, p. 16.

⁵³ PAVILIONIENĖ M. A. *Lyčių drama*. Vilnius, 1998, p. 308.

⁵⁴ *Ibid.*

⁵⁵ BERESNEVIČIUS G. *Baltų religinės reformos*. Vilnius: Taura, 1995, p. 103.

⁵⁶ *Ibid.*

⁵⁷ GUSTATIENĖ M. *Smurto prieš moteris priežastys ir prevencija*. Prieiga per internetą: http://www.ku.lt/wp-content/uploads/2013/04/2005_nr_01_110-121.pdf [žiūrėta 2016 01 18].

⁵⁸ CUNNINGHAM A. *et al. Theory-derived explanations of male violence against female partners: literature update and related implications for treatment and evaluation*. London, 1998. Prieiga per internetą: <http://www.lfcc.on.ca/maleviolence.pdf> [žiūrėta 2015 11 21].

1) remiantis **biologine teorija**, svarbiausi yra biologiniai veiksniai ir priklausomai nuo jų, asmenys yra linkę labiau arba mažiau smurtauti, o būent tą lemia keletas dalykų: neurocheminiai pakitimai (pavyzdžiui, didesnė nei įprasta hormono testosterono koncentracija); neurotransmiterių, kitaip – informacijos pernešėjų nervų sistemos lygmenyje, disbalansas (pavyzdžiui, serotonino trūkumas); psichofiziologiniai veiksniai (pavyzdžiui, lėtas širdies ritmas); neuropsichologiniai trūkumai (atsakingi už mąstymo ir vykdomąsias funkcijas)⁵⁹;

2) **psichopatologinė teorija** teigia, kad vykdomas smurtas yra susijęs su praeities įvykiais bei individualiomis žmogaus (įgimtomis ar įgytomis) savybėmis; mokslininkų yra pripažinta, kad įvairius pakitimus gali lemti daugybė dalykų: iš tėvų genetiškai paveldėtos ligos, kenksmingų medžiagų vartojimas per nėštumą, smegenų traumas, neurologinės ligos. Dažnu atveju tokiam smurtautojui yra reikalinga psichologinė pagalba ar net visą gyvenimą trunkantis medikamentinis gydymas, kadangi palankias situacijas smurtui jis kuriasi pats⁶⁰ ir jų nuolat ieško, kai tuo tarpu normalus, psichiškai sveikas asmuo kaip tik stengtųsi išvengti konfliktinių situacijų;

3) **sistemų teorijos** šalininkai yra linkę manyti, kad šeima yra toks vienetas, kuriame vieno žmogaus elgesys yra priklausomas nuo kito, tai lyg atsakas, kuris be kita ko, gali ir kartotis, taip pat svarbus ir išsilavinimo faktorius. Vyrauja nuomonė, kad kuo išsilavinimas žemesnis, tuo didesnė tikimybė, kad šeimoje bus smurtaujama prieš moterį. PSO inicijuoto tyrimo rezultatai parodė, kad tiek moters, tiek jos partnerio aukštesnis (pavyzdžiui, vidurinis) išsilavinimas veikia kaip apsauginis smurto prieš moteris veiksnys, kai tuo tarpu moterys, kurios pačios arba jų partneriai nėra įgiję vidurinio išsilavinimo, susiduria su didesne smurto nuo partnerio rizika⁶¹. Įdomus ir dar vienas faktas – mokslininkų M. Kasumovico ir J. Kuznekoffo 2015 m. atliktas tyrimas patvirtino faktą, kad moteris labiau linkę užgaulioti yra tie vyrai, kurie patys turi problemų ir jiems nesiseka įvairiose gyvenimo srityse (pavyzdžiui, darbe). Negalime pamiršti ir kultūrinių

⁵⁹ JUSIENĖ R. „*Sunkūs*“ paaugliai arba kodėl paaugliai elgiasi agresyviai? Nepilnamečių justicija Lietuvoje: teorija ir praktika. Vilnius, 2007, p. 118.

⁶⁰ JOVAIŠAS K. Smurto šeimoje prevencija: Iliuzijų anatomija. Vilnius: Eugrimas, 2009, p. 107.

⁶¹ STONIENĖ L., AGUONYTĖ L., NARKAUSKAITĖ L. *Smurto prieš moteris paplitimas ir priežastys*. Prieiga per internetą:

[http://www.hi.lt/uploads/pdf/visuomenes%20sveikata/2012.2\(57\)/VS_2012_2\(57\)_Stoniene.pdf](http://www.hi.lt/uploads/pdf/visuomenes%20sveikata/2012.2(57)/VS_2012_2(57)_Stoniene.pdf) [žiūrėta 2016 01 19]. Remiantis 2012 m. Šilalės rajono apylinkės teisme išnagrinėtų baudžiamųjų bylų dėl smurto artimoje aplinkoje analize, 75% asmenų turėjo tik pagrindinį, vidurinį ar dar žemesnį išsilavinimą. Su aukštuoju išsilavinimu buvo tik trys asmenys, iš kurių vienas atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės susitaikius su nukentėjusiuoju. (VYŠNIAUSKIENĖ M. Smurto artimoje aplinkoje analizės išvados. Prieiga per internetą: <http://www.klat.lt/lt/silales-rajono-apylinkes-teismas/naujienos-slra/silales-rajono-apylinkes-naujienos/archive/smurto-artimoje-aplinkoje-fn8w/p0.html%20Vilniaus%20apylink%C4%97s%206> [žiūrėta 2016 03 01]).

veiksnių, tokių kaip bendra visuomenės nuostata smurtavimo atžvilgiu⁶². Kas vienoje pasaulio valstybėje gali būti laikoma prievartos forma, kitoje gali būti leistina ir net teisiškai įtvirtinta⁶³.

4) pagal **socialinio išnykimo teoriją**, tai, ką patiriame vaikystėje, gali daryti įtaką mūsų elgesiui užaugus; taigi, kaip jau buvo minėta, vaikas, stebėdamas smurtą šeimoje, neretu atveju užaugęs pats pradeda taip elgtis, tačiau ne vien smurto stebėjimas ir jo patyrimas gali lemti smurtinį elgesį jau suaugus. Kaip teigia R. Jusienė, svarbiausi asocialaus elgesio rizikos veiksniai yra nenuoseklūs (neprognozuojamo elgesio), šalti ar atstumiantys vaiką tėvai ar globėjai, dažni tėvų tarpusavio konfliktai, skyrybos, tėvų nedalyvavimas ugdant vaiką dėl per didelio užimtumo ar asmeninių psichologinių problemų⁶⁴. Natūralu, kad užaugęs ir stebėjęs tėvų asocialių gyvenimo būdą, asmuo gali ir pats perimti tėvų „vertybes“ ir panašią elgseną. Susiradęs savo gyvenimo partnerę, jis gali prieš ją smurtauti, o ši dėl įvairių priežasčių gali niekur nesikreipti, kęsdama partnerio terorą;

5) **feministinė teorija** teigia, kad vyras pasitelkdamas šeimos galvos sąvoką, kontroliuoja žmoną ir kiekvieną jos veiksmą. M. A. Pavilionienė, nagrinėdama lyčių pasiskirstymą vaidmenimis šeimoje, taip pat teigė, jog Lietuvoje ir visame pasaulyje vis dar dominuoja patriarchalinės struktūros ir patriarchijos sąvoka nusakomas universalus vyro dominavimas šeimoje, kur vyrai kontroliuoja moterų seksualumą⁶⁵ ir fertimumą⁶⁶, tačiau tai labiau taikytina ne didmiesčių, bet provincijų gyventojams⁶⁷. Visgi palaikytina pozicija, kad šiuo metu pasaulyje moterys jau nebėra laikomos žemesnėmis vyrams, kadangi galime pastebėti jas užimant aukštus postus, viešai reiškiantis įvairiais aktualiais klausimais ir dalyvaujant svarbių visuomenei sprendimų priėmime⁶⁸, tiesa, remiantis

⁶² JUSIENĖ R. „*Sunkūs*“ paaugliai arba kodėl paaugliai elgiasi agresyviai? Nepilnamečių justicija Lietuvoje: teorija ir praktika. Vilnius, 2007, p. 120.

⁶³ Pavyzdžiui, Indijoje galioja įstatymas, kuris įteisino santuokinį prievartavimą – „lytinis aktas tarp vyro ir jo žmonos, ne jaunesnės nei 15 metų, nelaikomas prievartavimu“, tuo tarpu Singapūre priimtina prievartauti sutuoktinę jei šiai ne mažiau nei 13, o Bahamuose – ne mažiau nei 14 metų. (*Moterų teisių pažeidimai pasaulyje: nuo vyrų parenkamų darbų iki leidimo prievartauti*. Prieiga per internetą: <http://www.15min.lt/naujiena/aktualu/pasaulis/moteru-teises-vis-dar-varzo-absurdiski-istatymai-57-485642> [žiūrėta 2016 01 18]).

⁶⁴ JUSIENĖ R. „*Sunkūs*“ paaugliai arba kodėl paaugliai elgiasi agresyviai? Nepilnamečių justicija Lietuvoje: teorija ir praktika. Vilnius, 2007, p. 119.

⁶⁵ *Ibid.*

⁶⁶ Fertilumas [gr. fertulus] organizmo paveldimas gebėjimas produkuoti gyvibingus palikuonis, vaisingumas. (Tarptautinių žodžių žodynas. Prieiga per internetą: <http://www.zodziai.lt/reiksme&word=Fertilumas&wid=6130> [žiūrėta 2016 01 07]).

⁶⁷ PAVILIONIENĖ M. A. *Lyčių drama*. Vilnius, 1998, p. 308.

⁶⁸ 1980–2004 m. Niujorke mokslininkų R. B. Whaley ir S. F. Messner atliktas tyrimas atskleidė, kad per pastaruosius dešimtmečius padidėjo dirbančių moterų skaičius, sumažėjo atotrūkis tarp vyrų ir moterų darbo užmokesčio, moterys pasiekė daugiau laimėjimų politikos srityje ir šis moters statuso visuomenėje gerėjimas lėmė būtent smurto prieš moteris sumažėjimą, lyginant su ankstesniais laikais. (STONIENĖ L., AGUONYTĖ L., NARKAUSKAITĖ L. *Smurto prieš moteris paplitimas ir priežastys*. Prieiga per internetą:

atliktais tyrimais⁶⁹, situacija yra keistina mažuose miesteliuose ir kaimuose, o didesnės lyčių nelygybės apraiškos pastebimos rytų Europos šalyse⁷⁰. Feministai išskiria dvi savo teorijos pakraipas – radikalųjį ir materialųjį feminizmą. Radikalusis feminizmas vyro valdžią grindžia labiau fiziologiniu vyro ir moters skirtingumu, nes moterys turi išnešioti, gimdyti, užauginti vaikus, dėl to yra silpnesnės fiziškai, jų veiklos galimybės yra labiau ribotos⁷¹. Radikaliosios feministės piešia negailestingo, neatlaidaus ir šiurkštaus vyro paveikslą⁷². Tuo tarpu materialinio feminizmo teorija siekia išvaduoti moteris ir pagerinti jų finansinę būklę, kas reiškia namų ruošos darbų ir maisto gaminimo atribojimą, dalį darbų perduodant ir vyrui. Kalbant apie feminizmo kryptį, išsiskiria C. MacKinnon darbai, kurie davė impulsą tyrimams, pastebint faktą, jog moterys neturėjo įtakos teisinių institutų kūrimui, kurie nustatė tvarką, pagal kurią gyvena moterys ir vyrai, o į moters interesus tuomet nebuvo atsižvelgta⁷³. Palaikytina nuomonė, jog tai yra viena iš priežasčių, kodėl šiais laikais vis dar aptinkami daugybė moterų ir vyrų lygių teisių pažeidimų atvejų įvairiose visuomenės veiklos srityse. Moterims nedalyvavus daugelyje svarbių sprendimų, tokių kaip politikos, švietimo, kultūros ir panašiai, priėmimo, vyrai turėjo sąlygas įstatymus bei normas kurti tokias, kurios išimtinai būtų palankios pirmiausiai vyriškajai giminei, kas ir galėjo sąlygoti lyčių nelygybę ir padėti, kuomet moters poreikiai nėra patenkinami. Tai galėjo sudaryti sąlygas ir pačiam smurtui prieš moteris, kadangi įstatymai buvo kuriami be moterų įsikišimo, tai sudarė prielaidas juos kurti tokius, kurie nebaustų už vienokios ar kitokios rūšies smurtavimą prieš moteriškąją lytį, pavyzdžiui, liepimą lytiškai santykiuoti su teisėtu vyru ir panašiai. Visgi kalbant apie

[http://www.hi.lt/uploads/pdf/visuomenes%20sveikata/2012.2\(57\)/VS_2012_2\(57\)_Stoniene.pdf](http://www.hi.lt/uploads/pdf/visuomenes%20sveikata/2012.2(57)/VS_2012_2(57)_Stoniene.pdf) [žiūrėta 2016 01 19]).

⁶⁹ Nustatyta, kad tarp moterų, gyvenančių kaimo vietovėse, smurto paplitimas yra didesnis, palyginti su smurto paplitimu miesto vietovėse, kas gali būti susiję su didesniu miesto moterų informuotumu ir suvokimu, jog smurtas nėra norma, joms mažiau priimtinas patriarchalinis šeimos modelis ir labiau prieinama pagalba smurto atveju. (STONIENĖ L., AGUONYTĖ L., NARKAUSKAITĖ L. *Smurto prieš moteris paplitimas ir priežastys*. Prieiga per internetą:

[http://www.hi.lt/uploads/pdf/visuomenes%20sveikata/2012.2\(57\)/VS_2012_2\(57\)_Stoniene.pdf](http://www.hi.lt/uploads/pdf/visuomenes%20sveikata/2012.2(57)/VS_2012_2(57)_Stoniene.pdf) [žiūrėta 2016 01 19]).

⁷⁰ Kaip parodė „Yougov“ atliktas tyrimas, švedai, suomiai ir danai yra šalys, kuriose iš esmės nėra jokio skirtumo tarp požiūrio į vyrą ir moterį, Didžioji Britanija ir JAV atsidūrė atitinkamai septintoje ir devintoje vietoje pagal lyčių lygybę, o tuo tarpu net 74 % rytų Europos šalių apklausos dalyvių teigė, kad žmonos vaidmuo yra rūpintis savo vyru. (2015 Global report: attitudes to gender. Prieiga per internetą: <https://yougov.co.uk/news/2015/11/12/global-gender-equality-report/> [žiūrėta 2016 02 28]).

⁷¹ GUSTATIENĖ M. *Smurto prieš moteris priežastys ir prevencija*. Prieiga per internetą: http://www.ku.lt/wp-content/uploads/2013/04/2005_nr_01_110-121.pdf [žiūrėta 2016 01 18].

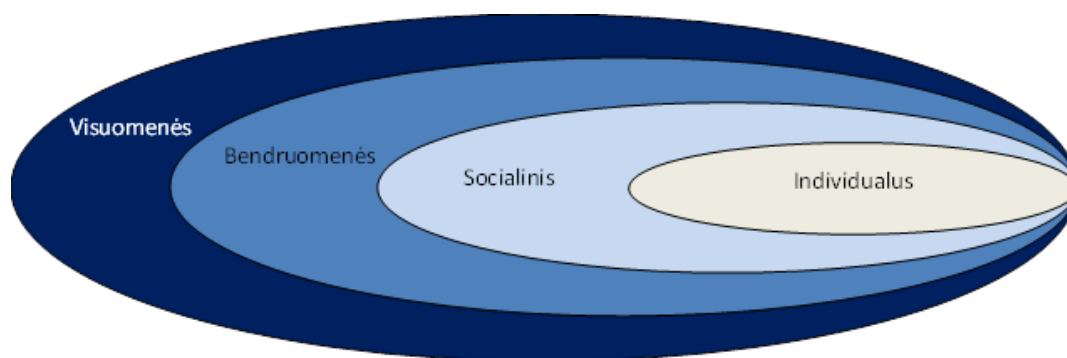
⁷² *Ibid.*

⁷³ MICHAILOVIČ I. *Kai kurie smurto artimoje aplinkoje aspektai socialinės kultūrinės lyties požiūriu*. Kriminologijos studijos, 2014/2. Prieiga per internetą: <http://www.zurnalai.vu.lt/kriminologijos-studijos/article/view/5092/3349> [žiūrėta 2015 11 21].

feminizmo kryptį, reikia pažymėti, kad feminizmo idėjos yra labai įvairios⁷⁴, todėl gali būti sunku jas įsprausti į vieną teoriją.

Kalbant toliau apie prievartos prieš moteris aiškinimo teorijas, išskirtinas Pasaulio sveikatos organizacijos Pasaulio smurto ir sveikatos ataskaitoje (angl. – *World report on violence and health, 2002*) naudotas ekologinis modelis, kuriame aiškiai ir paprastai išskirti veiksniai, galintys sukelti smurtą. Remiantis ekologiniu modeliu, buvo išskirti keturi faktoriai, susiję su smurtu prieš moteris šeimoje⁷⁵: individualus, socialinis (tarpasmeninis), bendruomenės bei visuomenės. Ekologiniame smurto aiškinimo modelyje galime pastebėti nemažai panašumų į jau aptartas A. Cunningham kriminologines teorijas.

1 paveikslėlis. Ekologinis smurto aiškinimo modelis

Individualusis faktorius ekologiniame smurto aiškinimo modelyje:

a) Aiškinantis smurto atsiradimą, individualiajame faktoriuje yra svarbūs demografiniai duomenys, smurtautojo ir aukos amžius⁷⁶ ir socio-ekonominis statusas. Vėlgi pažvelgus į pasaulyje jau atliktus tyrimus, kuo jaunesnis vyras ir kuo žemesnis jo socialinis ekonominis statusas, tuo didesnė tikimybė, kad jis smurtaus prieš moterį⁷⁷. Šeimos dydis taip pat gali būti išskiriamas kaip vienas iš faktorių, galinčių turėti įtakos šeiminiam smurtui prieš moteris. Didesnis smurto prieš moteris paplitimas šeimose, gyvenančiose kartu su kitais šeimos nariais ar artimaisiais, auginančiose daugiau kaip

⁷⁴ DOBRYNINAS A., SAKALAUSKAS G., ŽILINSKIENĖ L. *Kriminologijos teorijos*. Vadovėlis. Vilnius: Eugrimas, 2008, p. 171.

⁷⁵ *Smurtas šeimoje: prevencija, intervencija ir galima pagalba*. Viešoji įstaiga Vaikų laikinosios globos namai“. Atsigręžk į vaikus. Vilnius, 2008, p. 27.

⁷⁶ Pavyzdžiui, penkiose Europos valstybėse, taip pat ir Lietuvoje, 2012 m. atlikto tyrimo tarp pagyvenusių moterų duomenimis, individualūs smurto per paskutinius vienus metus rizikos veiksniai yra jaunesnis amžius (60–69 metų amžiaus moterys smurto patyrė daugiau nei vyresnės – 70 metų). (STONIENĖ L., AGUONYTĖ L., NARKAUSKAITĖ L. *Smurto prieš moteris paplitimas ir priežastys*. Prieiga per internetą: [http://www.hi.lt/uploads/pdf/visuomenes%20sveikata/2012.2\(57\)/VS_2012_2\(57\)_Stoniene.pdf](http://www.hi.lt/uploads/pdf/visuomenes%20sveikata/2012.2(57)/VS_2012_2(57)_Stoniene.pdf) [žiūrėta 2016 01 19]).

⁷⁷ *Ibid.*

penkis vaikus, tyrėjų⁷⁸ aiškinamas tuo, kad, didėjant žmonių skaičiui namų ūkyje, didėja finansinės išlaidos, todėl auga įtampa šeimoje ir atsiranda vis daugiau nesusipratimų.

b) psichoaktyvių medžiagų vartojimas: čia svarbu pažymėti, kad smurtauti gali ne tik alkoholį ar psichoaktyvias medžiagas vartojantis vyras, tačiau būtent alkoholis gali susilpninti elgesio kontrolės gebėjimus, kas gali paskatinti vyrą, kuris turi polinkį į smurtavimą, elgtis ypač agresyviai⁷⁹, taigi moterys, gyvenančios su nuo alkoholio priklausomais partneriais, daug labiau rizikuoja būti savo partnerių fizinio smurto aukomis.

c) psichikos sutrikimai. Kaip jau buvo minėta, smurtaujantys vyrai gali turėti įvairių psichikos sutrikimų arba stiprių psichologinių problemų, taip pat gali būti emociškai priklausomi, impulsyvūs, turėti žemesnius savireguliacijos gebėjimus, nemokėti kontroliuoti savo agresijos, siekti valdyti ir kontroliuoti kitą asmenį (tačiau tai nereiškia, kad visi smurtautojai yra psichikos ligoniai, gali būti, jog kasdieniame gyvenime (darbe, visuomeninėje veikloje) jie gali niekuo nesiskirti nuo kitų žmonių).

Socialinis faktorius: remiantis šiuo faktoriumi, teigiama, kad tose šeimose, kuriose dažni ir intensyvūs sutuoktinių konfliktai, yra didesnė vyro prieš moterį smurto tikimybė, nes konfliktas su partnere gali sukelti vyro smurto proveržį (suveikti kaip paleidžiamasis mechanizmas)⁸⁰. Įvairūs nesutarimai šeimoje gali kilti dėl vaikų auklėjimo, pinigų, buitinių rūpesčių, alkoholizmo sukeltų padarinių, nedarbo, charakterio savybių, psichinių ligų, skurdo, nepritekliaus ir daug kitų neįvardintų dalykų.

Bendruomenės faktorius:

a) šeimos skurdas. Teigiama⁸¹, kad skurdas gali didinti šeiminių smurto tikimybę, kadangi dėl to padaugėja vedybinių nesutarimų dėl pinigų stygiaus, be to patys vyrai gali jausti didesnę nusivylimą (frustraciją), pyktį, įtampą dėl nesugebėjimo finansiškai aprūpinti šeimą.

b) bendruomenės požiūris į smurtą. Svarbu, koks pačios visuomenės požiūris į smurtą prieš moteris, ar laikomi smurtu tam tikri veiksmai.

Visuomenės faktorius: čia vėlgi palaikoma pozija, kad smurtas prieš žmonas vyrauja tose kultūrose, kuriose vyrai vadovauja šeimos ekonomikai, priima sprendimus, kuriose moterims nesuteikiamos teisės, o konfliktai sprendžiami pasiteilkiant agresiją,

⁷⁸ STONIENĖ L., AGUONYTĖ L., NARKAUSKAITĖ L. *Smurto prieš moteris paplitimas ir priežastys*. Prieiga per internetą: [http://www.hi.lt/uploads/pdf/visuomenes%20sveikata/2012.2\(57\)/VS_2012_2\(57\)_Stoniene.pdf](http://www.hi.lt/uploads/pdf/visuomenes%20sveikata/2012.2(57)/VS_2012_2(57)_Stoniene.pdf) [žiūrėta 2016 01 19].

⁷⁹ *Smurtas šeimoje: prevencija, intervencija ir galima pagalba*. Viešoji įstaiga Vaikų laikinosios globos namai“. Atsigrėžk į vaikus. Vilnius, 2008, p. 27.

⁸⁰ *Ibid.*

⁸¹ *Ibid.*, p. 29.

taip pat kai kurie autoriai mano, kad smurtas dažnesnis tose vietose, kur vyksta karas ar konfliktai, socialiniai perversmai, kur vyrauja ekonominis ir socialinis nuosmūkis⁸². Taip prievarta prieš moteris gali tapti kasdienybe, kadangi nėra trukdžių įsigyti nei peilį, nei ginklą.

Visgi pažymima, kad prievartą prieš moteris aiškinančių kriminologinių teorijų išskyrimas yra gan problemiškas, kadangi vienos iš jų vienu metu gali būti pabrėžiami ir antropologiniai, ir socialiniai veiksniai, ta pati teorija skirtingose klasifikacijose gali būti priskirta skirtingai teorijų grupei, o jau sukurtą konkrečią teoriją vieni mokslininkai išplėtoja, papildo, todėl be abejonės egzistuoja ir daugiau nepaminėtų kriminologinių teorijų. Pavyzdžiui, autoriai dar išskiria ir tokias, kaip Intelektas, Konstitucinės kūno sandaros, Genetinės, Sociologinės destruktijos kriminologines teorijas, kurios įvairiai aiškina nusikalstamą asmenų elgesį⁸³. Egzistuoja ir vadinamosios Kontrolės teorijos, kuriomis remiantis smurtinį elgesį galima būtų aiškinti taip, jog asmenį nuo nusikaltimo padarymo stabdo tam tikri socialiniai ryšiai, „tiltas“, siejantis asmenį su visuomene, o bręstantis žmogus automatiškai susiformuoja vidinius ir išorinius savo stabdžius, kurių sulaiko jį nuo smurto naudojimo⁸⁴. Be to, kas matoma lyginant A. Cunningham prievartos atsiradimo kriminologines teorijas bei PSO išskirtą ekologinį smurto aiškinimo modelį, įvairios teorijos taip pat gali sutapti, turėti daug panašumų.

Apibendrinant prievartos prieš moteris šeimoje priežastingumą, pasakytina, kad kiekvieną kartą nustatant smurto atsiradimo priežastis, turime įvertinti visas aplinkybes, galėjusias turėti įtakos smurtiniam asmens elgesiui, tai yra: individualias ir biologines asmens savybes, tai, kokioje aplinkoje (šeimoje) jis yra užaugęs, įvertinti visuomenės ir jos informavimo priemonių poveikį asmens požiūriui į smurtą susiformavimui. Nors pasaulyje egzistuoja nemažai prievartos prieš moteris šeimoje atsiradimą aiškinančių kriminologinių teorijų, tačiau šių teorijų skirstymas yra sąlyginis ir nevienareikšmis, nes kiekvienas prievartos prieš moteris šeimoje atvejis visgi yra individualus, atskirai svarstytinas ir sąlygotas ne tik vieno skirtingo faktoriaus.

⁸² *Smurtas šeimoje: prevencija, intervencija ir galima pagalba*. Viešoji įstaiga Vaikų laikinosios globos namai“. Atsigręžk į vaikus. Vilnius, 2008, p. 30.

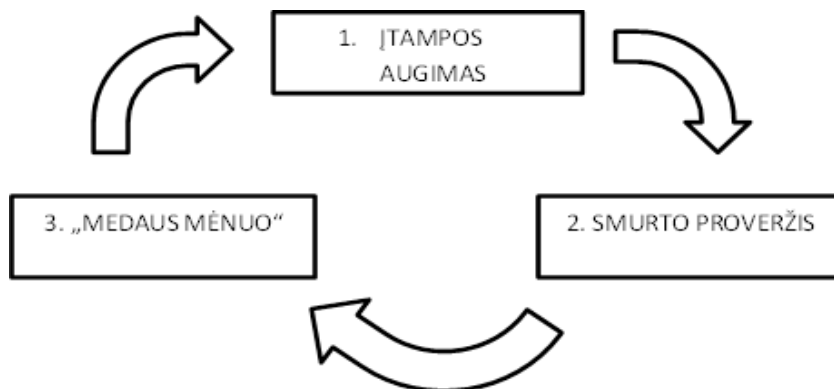
⁸³ BABACHINAITĖ G., et al. *Kriminologija*. Vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 220–239.

⁸⁴ DOBRYNINAS A., SAKALAUSKAS G., ŽILINSKIENĖ L. *Kriminologijos teorijos*. Vadovėlis. Vilnius: Eugrimas, 2008, p. 121.

1.3. Smurto rato mechanizmas

Dauguma mokslininkų ir praktikų, susiduriančių su prievarta šeimoje problema, pažymi, kad pastebimas tam tikras smurto šeimoje kartojimosi ciklas, vadinamas **smurto ratu**. Pirmą kartą šį teoriją atsirado JAV mokslininkės L. Walker 1980 m. knygoje „Moteris, kurią muša“⁸⁵. Būtent ši mokslininkė pirmoji pavartojo sąvoką „mušamos moters sindromas“ (angl. – *battered woman syndrome*)⁸⁶, kuri apima ženklų ir simptomų visumą, tam tikrą elgesio modelį, kuris būdingas moterims, patyrusios fizinę, seksualinę ar psichologinį smurtą santykiuose, kuriuose sutuoktinis ar partneris naudodamas jėgą ir kontrolę moterį verčia daryti ką panorėjęs, nekreipdamas dėmesio į jos teises ar jausmus⁸⁷. Smurto rato teorijos esmė yra ta, kad šeiminių smurto situacija vystosi cikliška ir susideda iš trijų viena po kitos sekančių fazių, kurios vis iš naujo kartojasi: įtampos augimo, smurto proveržio ir „medaus mėnesio“ arba smurtautojo atgailaujančio elgesio⁸⁸. Ši teorija paaiškina kai kurių moterų gyvenimą ir nesiskyrimą su smurtaujančiais vyrais, kadangi, smurto ratui sukantis, ir partneriams išgyvenant vis kitą fazę, smurto aukai yra sunku priimti ryžtingą sprendimą nutraukti santykius.

2 paveikslėlis. Smurto ratas

Pirmoji fazė – įtampa: šiai fazei būdinga, kad smurtautojas tampa vis labiau agresyvus, jo elgesys su moterimi tampa grubus ir egoistiškas⁸⁹. Moteris į tokį

⁸⁵ *Smurtas šeimoje: prevencija, intervencija ir galima pagalba*. Viešoji įstaiga Vaikų laikinosios globos namai "Atsigręžk į vaikus. Vilnius, 2008 m., p. 34.

⁸⁶ VASILIAUSKAITĖ Z. *Šeimoje patirto smurto padariniai bio-psicho-socialinei asmens sveikatai*. Mušamos moters sindromas. Prieiga per internetą: http://manoteises.lt/wp-content/uploads/2014/05/Musamos_moters_sindromas_2013-06-20_Zuzana_Vasiliauskaite.pdf [žiūrėta 2015 11 28].

⁸⁷ *Ibid.*

⁸⁸ STULGINSKIENĖ L. *Smurtas artimoje aplinkoje*. Lietuvos policijos mokykla. Trakai, 2014, p. 15.

⁸⁹ VASILIAUSKAITĖ Z. *Šeimoje patirto smurto padariniai bio-psicho-socialinei asmens sveikatai*. Mušamos moters sindromas. Prieiga per internetą:

smurtautojo elgiasį reaguoti gali dvejopai – arba stengdamasi išlikti pasyvi ir rami, arba, priešingai, veldamasi į ginčus ir stengdamasi apsiginti. Kartais moterys net ima tikėti, kad jų konformizmas gali šiek tiek padėti kontroliuoti vyro smurto protrūkius arba bent jau riboti jų dažnumą⁹⁰, todėl niekam nepasakoja apie patiriamą smurtą, slepia sumušimus ar savo psichologines problemas.

Šios fazės trukmė yra skirtinga: vienos šeimose tarpas tarp pavienių smurto atvejų gali būti diena arba savaitė, kitose šeimose – metai. Tačiau augant įtampai moters gebėjimas sureguliuoti situaciją darosi vis mažiau veiksmingas, todėl ilgainiui šioje fazėje ji dažniausiai bando ieškoti pagalbos ir palaikymo, pradžioje ji kreipiasi į artimus žmones, vėliau – ieško kitos pagalbos, kreipiasi į krizių centrus ar panašiai.

Antroji fazė – aktyvaus smurto atvejai: šioje stadijoje esti labai aktyvi išbrova, neigiamai pasireiškiantys emociniai protrūkiai bei moters suvokimas, kad situacija daugiau nebegali būti kontroliuojama ir prognozuojama⁹¹. Smurto proveržiai būna tokie dideli, kad nei smurtautojas, nei pati moteris nebegali daugiau jų neigti, todėl tampa akivaizdu, kad šeimoje vyksta smurtas. Paprastai jis reiškiasi be pašalinių akių, niekam nematant ir negirdint, smurto liudininkais būna nebent kartu gyvenantys namiškiai, vaikai ar kaimynai, girdintys triukšmą. Pasibaigus smurto pasireiškimui šioje fazėje vyras dar bando paaiškinti savo elgiasį, bet jam vėl ir vėl pakėlus ranką, tai tampa beprasmiška. Tuo tarpu moteris šioje fazėje yra labai įbauginta, paprastai nedrįsta ir baiminasi kreiptis pagalbos, kadangi mano, jog po to bus tik blogiau ir smurtas nesiliaus. Kaip yra teigiama⁹², tai yra pati trumpiausia fazė, kuri tęsiasi nedaugiau kaip dvidešimt keturias valandas.

Trečioji fazė – „medaus mėnuo“: ši fazė atsiranda iškart po antrosios, kuomet smurtaujantis vyras lyg ir supranta, kad elgiasi blogai ir visai bando švelninti padėtį, atsiprašinėja, prie to prisideda ir tušti pažadai, jog tai niekada nebeprisikartos. Moterims tai yra lyg ilgai laukta pasaka, ji po truputį ima pamiršti išgyventą skausmą ir naiviai tikėti, kad viskas pasikeis. Arba kartais esti priešingai – smurtautojas šioje fazėje gali kaltinti auką, kad ji pati viską išprovokavo ir jeigu ji „gerai“ elgsis, smurtas

[http://manoteises.lt/wp-content/uploads/2014/05/Musamos moters sindromas 2013-06-20_Zuzana_Vasiliauskaite.pdf](http://manoteises.lt/wp-content/uploads/2014/05/Musamos_moters_sindromas_2013-06-20_Zuzana_Vasiliauskaite.pdf) [žiūrėta 2015 11 28].

⁹⁰ *Smurtas šeimoje: prevencija, intervencija ir galima pagalba*. Viešoji įstaiga Vaikų laikinosios globos namai “Atsigręžk į vaikus. Vilnius, 2008, p. 36.

⁹¹ *Ibid.*

⁹² VASILIAUSKAITĖ Z. *Šeimoje patirto smurto padariniai bio-psycho-socialinei asmens sveikatai*. Mušamos moters sindromas. Prieiga per internetą:

[http://manoteises.lt/wp-content/uploads/2014/05/Musamos moters sindromas 2013-06-20_Zuzana_Vasiliauskaite.pdf](http://manoteises.lt/wp-content/uploads/2014/05/Musamos_moters_sindromas_2013-06-20_Zuzana_Vasiliauskaite.pdf) [žiūrėta 2015 11 28].

nepasikartos⁹³, tuomet moteris bando visai įtikti vyrui, viską jam atleidžia. Tačiau šiuo laikotarpiu vyras gali imti smurtauti kitomis formomis, emociškai šantažuoti arba naudotis ekonomine aukos priklausomybe, o ši, išgyvendama trumpą fizinio smurto pasitraukimą, gali to net nepastebėti ir džiaugtis sugrįžusiais „laimingais“ santykiais, todėl šioje fazėje moteriai yra labiausiai sunku ieškoti pagalbos, tuo labiau mesti vyrą ir bėgti nuo jo. Tam yra svarbu, kad moteris būtų tinkamai informuota, jai būtų žinomos visos trys smurto rato fazės, tai, kad smurto ratas suksis iš naujo, tai nėra pabaiga ir reikėtų naudotis palankia proga (kuomet namuose nevyksta intensyvūs ginčai bei muštynės) prašyti pagalbos.

Pasak L. Walker⁹⁴, moteris bent du kartus išgyvenusi visas šias tris smurto rato fazes, turi būti laikoma smurtą ir prievartą patiriančia moterimi, tai yra kenčiančia nuo mušamos moters sindromo. Smurto auka, niekur nesikreipdama pagalbos ir slėpdama, kad išgyvena smurtą iš savo šeimos nario, taip patenka į uždara smurto ratą, kuris nenustoja suktis – po trumpos pertraukos, sumušimai ir užgauliojimai vėl ima kartotis. Todėl labai svarbu, kad aplinkiniai vos pastebėję, kad moteris patiria arba gali patirti smurtą šeimoje, siūlytų jai pagalbą, palaikytų, padėtų jai suvokti, kad nėra gėdinga ar beprasmiška ieškoti pagalbos.

1.4. Prievartos prieš moteris šeimoje rūšys

1.4.1. Psichologinė prievarta

Pasaulyje pastebimos prievartos prieš moteris apraiškos egzistuoja net kelios ir siekiant išsiaiškinti jų pasekmes yra būtina prieš tai jas aptarti.

Kiekvienoje normalioje šeimoje trumpalaikiai konfliktai nėra išvengiami, tai yra normali žmonių santykių išraiška, tam pritarė ir K. Jovaišas, kuris teigia, kad teisės reguliavimo dalyku vargu ar gali būti pripažinti barniai, kivirčiai, žeminimai ir įžeidinėjimai ar kitos, sunkesnių padarinių nesukėlusios šeimos dramos, kurių scenarijų rašo, atlikimą režisuoja ir pagrindinius vaidmenis atlieka du lygiaverčiai partneriai – vyras ir žmona⁹⁵. Tačiau kai tai perauga į žmogaus niekinimą, keiksnojamą, vartojamus necenzūrinius žodžius, grasinimus, tai jau būtų galima vadinti **psichologine (emocine) prievarta**. Ji paprastai pasireiškia verbališkai, gąsdinimais ir baimės kėlimu aukai, tačiau

⁹³ STULGINSKIENĖ L. *Smurtas artimoje aplinkoje*. Lietuvos policijos mokykla. Trakai, 2014, p. 16.

⁹⁴ VASILIAUSKAITĖ Z. *Šeimoje patirto smurto padariniai bio-psycho-socialinei asmens sveikatai*. Mušamos moters sindromas. Prieiga per internetą: http://manoteises.lt/wp-content/uploads/2014/05/Musamos_moters_sindromas_2013-06-20_Zuzana_Vasiliauskaite.pdf [žiūrėta 2015 11 28].

⁹⁵ JOVAIŠAS K. *Smurto šeimoje prevencija: Iliuzijų anatomija*. Vilnius: Eugrimas, 2009, p. 39.

tokio pobūdžio patyčios gali pasireikšti taip pat ir įvairiais nepadoriais gestais, pliaukštelėjimais ir panašiai. Tokio pobūdžio prievarta yra sunkiau įrodoma teisiškai, nes dažnai nelieka jokių lengvai pastebimų padarinių, iš šalies moteris atrodo sveika, tačiau iš tiesų ją gali kamuoti įvairūs nerviniai sukrėtimai, depresija, nevilties jausmas bei emocinis nestabilumas ir, G. Sakalausko ir L. Ūselės teigimu, būtent emocinė prievarta, kaip kitų prievartos formų sudėtinė dalis, yra svarbiausias patogenezinis⁹⁶ faktorius, juk mėlynė greitai gali pranykti, o menkumo pojūtis greitai neišnyksta⁹⁷.

Užsienio valstybėse psichinė prievarta ir baudimas už tai yra suvokiama ganai skirtingai. Pavyzdžiui, pagal Anglijos baudžiamąją teisę psichinė prievarta baudžiama kaip įžeidimas veiksmu, kuris kelia kitam neteisėto smurto baimę (angl. – *assault*), o kai kurių valstybių įstatymai, tiksliai nenurodydami, kokio turinio grasinimai baustini, įveda grasinimo rimtumo (Šveicarija) arba sunkumo (Italija) kriterijų⁹⁸. Klausimas, koks grasinimas yra rimtas ir sunkus, paliekamas teismų praktikai ir baudžiamosios teisės teorijai, o, pavyzdžiui, Vokietijos, Suomijos, Lenkijos įstatymai numato tik grasinimą padaryti baudžiamąją veiką⁹⁹.

Tuo tarpu Lietuvos Respublikos įstatymuose numatyta baudžiamoji atsakomybė: už privertimą darytis neteisėtą abortą, kai smurtautojas, naudodamas psichinę prievartą nukentėjusiosios arba jos artimųjų atžvilgiu, priverčia nėščią moterį darytis neteisėtą abortą (BK 143 straipsnis); už grasinimą nužudyti arba sunkiai sutrikdyti žmogaus sveikatą arba žmogaus terorizavimą sistemingai jį bauginant, naudojant psichinę prievartą (BK 145 straipsnis); už žmogaus veiksmų laisvės varžymą, kai smurtautojas reikalauja aukos atlikti neteisėtus veiksmus arba susilaikyti nuo jų, arba kitaip elgtis pagal jo nurodymą, naudodamas psichinę prievartą aukos arba jos artimųjų atžvilgiu (BK 148 straipsnis)¹⁰⁰; už viešą ir neviešą įžeidimą veiksmu, žodžiu ar raštu (BK 155 straipsnis).

ANSAAI 12 straipsnyje taip pat yra numatoma atsakomybė ir už psichologinį smurtą artimoje aplinkoje, smurtautojas, padaręs žalą žmogaus sveikatai, turtui, aplinkai, taip pat padaręs neturtinę žalą, privalo ją atlyginti smurtą patyrusiam asmeniui Lietuvos Respublikos teisės aktų nustatyta tvarka. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau

⁹⁶ Patogenezė [gr. *pathos* - liga + *genezė*] ligos raida. (Tarptautinių žodžių žodynas. Prieiga per internetą: <http://www.zodziai.lt/reiksme&word=patogenez%C4%97&wid=14806> [žiūrėta 2015 12 08]).

⁹⁷ SAKALAUSKAS G., ŪSELĖ L. *Smurto prieš vaikus draudimo socialiniai ir teisiniai aspektai*. Teisės problemos, 2007, Nr. 1 (56). Prieiga per internetą: <http://www.teise.org/data/2007-2-sakalauskas-usele.pdf> [žiūrėta 2015 12 08].

⁹⁸ FEDOSIUK O. *Psichinės prievartos samprata baudžiamojoje teisėje*. Jurisprudencija. Mokslo darbai, 2001, Nr. 21 (13), p. 102.

⁹⁹ *Ibid.*

¹⁰⁰ DIRSIENĖ N., REIKERTIENĖ V., USCILA R., USILAITĖ Ū., *Teisiniai ir praktiniai patarimai moterims, patyrusioms prievartą šeimoje*. Vilnius: Lygių galimybių plėtros centras, 2004, p.11.

– LAT) nutartyse¹⁰¹ ne kartą buvo pažymėta, kad grasinimas nužudyti ar sunkiai sutrikdyti sveikatą gali būti išreikštas žodžiu, raštu, telefonu ir panašiai, gali būti išsakytas tiek nukentėjusiajam tiesiogiai, tiek ir per kitus asmenis ar viešus pasisakymus, kad svarbu yra tai, jog grasinimas būtų realus, duodantis pagrindą manyti, kad jis gali būti realizuotas, taigi pati smurto auka turi suvokti, kad grasinimai bus įgyvendinti¹⁰².

Policijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos duomenimis¹⁰³, 2012 m. iš visų užregistruotų nusikalstamų veikų, susijusių su smurtu artimoje aplinkoje, iš jų net 17,6 %, o 2013 ir 2014 m. 13,2 % buvo nustatytos, kaip grasinimas nužudyti ar sunkiai sutrikdyti sveikatą. Tuo tarpu pagal 2012 m. birželio mėnesį vykdytą tyrimą, apklausus 89 intymaus partnerio smurtą patyrusias moteris, gaunančias paslaugas pagalbą teikiančiose institucijose, net 95,5 % moterų teigė, kad patyrė įvairaus pobūdžio psichologinį smurtą (per paskutinius vienerius metus), o net 98,5 % apklaustųjų teigė patyrusios šio pobūdžio smurtą per visą gyvenimą¹⁰⁴. ES 2013 m. atliktame FRA tyrime, taip pat atsispindi, jog psichologinis smurtas yra daugiausiai patiriamas – net 43 % visų apklaustųjų moterų yra patyrusios kontroliuojamą elgesį, šantažą, įvairaus pobūdžio įžeidinėjimus iš artimų savo šeimos narių¹⁰⁵.

Lietuvos teismų praktikoje taip pat galime rasti psichinio smurto naudojimo pavyzdžių. Vienoje iš LAT bylų¹⁰⁶ matome psichologinio smurto apraišką ne tik moteriai, kaip žmonai, tačiau taip pat ir kaip dukrai: byloje smurtautojui buvo R. N. inkriminuotas sistemingas vykdytas psichinės prievartos naudojimas (terorizavimas) prieš nepilnametės dukteris ir sutuoktinę. Vienu atveju psichinė prievarta reiškėsi tiesioginiais grasinimais atimti gyvybę (grasinimas išmesti iš šešto aukšto kartu su klausimu, ar jau nusipirko parašutą, ir liepimu jį nusipirkti, grasinimas, kad vieną dieną L. N. su dukromis išlėks į orą, kad ji nevaikščios ant žemės), kitu atveju – dviprasmiškais įspėjimais apie neva grėsiantį pavojų (kad lauke slidu, kad galima paslysti, susižeisti), trečiu atveju – bauginančios atmosferos kūrimu (sekiojimas, filmavimas mobiliojo ryšio telefonu, šaukimas, įžeidinėjimai, tyčiojamas, stumdymas, šaldytuve buvusių maisto produktų

¹⁰¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 metų gruodžio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K–639/2010.

¹⁰² PRAPIESTIS J. in *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*. Specialioji dalis (212–330 straipsniai). Vilnius: Registrų centras, 2010, p. 163.

¹⁰³ BAJORINAS A. 2012–2014 m. statistika, susijusi su smurtu artimoje aplinkoje. Prieiga per internetą: [http://www.bukstipri.lt/uploads/2012-2014%20m_%20statistika%20smurtas%20artimoje%20aplinkoje\(1\).ppt](http://www.bukstipri.lt/uploads/2012-2014%20m_%20statistika%20smurtas%20artimoje%20aplinkoje(1).ppt) [žiūrėta 2015 12 01].

¹⁰⁴ STONIENĖ L., NARKAUSKAITĖ L., AGUONYTĖ V. *Smurtą artimoje aplinkoje patyrusių moterų gyvenimo kokybės ir emocinės būsenos bei pagalbos prieinamumo Lietuvoje vertinimas*. Vilnius: Higienos institutas, 2013, p. 26.

¹⁰⁵ ES apklausa „Smurtas prieš moteris“ Apibendrinti rezultatai. Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūra, 2014. Prieiga per internetą: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-at-a-glance-oct14_lt.pdf [žiūrėta 2016 02 22].

¹⁰⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 metų liepos 01 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K–347/2014.

sugadinimas, melagingas pranešimas L. N. darbdaviams neva ši vagia iš darbovietės, piktdžiūgavimas, kad ją atleis iš darbo ir ji su dukterimis badaus ir taip toliau). Kaip teigė teismas, toks kaltinamojo elgesys negalėtų būti traktuojamas vien tik kaip besiskiriančių asmenų nesutarimai ir konfliktai, bendrąja prasme jis atitinka smurto artimoje aplinkoje sampratą (ANSAAĮ 2 straipsnis), be to, pasižymi nusikalstamai veikai būdingu pavojingumu ir užtraukia baudžiamąją atsakomybę pagal BK 145 straipsnio 2 dalį. Kiekvienu atveju nustatant ar veiksmai jau prilygsta smurto artimoje aplinkoje apibrėžimą, reikėtų vertinti šių veiksmų pasekmes aukai, taip pat jų atlikimo motyvus, ar aukai jie sukėlė ar galėjo sukelti įvairaus pobūdžio psichinės ir fizinės sveikatos sutrikimų. Taip pat, svarbu būtų atsižvelgti, ar tokiais veiksmais iš tiesų norėta sukelti neigiamą padarinių aukai, ar galbūt jie buvo tiesiog ginčo pasekmė ir buvo atlikti tuoj pat po įvykusio konflikto.

Visgi nors psichinė prievarta prieš moteris šeimose palyginti su kitomis yra patiriama gana dažnai, tačiau baudžiamosios atsakomybės nustatymas už šios rūšies smurtą yra keblus. 2014 m. atliktame tyrime¹⁰⁷, kurio metu ikiteisminio tyrimo pareigūnai, prokurorai ir teisėjai buvo prašomi pasidalinti savo įžvalgomis apie praktikoje kylančius iššūkius taikant Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymą, kalbinti pareigūnai teigė, kad psichologinį smurtą gana sunku įrodyti. Anot vienos nukentėjusiosios, jai buvo pasakyta, kad nėra „<...> jokios realios grėsmės gyvybei, tai tik žodžiai, ta prasme jie neužskaito, aš kaip supratau pagal jų samprotavimus, kad smurtas psichologinis nėra užskaitomas kaip po tikrasis smurtas, kai jau žmogaus gyvybei iš tikrųjų gresia. Kad grasina, tai dar čia nėra užpuolimas. Lietuvoj aš supratau, kol tu nesužeisi žmogaus, tai niekas nieko nedarys“¹⁰⁸.

Tai pat, kaip nurodė viena tyrime dalyvavusių pareigūnių, „pas ją (aut. pastaba – prokurorę) grasinimas nėra straipsnis, kuris keliautų į teismą. Taip, čia jau suprantat nei mano darbas, nei kito tyrėjo negali įtakoti. Pas ją, kaip tas realumas 145 straipsnio kad išeity, aš net neįsivaizduoju. Bet jeigu tik 145 straipsnis pradėtas, smurtas artimoje aplinkoje ir grasinimai, jis visada nutraukiamas“¹⁰⁹. Iš tokių pasisakymų peršaši nuomonė, jog moterims, nukentėjusioms nuo psichologinio smurto, nepasisekė labiau nei toms, kurios patyrė fizinį smurtą, kurio atveju esti melynės, sumušimai ar panašiai.

¹⁰⁷ ADUTAVIČIŪTĖ M., et al. Nusikaltimų aukų teisių direktyva: naujas požiūris į artimųjų smurto aukas. Žmogaus teisių stebėjimo institutas. Vilnius, 2014, p. 12. Prieiga per internetą: https://www.hrmi.lt/uploaded/Apzvalgos/Tyrimas_auku-teisiu-direkt_1.pdf [žiūrėta 2016 01 12].

¹⁰⁸ ADUTAVIČIŪTĖ M., et al. Nusikaltimų aukų teisių direktyva: naujas požiūris į artimųjų smurto aukas. Žmogaus teisių stebėjimo institutas. Vilnius, 2014, p. 12. Prieiga per internetą: https://www.hrmi.lt/uploaded/Apzvalgos/Tyrimas_auku-teisiu-direkt_1.pdf [žiūrėta 2016 01 12].

¹⁰⁹ *Ibid.*, p. 13.

Moterims, nukentėjusioms nuo grasinimų bei šantažavimų yra sunku tą įrodyti, nebent teismui yra pateikiami įrodymai, balso įrašai, laiškai ar susirašinėjimai. O ką daryti, jeigu moteris įvairių grasinimų sulaukdavo tik žodžiu ir niekam negirdint? Rodos, tokiu atveju reikėtų laukti daugiau smurto apraiškų vien tam, kad būtų galima kreiptis pagalbos, jog būtų galima įrodyti ir nubausti smurtautoją. Neretu atveju psichologinis smurtas tikrai yra sunkiai įvertinamas ir esti toleruojamas tol, kol neperauga į fizinius veiksmus. Šį teiginį pagrindžia ir JAV atliktas tyrimas, kuriame įvairaus amžiaus ir socialinio statuso moterų buvo klausama, kaip jos suvokia psichologinį smurtą ir netgi pačios respondentės pripažino, kad kartais gali būti sunku atskirti, kada tam tikri veiksmai laikytini psichologiniu smurtu, o ne paprastu kasdienišku konfliktu¹¹⁰. Taigi, jau pačioms moterims kartais yra sunku atskirti ar jos patyrė smurtą, ar tai buvo tik vienkartinio ir trumpalaikio konflikto išraiška, tą padaryti nėra paprasta ir pareigūnams.

Kad nėra taip lengva nustatyti psichologinio smurto naudojimo faktą, patvirtina ir Lietuvos teismų praktika. Kaip matome vienoje iš administracinių bylų¹¹¹, į įvykio vietą atvykus policijos pareigūnams, K. D. paaiškino, kad jos sūnus prieš ją naudoja psichologinį smurtą, tuo tarpu E. D. nurodė, jog tarp jo ir motinos įvyko žodinis konfliktas, jokie smurto nenaudojo, motina nuolat būna išgėrusi. Apeliacinės instancijos teismas konstatavo, jog šioje byloje nebuvo surinkta pakankamai įrodymų, kurie neginčijamai galėtų patvirtinti, kad iš tiesų K. D. sveikatai nebuvo kilęs joks pavojus ir kad ji, skambindama policijai, suprato, jog tokius veiksmus atlieka visiškai be būtino reikalingumo, kad policijos darbą trukdo be jokio pagrindo, kad ji numatė žalingas savo veiksmų pasekmes ir jų norėjo arba nenorėjo, tačiau sąmoningai arba dėl neatsargumo leido tokioms pasekmėms kilti. Iš pateikto pavyzdžio būtų galima daryti išvadą, kad moterys, nukentėjusios nuo psichologinio smurto ne visada yra tinkamai apsaugomos ir tokio pobūdžio smurtas nėra lengvai įrodomas, kadangi vis dar nėra tinkamai apibrėžtas ir atskiriamas nei pačių moterų, nei tiriančių pareigūnų, kadangi šiems neretai pritrūksta įrodymų smurtavimo faktui nustatyti.

Apibendrinant psichinės prievartos prieš moteris šeimoje rūšį, pasakytina, kad ši prievarta pasireiškia verbališkai ir nepalieka jokių akivaizdžių padarinių moteriai (kaip, pavyzdžiui, fizinė), dėl ko gali būti sunku įrodyti prievartos faktą ir tinkamai nubausti smurtautoją. Dėl to teisėsaugos institucijų subjektams psichinio smurto atvejus reikėtų vertinti atidžiau ir stengtis tinkamai ir rimtai vertinti nukentėjusiųjų parodymus, kadangi

¹¹⁰ KRUPSKIENĖ A., et al. *Smurto paplitimas ir jo prevencija Lietuvoje*. Vilnius, 2011, p. 7.

¹¹¹ Vilniaus apygardos teismo 2012 m. birželio 6 d. nutartis administracinio teisės pažeidimo byloje Nr. ATP-676-533/2012.

ši prievartos rūšis gali peraugti į kitą, labai pavojingus padarinius galinčią sukelti, fizinę prievartą.

1.4.2. Fizinė prievarta

Neretai po psichologinio arba greta jo, šeimose egzistuoja ir kita smurto rūšis, tai **fizinis smurtas** prieš moteris. Tai taip pat labai dažnai¹¹² pasitaikanti smurto apraiška, o ypač blogi rodikliai matomi iš Skandinavijos šalių: ES 2013 m. atliktame FRA tyrime, iš visų apklaustų danių net 52 %, suomių 47 %, o švedžių 46 % prisipažino patyrusios minėto pobūdžio smurtą. Manoma¹¹³, kad šiems rodikliams įtakos gali turėti tai, jog skandinavų moterys yra aktyvios, jos nebijo reikšti savo nuomonės, drąsiai dalyvauja apklausose, o ir politines teises išsikovoję anksčiausiai lyginant su kitomis šalimis.

Kalbant apie šios rūšies smurtą, tai fiziniiais yra laikytini tokie smurtautojo veiksmai, dėl kurių yra sutrikdoma asmens, šiuo atveju moters, sveikata, ji yra susargdinama arba sužalojamas jos kūnas, pažeidžiamas audinių (organų) vientisumas arba sutrikdomos jų funkcijos. Dažnai klaidingai nurodoma, kad fizinė prievarta – tai tik asmens mušimas, stumdymas, smauginimas ir panašiai. Būtina žinoti, kad fizinė prievarta gali pasireikšti šiais poveikiais: biologiniu, fiziniu, cheminiu, psichiniu, būtinos pagalbos nesuteikimu¹¹⁴. Taip pat svarbu suvokti, kad fizinis smurtas gali pasireikšti ir pasyviais veiksmais, tai yra neveikimu – asmens nepriežiūra, būtinos pagalbos nesuteikimu, palikimu pavojingoje asmens gyvybei situacijoje, kai kitas sutuoktinis ar tėvas galėjo ar privalėjo suteikti šią pagalbą. Šiuo atveju labai svarbūs yra padariniai, nes šios rūšies smurtas prieš moteris laikomas vienu pavojingiausių, dažniausiai sukeliančių mirtį, tokiose šalyse kaip, pavyzdžiui, Australijoje, Kanadoje, Izraelyje, Pietų Afrikos Respublikoje arba JAV nuo 40 iki 70 % moterų nužudymų yra susiję su tokio pobūdžio smurtu artimoje aplinkoje¹¹⁵.

¹¹² 2014 m. paskelbtoje ES apklausoje „Smurtas prieš moteris“, net 67 % (iš maždaug 42 tūkstančių apklaustųjų) moterų atsakė, kad yra patyrusios fizinį ir (arba) seksualinį smurtą nuo 15 metų ir per pastaruosius 12 mėnesių iki apklausos. (ES apklausa „Smurtas prieš moteris“. Prieiga per internetą: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-factsheet_lt.pdf [žiūrėta 2015 11 21]).

¹¹³ SUBAČIUS L. *Moters socialinio vaidmens kaitos atspindžiai Felicijos Bortkevičienės veikloje*. Prieiga per internetą: <http://www.zurnalai.vu.lt/files/journals/6/articles/90/public/zr-nr1-11.pdf> [žiūrėta 2016 01 07].

¹¹⁴ Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro, teisingumo ministro ir socialinės apsaugos ir darbo ministro 2003 m. gegužės 23 d. įsakymas „Dėl sveikatos sutrikdymo masto nustatymo taisyklių patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2003, Nr. 52–2357.

¹¹⁵ MICHAILOVIČ I. *Kai kurie smurto artimoje aplinkoje aspektai socialinės kultūrinės lyties požiūriu*. Kriminologijos studijos, 2014/2. Prieiga per internetą: <http://www.zurnalai.vu.lt/kriminologijos-studijos/article/view/5092/3349> [žiūrėta 2015 12 05].

Baudžiamuosiuose įstatymuose numatyta nemažai nusikalstamų veikų, padaromų naudojant fizinę prievartą, už kurias numatoma atsakomybė. Paminėtinos šios nusikalstamos veikos, susijusios su asmens susargdinimu arba sužalojimu: sunkus sveikatos sutrikdymas (BK 135 straipsnis), kuris šeiminio smurto atveju gali pasireikšti vaisingumo netekimu, nėštumo nutraukimu, kaukolės skliauto atviru ir įpaustiniu bei pamato kaulų lūžiais, galvos smegenų sumušimu su ryškiais neurologiniais židiniiais, kraujo išsiliejimu virš kietojo arba po kietuoju galvos smegenų dangalu, suspaudžiantis galvos smegenis. Taip pat susargdinimu ilgai trunkančia liga, stipriais sutrikdančia žmogaus psichiką. Psichikos sutrikimo laipsnį kiekvienu atveju įvertina ir apie galimybę priskirti stipriai sutrikdančių žmogaus psichiką ligų grupei sprendžia ir sveikatos sutrikimo mastą nustato teismo psichiatrų ekspertų komisija. Sunkus sveikatos sutrikdymas aukai pripažįstamas ir tuomet, kai nustatomas sužalojimas arba susargdinimas, dėl kurio prarandama didelė dalis – 30 ir daugiau procentų profesinio darbingumo arba 30 ir daugiau procentų bendro darbingumo¹¹⁶. Prie fizinės prievartos priskiriamas ir nesunkus sveikatos sutrikdymas (BK 138 straipsnis), kuris taip pat itin dažnas šeiminio smurto atveju. Šiuo atveju patiriami sužalojimai arba susargdinimas, kai sveikata sutrinka ilgesniam nei 10 dienų laikotarpiui arba auka praranda nedidelę dalį - daugiau nei 5 %, bet mažiau nei 30 % – profesinio arba bendro darbingumo. Kitame BK straipsnyje numatytas ir fizinio skausmo sukėlimas arba nežymus sveikatos sutrikdymas (BK 140 straipsnis).

Analizuojant duomenis¹¹⁷ apie nusikalstamas veikas, dėl kurių asmenys buvo nuteisti už fizinį smurtą artimoje aplinkoje, matyti, kad dažniausiai veiksmai buvo kvalifikuoti būtent pagal BK 140 straipsnio 1 dalį – viso 225 (iš 284) bylose buvo priimtas apkaltinamasis nuosprendis. Svarbu paminėti, kad išvadą dėl fizinio skausmo sukėlimo teismo medicinos ekspertai daro remdamiesi bylos medžiagos duomenimis, patvirtinančiais buvusį mušimo arba kitokio smurtavimo faktą¹¹⁸. Tuo tarpu nežymus sveikatos sutrikdymas nustatomas tada, kai sužalojimas arba susargdinimas sveikatą sutrikdo ne ilgesniam kaip 10 dienų laikotarpiui arba nukentėjusysis praranda 5 procentus profesinio arba bendro darbingumo. Žinoma, priklausomai nuo sveikatos sutrikdymo

¹¹⁶ Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro, teisingumo ministro ir socialinės apsaugos ir darbo ministro 2003 m. gegužės 23 d. įsakymas „Dėl sveikatos sutrikdymo masto nustatymo taisyklių patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2003, Nr. 52–2357.

¹¹⁷ PIESLIAKAS A. 2013 m. Vilniaus miesto apylinkės teisme išnagrinėtų bylų dėl smurto artimoje aplinkoje tyrimas. Prieiga per internetą: www.vat.lt/download/1910/issvada%20del%20saa.pdf [žiūrėta 2015 12 01].

¹¹⁸ DIRSIENĖ N., REIKERTIENĖ V., USCILA R., USILAITĖ Ū., *Teisiniai ir praktiniai patarimai moterims, patyrusioms prievartą šeimoje*. Vilnius: Lygių galimybių plėtros centras, 2004, p. 10.

masto ir apimties, skiriasi ir padariniai moteriai, apie tai kalbama darbo skyriuje „Prievertos prieš moteris šeimoje padariniai“.

Tokias veikas, kuomet yra nužudoma arba sunkiai sutrikdoma sveikata artimam giminaičiui šeimos nariui galima būtų laikyti žymiai pavojingesnėmis, ką taip pat 2012 metų birželio 4 dieną¹¹⁹ yra pažymėjęs Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. Nutarime teigiama, kad asmenų, nužudžiusių savo artimąjį giminaitį ar šeimos narį arba sunkiai sutrikdžiusių jo sveikatą ir asmenų, kurie yra padarę tokias pačias veikas, tačiau jų su nukentėjusiuoju nesieja šeimos ar giminystės ryšiai, padėtis nėra tokia pati, nes šiais ryšiais susiję asmenys kėsinosi ne vien į tokias konstitucines vertybes kaip žmogaus gyvybė, jo asmens neliečiamumas, bet ir į tokias konstitucines vertybes kaip artimos giminystės santykiai, šeima, motinystė, tėvystė, vaikystė.

2012 m. Lietuvoje atlikto tyrimo duomenimis¹²⁰, vidutinio sunkumo fizinį smurtą per paskutinius vienerius metus patyrė 69,7 % tyrimo dalyvių, per visą gyvenimą – 83,1 %, sunkų fizinį smurtą – atitinkamai 61,8 % ir 78,7 % apklausos dalyvių. Tuo tarpu atlikus 48 apklausas įvairiose pasaulio šalyse, pastebėta, kad nuo 10 % iki 69 % moterų pranešė taip pat apie fizinius partnerių vyrų išpuolius prieš jas¹²¹. Australijoje, Kanadoje ir JAV 3 % moterų, turėjusių reguliarių sekso partnerį, buvo fiziškai jo užpultos per pastaruosius 12 mėnesių, Pietų Korėjoje ir Palestinoje (Vakarų krantas ir Gazos ruožas) 52 % visų ištekėjusių moterų patiria savo vyro smurtą, kuris nuolat kartojasi¹²². Tuo tarpu Londone atlikto tyrimo duomenimis¹²³, moterys, prieš kurias smurtaujama, vidutiniškai per paskutinius vienerius metus patiria po 7 fizinio smurto išpuolius.

Visais pateiktais tyrimų duomenimis norima patvirtinti faktą, kad fizinis smurtas prieš moteris yra vienas iš dažniausiai taikomų ir nors atrodytų, gan lengvai atskiriamas nuo kitų smurto formų savo matomumu vaizdžiai, tačiau praktikoje vistiek pasitaiko atvejų, kuomet teismui būna sunku įrodyti fizinio smurto buvimo faktų visumą ir kaltininkas taip gali likti nenubaustas. Kaip pažymėjo Kauno apygardos teismo teisėjų kolegija, sukeltas skausmas yra subjektyvus pojūtis ir objektyviais požymiais jį sunku

¹¹⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. birželio 4 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo Kodekso 129 straipsnio 2 dalies 3 punkto (2008 m. birželio 12 redakcija), 135 straipsnio 2 dalies 3 punkto (2008 m. birželio 12 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Byla Nr. 36/2009–20/2010–4/2011–9/2011. Prieiga per internetą:

<http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta119/content> [žiūrėta 2015 12 05].

¹²⁰ STONIENĖ L., NARKAUSKAITĖ L., AGUONYTĖ V. *Smurtą artimoje aplinkoje patyrusių moterų gyvenimo kokybės ir emocinės būsenos bei pagalbos prieinamumo Lietuvoje vertinimas*. Vilnius, Higienos institutas, 2013, p. 26.

¹²¹ KRUPSKIENĖ A., et al. *Smurto paplitimas ir jo prevencija Lietuvoje*. Vilnius, 2011, p. 35.

¹²² *Ibid.*

¹²³ *Ibid.*

įvertinti¹²⁴. Kitoje Kauno apygardos byloje¹²⁵ apeliaciniu skundu nuteistasis A. N. prašė skundžiamą nuosprendį panaikinti ir priimti išteisinamąjį nuosprendį, teigdamas, kad apylinkės teismas nenustatęs, jog nuteistasis sutuoktinę būtų mušęs ar smaugęs, o tik nustatęs, jog jis sugriebęs sutuoktinei už dešinės rankos peties bei dešinę ranką už kaklo ją pastūmęs. Teisme apklausta nukentėjusioji paaiškino, kad fizinį skausmą patyrusi dėl rankos suspaudimo, tačiau byloje nebuvo įrodymų apie nukentėjusiajai padarytus sužalojimus, į medikus ji nesikreipusi, nors nurodžiusi, kad ranką jai skaudėję dvi dienas, duomenų apie vaistų vartojimą taip pat nebuvo, dėl to apeliantas teigė, kad byloje nebuvo jokių objektyvių duomenų, kurie įrodytų, jog nukentėjusiajai buvo sukeltas fizinis skausmas. Visgi teismas apelianto skundą atmetė, motyvuodamas tuo, jog BK 140 straipsnyje numatyta atsakomybė ir už nežymų sveikatos sutrikdymą, ir už fizinio skausmo sukėlimą, tačiau kaltininkas šioje byloje buvo nuteistas iš esmės dėl to, kad būta liudininkų, mačiusių, kaip vyko smurtiniai veiksmai. Tačiau kyla klausimas, koks teismo sprendimas būtų priimtas tuomet, kai jokių liudininkų nebūtų, nukentėjusioji taip ir nebūtų kreipusis medicininės pagalbos ir jokių akivaizdžių sumušimo ženklų nebūtų matyti. Kaip teigė S. Zaksaitė, vykdydami tyrimą žmogaus teisių užtikrinimo apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje srityje, panašios teismų praktikos, kai (tikėtinas) nukentėjusysis buvo mažametis, jau būta, o įtariamasis išteisintas, nes neužtekę duomenų pagrįsti įtariamojo kaltei¹²⁶. Taigi vėl matome, kad yra susiduriama su prievartos įrodomumo problema, todėl šiuo atveju būtų svarbu informuoti moteris, kad tik nukentėjus nuo fizinio smurto, reikėtų kuo greičiau kreiptis pagalbos.

Apibendrinant šią smurto prieš moteris šeimoje rūšį, pasakytina, kad jos pasireiškimo dažnumas nedaug kuo nusileidžia jau aptartai – psichologiniam smurtui. Ši smurto rūšis yra gan dažnai pasitaikanti ne tik Lietuvoje, bet ir visame pasaulyje, tačiau, kas atsispindi iš teismų praktikos, taip pat nėra lengvai įrodoma, kadangi moteris ne visuomet suskumba kreiptis pagalbos ir yra linkusios slėpti fizinės prievartos naudojimo faktą.

¹²⁴ Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. vasario 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A–851–579–2012.

¹²⁵ Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. sausio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A–901–175–2012.

¹²⁶ ZAKSAITĖ S. *et al.* *Aktualiausios žmogaus teisių užtikrinimo Lietuvoje 2008–2013 m. problemos.* Teisinis tyrimas. Vilnius: Lietuvos teisės institutas. 2014 m., p. 62.

1.4.3. Seksualinė prievarta

Kaip jau buvo užsiminta, dažnai prievartos prieš moteris šeimoje rūšys esti persipinusios, dažnai keičia viena kita. Tyrimai¹²⁷ rodo, kad intymiuose santykiuose fizinį smurtą dažnai lydi taip pat ir psichologinis spaudimas bei kita prievartos prieš moteris rūšis, tai yra **seksualinė prievarta**. Seksualine prievarta yra laikytini smurtautojo veiksmai, nukreipti prieš moters seksualinę, lytinę laisvę, apsisprendimą, kūno neliečiamumą bei taip yra neatsiejama nuo taip pat aptariamų – emocinės bei fizinės prievartos. Santuokiniame ar jam prilygstančiame gyvenime ši prievarta pasireiškia ne bet kokiais prisilietimais, gašliomis užuominomis ar dviprasmiškais pasiūlymais, kurie kitoje, nei šeimos (pavyzdžiui, darbo) aplinkoje arba visuomeniniame gyvenime atitinka seksualinio priekabiavimo sąvoką, o prievartinis vaginalinio, oralinio ar analinio kontakto veiksmais, atitinkančiais išžaginimo ar seksualinio prievartavimo požymius.¹²⁸ Tokiais nusikaltimais laikomas lytinis santykiavimas arba kitoks lytinės aistros tenkinimas, kurį vyras su moterimi atlieka prieš jos valią, pavartodamas fizinį smurtą, grasindamas jį pavartoti ar kitaip atimdamas galimybę priešintis arba pasinaudodamas bejėgiška nuketėjusiosios būkle (BK 149–151 straipsniai)¹²⁹.

2011 m. Europos Tarybos konvencijoje „Dėl smurto prieš moteris ir smurto šeimoje prevencijos ir kovos su juo“ arba kitaip – Stambulo Konvencijoje¹³⁰, elgesys, priskiriamas seksualiniam smurtui, įskaitant veiksmus prieš buvusius ar esamus sutuoktinius arba partnerius, yra apibrėžiamas taip: seksualinio pobūdžio vaginalinis, analinis arba oralinis skverbimasis kokia nors kūno dalimi arba daiktu į kito asmens kūną be jo sutikimo; kitų seksualinio pobūdžio veiksmų atlikimas su kitu asmeniu be jo sutikimo; kito asmens privertimas atlikti seksualinio pobūdžio veiksmus su trečiuoju asmeniu. Mokslininkai¹³¹ seksualinės prievartos formas įvardija ir tokias, kaip: elgimasis su asmeniu kaip su sekso objektu, vertimas prieš asmens valią, vertimas lytiškai santykiauti pačiu žiauriausiu būdu, vertimas santykiauti prieš asmens valią, vertimas lytiškai santykiauti prieš tai sumušus, susilaikymas nuo sekso ir neišreiškimas švelnių jausmų, pavyduliavimas,

¹²⁷ Pavyzdžiui, Japonijoje iš 613 moterų, prieš kurias buvo smurtaujama, 57 % vienu metu patyrė fizinį, psichologinį smurtą bei seksualinę prievartą, ir mažiau nei 10 % nukentėjo tik nuo fizinio smurto (KRUPSKIENĖ A., et al. *Smurto paplitimas ir jo prevencija Lietuvoje*. Vilnius, 2011, p. 35).

¹²⁸ JOVAIŠAS K. *Smurto šeimoje prevencija: Iliuzijų anatomija*. Vilnius: Eugrimas, 2009, p. 33.

¹²⁹ *Ibid.*

¹³⁰ 2011 m. Europos Tarybos konvencija „Dėl smurto prieš moteris ir smurto šeimoje prevencijos ir kovos su juo“. Prieiga per internetą:

<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168008482e> [žiūrėta 2016 01 12].

¹³¹ BABACHINAITĖ G., et al. *Kriminologija*. Vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 418.

partnerio kaltinimas meilės ryšiais su kitais asmenimis, vertimas stebėti ar kartoti pornografinius veiksmus. Palaikytina pozija, kad visgi seksualine prievarta nebūtų galima laikyti veiksmų, tiesiogiai nesusijusių su moters seksualine apsisprendimo laisve, kadangi ši prievartos rūšis visais atvejais yra lydima smurtautoju siekiu patenkinti savo lytinę aistą, tad partnerio kaltinimas meilės ryšiais su kitais asmenimis būtų laikytina ne seksualine, bet jau aptarta psichologine prievartos prieš moteris rūšimi.

Nors seksualinio pobūdžio smurtas prieš moteris laikomas žiauriu ir stipriai paveikiančiu moters psichiką, pasaulio valstybėse apie jį pradėta kalbėti dar galima sakyti visai neseniai. Dar 1736 m. Anglijoje seras M. Hale'as priėmė teismo nuosprendį, kuriuo pareiškė, kad vyras negali būti kaltas išprievartavęs savo teisėtą žmoną, nes pagal jų bendrą santuokinį sutikimą ir sutartį žmona šioje srityje pasišventė savo vyrui ir negali šito atsisakyti¹³². Ši formuluotė Anglijos ir Velso teisėje išsilaikė net iki XX amžiaus devintojo dešimtmečio ir toks traktavimas, nepripažįstantis išprievartavimo santuokoje, pasikeitė tik nuo 1991 m., kai Lordų rūmai nustatė, jog šiais laikais nebepriimtina nuomonė, kad vyrai turi teisę prievarta siekti seksualinių santykių su žmona.¹³³ Vis dėl to, šiais laikais pasaulyje dar esti tokių šalių¹³⁴, kuriose moterys yra verčiamos turėti priverstinių lytinių santykių, taip pat per juos patiria įvairių sužalojimų.

Pažvelgus į ES apklausos rezultatus¹³⁵ galima pripažinti, jog seksualinė prievarta yra trečia pagal dažnumą smurto prieš moteris rūšis ir Europoje: per 12 mėnesių iki apklausos pokalbių ES seksualinį smurtą patyrė apie 3,7 milijono moterų. Tai sudaro 2 % 18–74 amžiaus moterų ES. Viena iš 20 moterų (5 %), sulaukusių 15 metų, buvo išžaginta, tačiau paminėtina, kad ne visose ES jurisdikcijose teisinėje išžaginimo apibrėžtyje numatyta, kad nusikaltėlis būtinai turi naudoti fizinę jėgą, todėl išžaginimo mastas ES gali viršyti 5 %.¹³⁶ Maždaug 12 % (t. y. 21 milijono) moterų ES teigia patyrusios kokį nors suaugusio asmens seksualinį išnaudojimą ar išpuolį iki tol, kol joms sukako 15 metų. Apklausos duomenimis, 30 % iš tų moterų, kurios tapo buvusių ar dabartinių partnerių seksualinio išnaudojimo aukomis, seksualinį smurtą patyrė ir vaikystėje – smurtą vaikystėje teigia patyrusios ir 10 % iš tų moterų, kurios dabartiniuose ar ankstesniuose

¹³² JOVAIŠAS K. *Smurto šeimoje prevencija: Iliuzijų anatomija*. Vilnius: Eugrimas, 2009, p. 34.

¹³³ *Ibid.*

¹³⁴ Moteris, prisistačiusi kaip Khadija, yra buvusi Islamo valstybės moterų brigados narė ir apie patirtą smurtą ji kalba taip: „*Užsienio kovotojai yra labai žiaurūs su moterimis, net ir tomis, kurias jie veda. Buvo atvejų, kai žmoną dėl patirtos seksualinės prievartos reikėjo vežti į greitosios pagalbos skyrių.*“ (Ištrūko iš pragaro: mačiau, kaip žmonas nuo seksualinės prievartos veždavo į ligoninę. Prieiga per internetą: <http://www.delfi.lt/news/daily/world/istruko-is-pragaro-maciau-kaip-zmonas-nuo-seksualines-prievartos-vezdavo-i-ligonine.d?id=66076614> [žiūrėta 2016 02 25]).

¹³⁵ ES apklausa „*Smurtas prieš moteris*.“ Apibendrinti rezultatai. Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūra, 2014. Prieiga per internetą: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-at-a-glance-oct14_lt.pdf [žiūrėta 2015 12 05].

¹³⁶ *Ibid.*

santykiuose netapo seksualinio išnaudojimo aukomis¹³⁷. Lietuvoje 2012 m. atliktas tyrimas¹³⁸ taip pat parodė, kad vidutinio sunkumo ir sunkų seksualinį savo intymaus partnerio smurtą patyrė atitinkamai 40,4 % ir 56,2 % apklausos dalyvių. Tačiau žvelgiant į šiuos rodiklius nereikėtų pamiršti, kad prievarta prieš moteris, ypač seksualinė, yra nusikaltimai, kuriems būdingas didelis latentškumas¹³⁹, todėl daug atvejų taip ir lieka neišaiškinti, o kai kuriose šalyse (pavyzdžiui, arabų kultūros) teisinė sistema vis dar nėra sukūrusi tinkamos apsaugos moterims, kai kurie atvejai išvis nėra laikomi prievarta, todėl aklaui kliautis vien tik statistiniais duomenimis nebūtų teisinga.

Kalbant apie už šios rūšies prievartos prieš moteris baudžiamosios atsakomybės taikymą, pasakytina, kad seksualinių nusikaltimų prieš moteris šeimoje išaiškinimą apsunkina tai, jog aukos pažįsta smurtautoją, todėl dėl įvairių faktorių, pavyzdžiui, nenoro įduoti, ekonominės priklausomybės nuo smurtaujančio sutuoktinio ar tėvo, niekam to nepasakoja ir bijo kreiptis į teisėsaugos institucijas, todėl tikrieji patiriamo smurto mastai gali būti dar didesni ir, kaip teigė K. Mačiulienė ir R. Raudys¹⁴⁰, faktinis moterų išžaginimų ir seksualinių prievartavimų skaičius gali būti tris, keturis kartus didesnis, negu skelbia oficialiosios statistikos. Kadangi šios formos smurto forma yra gan delikati, ne visos moterys drįsta viešai prabilti ir ieškotis pagalbos.

Aiškliai atskirti seksualinį smurtą nuo kitų smurto lyties pagrindu tipų ir formų sudėtinga, nes jį sudaro daugelis seksualinio pobūdžio veiksmų: užpuolimas, prievarta, nepageidaujamas seksualinis dėmesys ir lytinis priekabiavimas, žaginimas, žalinga praktika ir seksualinis išnaudojimas. Pekino veiksmų platforma seksualinį smurtą prieš moteris skaido į: daromą arba leistiną valstybėje ir per ginkluotos konfliktus (sistemingas prievartavimas, seksualinė vergija, priverstinis nėštumas), visuomenėje (žaginimas, seksualinė prievarta, prekyba moterimis, priverstinė prostitucija) ir daromą išskirtinai šeimoje (seksualinė mergaičių prievarta, vedybinis prievartavimas, moterų lyties organų žalojimas, kita tradicinė žalinga praktika)¹⁴¹. Be kita ko, seksualinis smurtas Lietuvoje,

¹³⁷ ES apklausa „Smurtas prieš moteris.“ Apibendrinti rezultatai. Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūra, 2014. Prieiga per internetą: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-at-a-glance-oct14_lt.pdf [žiūrėta 2015 12 05].

¹³⁸ STONIENĖ L., NARKAUSKAITĖ L., AGUONYTĖ V. *Smurtą artimoje aplinkoje patyrusių moterų gyvenimo kokybės ir emocinės būsenos bei pagalbos prieinamumo Lietuvoje vertinimas*. Vilnius, Higienos institutas, 2013, p. 26.

¹³⁹ Seksualinio pobūdžio prievarta prieš moteris yra laikoma viena iš labiausiai latentinių nusikaltimų visame pasaulyje. (SAKALAUSKAS G., et al. *Registruotas ir latentinis nusikalstamumas Lietuvoje: tendencijos, lyginamieji apskėtai ir aplinkos veiksniai*. Vilnius, Teisės institutas, 2011, p. 87).

¹⁴⁰ RAUDYS R., MAČIULIENĖ K. *Medicininiai teismo tyrimai išžaginimų ir pasikėsinimų išžaginti atvejais*. Teismo medicininiai smurto aspektai. Vilnius, 2002, p. 52.

¹⁴¹ *Study to identify and map existing data and resources on sexual violence against women in EU*. Prieiga per internetą: <http://eige.europa.eu/lt/content/sexual-violence-against-women-in-the-european-union> [žiūrėta 2015 12 05].

kaip nusikalstama veika artimoje aplinkoje, išviso nėra klasifikuojamas atskirai. Policijos departamento ataskaitoje seksualinio prievartavimo atvejai prisikiriami prie kitų nusikaltimų, kurie sudaro 1,4 % visų nusikalstamų smurtinių veiklų artimoje aplinkoje¹⁴². Nesant šių nusikaltimo statistikos, sudėtinga analizuoti problemą, konferencijoje „Mūsų balsai pažangai“ teigė R. Butkevičiūtė, Moterų informacijos centro atstovė. Pasak jos, net 80% procentų moterų nemato skirtumo tarp seksualinio santykiavimo ir partnerio išprievartavimo¹⁴³ ir ši tema vis dar yra tabu mūsų visuomenėje, moterys nėra linkusios apie tai kalbėti, nors atliktos apklausos rodo, kad šeimose, kuriose vyrai smurtauja prieš moteris, beveik visada naudojamas ir seksualinis smurtas.

Lietuvoje atpažinti ir bausti už šią smurto rūšį yra gana problemiška taip pat ir dėl to, kad visuomenės požiūris į seksualinę prievartą taip pat dar yra pakankamai atsainus. Nukentėjusiosios moters pareiškimas, jeigu su tokiu ji kreipėsi į teisėsaugos institucijas, turi būti patikrintas siekiant nustatyti, ar jame nurodyta veika turi nusikaltimo sudėties požymių ir ar pareiškime išdėstytus teiginius patvirtina pagrįsti įkalčiai. Jeigu bylos teisminės perspektyvos yra abejotinos, o jos absoliučia dauguma atvejų aptariamose kategorijos bylose yra būtent tokios, tai labiausiai tikėtina ir reali baigtis yra atsisakymas pradėti ikiteisminį tyrimą arba tokio tyrimo nutraukimas, kai nesurenkama pakankamai bylos tyrimui reikšmingų duomenų, pagrindžiančių seksualinio „hakerio“ kaltę¹⁴⁴. Skubus moters kreipimasis į medikus yra privalomas tam, kad būtų įmanoma smurtautoją nubausti. Visgi teismų praktikos išžaginimo bei seksualinio prievartavimo bylose yra nemažai, tačiau žymiai dažniau už tokias veikas yra baudžiami asmenys, artimais ryšiais nesusiję su moterimi. Iš to būtų galima daryti išvadą, jog žmonos, seksualiai nukentėję nuo savo vyrų, arba tiesiog nesikreipia, bijodamos ir gėdindamosis galimų pasekmių, arba, kaip jau buvo minėta, ieškiniai net nepasiekia teismo dėl per mažai arba visai nesančių įrodymų.

Taip pat, tokio pobūdžio nusikaltimuose smurtautojai neretai bando auką paversti bejėgiškos būklės, pavyzdžiui, vienoje iš LAT bylų¹⁴⁵ buvo nustatyta, kad nukentėjusioji S. U. buvo apsvaigusi nuo alkoholio – alkotesteriu nustatytas 2,7 promilės girtumas ir, kaip pati nurodė, dėl to negalėjo, nepajėgė priešintis nuteistojo veiksams. Šiuo atveju neturi reikšmės, kaip šis apsvaigimas buvo sukeltas (nukentėjusiajai savanoriškai vartojant alkoholį ar kitiems asmenims prievarta ją nugirdžius). Teismas kaltinamojo veiksmus kvalifikavo kaip išžaginimą, pasinaudojant bejėgiška nukentėjusiosios būkle.

¹⁴² KARLONAITĖ G. *Smurtas šeimoje – ne privatus reikalas*. Prieiga per internetą: <http://manoteises.lt/straipsnis/smurtas-seimoje-ne-privatus-reikalas/> [žiūrėta 2015 12 05].

¹⁴³ *Ibid.*

¹⁴⁴ JOVAIŠAS K. *Smurto šeimoje prevencija: Iliuzijų anatomija*. Vilnius: Eugrimas, 2009, p. 35.

¹⁴⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. rugsėjo 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K–371/2014.

Pažymėtina, kad tais atvejais, kai kaltininkas siekia lytiškai santykiuoti su kitu asmeniu ir savo veiksmais sukelia šiam bejėgišką būklę (prievarta girdo alkoholiu, apsvaigina narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis ir panašiai), išžaginimas gali būti kvalifikuojamas kaip padarytas panaudojant fizinį smurtą. LAT yra nurodęs, kad šiuo atveju lytinis santykiavimas panaudojant fizinį smurtą yra tada, kai nukentėjusio asmens esamam ar galimam pasipriešinimui įveikti kaltininkas panaudoja veiksmus, kuriais pažeidžiamas nukentėjusio asmens kūno nieliačiamumas, žmogaus kūno audinių ar organų autonominis vientisumas arba jų funkcijos – tai gali būti mušimas, rankų užlaužimas, nukentėjusiojo užgulimas, prispaudimas, smaugimas, taip pat jau minėtas alkoholio, narkotinių, psichotropinių ar žmogaus valią paveikiančių vaistų sugirdymas ir panašiai¹⁴⁶.

Apibendrinant šią smurto prieš moteris šeimoje formą, pasakytina, jos seksualinė prievarta gali pasireikšti vaginaliniu, oraliniu, analiniu būdu, taip pat kitais būdais, kuomet smurtautojas verčia auką užsiimti jo lytinės aistros tenkinimu, be to, tam gali būti panaudotas ir kito pobūdžio (fizinio, psichologinio) smurtas. Tai yra trečia pagal pasireiškimą prievartos forma Europoje ir visame pasaulyje, tačiau turint omenyje šios prievartos formos specifiškumą ir delikatumą, rodikliai gali būti latentiškesni, negu juos matome iš atliktų tyrimų.

1.4.4. Ekonominė prievarta

Be visų aptartų prievartos prieš moteris artimoje aplinkoje apraiškų svarbu paminėti ir dar vieną – **ekonominę prievartą**. Tai yra tokie smurtautojo veiksmai, kai pasinaudojama realiu arba menamu finansiniu, materialiniu auko priklausomumu nuo smurtautojo kartu siekiant ją palaužti, riboti jos laisvę disponuoti asmeniniu arba bendru sutuoktinių turtu ir panašiai¹⁴⁷. Žlugdomas aukos profesinis gyvenimas, karjera dažniausiai nurodant, kad moteris turi rūpintis buitimi, namais ir vaikais. Moteris ir vaikai gali būti priversti baudauti, apie tėvo, partnerio pareigas pamirštama, tad moteris finansinės paramos priverta prašyti kaip išmaldos.

Kaip teigia M. Gustaitienė, ekonominė moters priklausomybė nuo vyro yra glaudžiai susijusi su fiziniu ir seksualiniu smurtu, nes moteris, kuri yra ekonomiškai priklausoma, nepalieka prievartą prieš ją naudojančio vyro, kadangi viena negalėtų

¹⁴⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. gruodžio 30d. nutarimas „Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo bylose“. Teismų praktika, 2005, Nr. 22, 6 punktas.

¹⁴⁷ DIRSIENĖ N., REIKERTIENĖ V., USCILA R., USILAITĖ Ū., *Teisiniai ir praktiniai patarimai moterims, patyrusioms prievartą šeimoje*. Vilnius: Lygių galimybių plėtros centras, 2004, p.11.

išlaikyti savęs ir vaikų¹⁴⁸. Taigi ir toliau gyvendama su tokiu vyru, ji sulaukia ne tik ekonominės, tačiau kartu ir psichologinės, fizinės ir seksualinės prievartos, taip gyvendama tarsi užburtame rate, nes be savo stabilių pajamų, išeiti ir palikti smurtautojo moteris nesirūžta. Situacija yra itin problemiška, kai moteris netgi neturi pas ką išeiti, artimųjų ar giminių, pas kuriuos galėtų prisiglausti, taip pat nuolatinio ir stabilaus darbo, augina vaiką, aukoja savo interesus ir taip paklūsta smurtautojui, kuris tuo tarpu neatlieka savo pareigų, visus buitines ir vaiko priežiūros rūpesčius užkraudamas ir taip išnaudojamai moteriai.

Lietuvoje yra nemažai įstatymų, kurie taikytini ekonominio smurto, o būtent – vaiko nesirūpinimo, nepriežiūros atvejais. Pavyzdžiui, Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, kuris įpareigoja rūpintis savo vaikais, užtikrinti tinkamas vystymosi, mokymosi, auklėjimo sąlygas¹⁴⁹. Tėvai ar globėjai privalo užtikrinti vaiko biologinių ir psichologinių poreikių tenkinimą, saugumą, sveikatą. CK taip pat reglamentuoja šeimos ir partnerystės institutus, taip pat turto disponavimo pagrindus, nurodo abipuses sutuoktinių, partnerių, tėvų ir vaikų teises ir pareigas, jų nevykdymo padarinius. Didžioji dalis įsipareigojimų siejamos su tėvyste ir globa, atsakomybę numatant už piktnaudžiavimą savo padėtimi arba atitinkamų pareigų nevykdymą. Gyvenimas šeimoje grindžiamas socialinio solidarumo, savitarpio pagalbos, moralinės ir materialinės pagarbos, visapusiško rūpinimosi vaikais ir kitomis pareigomis, kurios yra ne tik moralinės, bet kartu ir teisinės prievolės, įvirtintos CK¹⁵⁰. Jeigu vienas sutuoktinių, ignoruodamas šeimos tikslus ir paskirtį visuomenėje, nesirūpina vaikais, nusišalina nuo pareigos išlaikyti šeimą arba teikti jai materialią paramą, toks žiauriu pagal įstatymą pripažįstamas elgesys yra vienas iš pagrindų nutraukti santuoką dėl kito sutuoktinio kaltės. Remdamasis tokiu pagrindu, kitas sutuoktinis turi teisę ne tik reikalauti iš kalto dėl santuokos nutraukimo sutuoktinio atlyginti dėl to padarytą turtinę žalą, bet ir prašyti teismo, kad padalydamas turtą jis nukryptų nuo sutuoktinių bendro turto lygių dalių principo, žinoma, jo naudai arba kalto sutuoktinio nenaudai¹⁵¹ (CK 3.60 straipsnio 3 dalis bei 3.123 straipsnis).

LAT praktikoje pripažįstama¹⁵², kad tais atvejais, kai vieno sutuoktinio kalti, santuokines pareigas pažeidžiantys veiksmai nulemia santuokos nutraukimą, tai kitas sutuoktinis gali patirti ir neturtinę žalą, t. y. dvasinius išgyvenimus, stresą, fizinį skausmą,

¹⁴⁸ GUSTAITIENĖ M. *Smurto prieš moteris priežastys ir prevencija*. Prieiga per internetą: http://www.ku.lt/wp-content/uploads/2013/04/2005_nr_01_110-121.pdf [žiūrėta 2016 02 28].

¹⁴⁹ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. Valstybės žinios, 1996, Nr. I–1234 (su vėlesniais papildymais ir pakeitimais).

¹⁵⁰ DIRSIENĖ N., REIKERTIENĖ V., USCILA R., USILAITĖ Ū., *Teisiniai ir praktiniai patarimai moterims, patyrusioms prievartą šeimoje*. Vilnius: Lygių galimybių plėtros centras, 2004, p.11.

¹⁵¹ JOVAIŠAS K. *Smurto šeimoje prevencija: Iliuzijų anatomija*. Vilnius: Eugrimas, 2009, p. 36.

¹⁵² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. vasario 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K–3–1–8/2008.

neigiamas emocijas; nustatęs neturtinės žalos atsiradimą, teismas ją turi įvertinti ir priteisti tokią neturtinės žalos kompensaciją, kuri galėtų atlyginti asmens neturtinio pobūdžio praradimus. Pagal baudžiamuosius įstatymus baudžiama už: piktnaudžiavimą tėvų, globėjų, rūpintojų ar kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis, fiziškai arba psichiškai gniuždant vaiką, paliekant jį ilgą laiką be priežiūros, žiauriai elgiantis su vaiku (BK 163 straipsnis). Taip pat už vengimą išlaikyti vaiką – toks vengimas pareigos pagal teismo sprendimą išlaikyti vaiką, mokėti lėšas arba teikti kitą būtiną materialią pagalbą (BK 164 straipsnis). Žinoma, kvalifikuoti veikas pagal BK straipsnius, kuriuose būtų tiesiogiai įvardinta, kad nusikaltimas padarytas naudojant ekonominę prievartą yra sudėtingiau ir gali kilti klausimas, ar BK išvis reglamentuoja tokias veikas, tačiau pažvelkime ir į BK 147(1) straipsnį, reglamentuojantį išnaudojimą priverstiniam darbui, kuomet asmuo neteisėtai yra verčiamas dirbti tam tikrą darbą. Ši nusikalstama veika priskiriama nusikaltimams žmogaus laisvei, tačiau galima būtų išvelgti panašumų ekonominiam smurtui. Panašumų ekonominio smurto formai tam tikra apimtimi gali turėti ir BK 162 straipsnis, reglamentuojantis atsakomybę už vaiko išnaudojimą pornografijai, kuomet vaikas yra įtraukiamas į pornografiją, išnaudojamas arba pelnomasi iš tokios vaiko veiklos.

Be kita ko, ekonominis smurtas gali būti suprantamas ir kaip turiniai nusikaltimai: vagystė, turto sunaikinimas ar sugadinimas ir kiti¹⁵³. Atsakomybę už šiuos nusikaltimus įstatymai numato, tačiau deja iki šiol vis dar nėra išskirta, kurios iš šių bylų yra susijusios būtent su smurtu artimoje aplinkoje prieš moteris šeimoje, todėl yra gan sunku įvertinti šios prievartos mastą.

Ekonominė prievarta taip pat gali pasireikšti kaip paskata ar motyvas įvykdyti smurtinę veiką, kuri įstatyme priskiriama fizinei smurto formai (pavyzdžiui, smurtautojas prieš auką panaudoja fizinę jėgą už tai, kad auka atsisakė duoti pinigų)¹⁵⁴, o, kaip jau minėta, autorės išvardytiems veiksams, kurie priskiriami ekonominiam smurtui prieš moteris artimoje aplinkoje, didesniu ar mažesniu laipsniu visada yra būdingas psichinis poveikis – psichinė prievarta (pavyzdžiui, kuomet reikalaujama pinigų, draudžiama dirbti arba atvirkiščiai – prieš moters valią verčiama dirbti kokį nors darbą smurtautojo naudai ir panašiai, visa tai daroma pasitelkus psichinę prievartą). Dėl šių priežasčių galima būtų daryti išvadą, jog ekonominio smurto, kaip atskiros smurto artimoje aplinkoje rūšies, išskyrimas įstatyme turi tik teorinę reikšmę, nes praktikoje kvalifikuoti ekonominio

¹⁵³ ADUTAVIČIŪTĖ M., et al. *Nusikaltimų aukų teisių direktyva: naujas požiūris į artimųjų smurto aukas*. Žmogaus teisių stebėjimo institutas. Vilnius, 2014, p. 14. Prieiga per internetą: https://www.hrmi.lt/uploaded/Apzvalgos/Tyrimas_auku-teisiu-direkt_1.pdf [žiūrėta 2016 01 12].

¹⁵⁴ GULBICKAJA J. *Smurto artimoje aplinkoje tendencijos ir įstatymo taikymo praktika*. Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/portal/start.asp?act=news&Tema=1&str=52416> [žiūrėta 2016 01 16].

smurto veikas pagal BK konkrečius straipsnius yra sudėtinga¹⁵⁵, Remiantis FRA atlikto tyrimo rezultatais¹⁵⁶, apie 5 % moterų yra patyrusios ekonominį smurtą dabartiniuose santykiuose, o 13 % yra patyrusios kokį nors ekonominį smurtą ankstesniuose santykiuose. Atsižvelgiant į tai, šios rūšies smurtas yra mažiausiai patiriamas, tačiau tuo būtų galima abejoti jau vien todėl, kad jame esti nemažai psichologinio smurto požymių, galbūt todėl moterys ne visada nurodo patiriančios dar ir ekonominį smurtą.

Apibendrinant pasakytina, kad nors ir atskirti, kuomet moteris yra verčiama ekonomiškai priklausyti nuo savo teisėto vyro ar partnerio nėra sunku, tačiau ekonominio pobūdžio smurtas dažniausiai „pasislepia“ po kitų nusikaltimų skraiste, todėl yra kelbu įvertinti tikrąjį jo mastą. Visgi paprastai šios rūšies smurtas įvardijamas kaip veiksmy, kurie yra nukreipti į moters finansinės neprilausomybės suvaržymą, visumą.

Apžvelgus prievartos prieš moteris šeimoje rūšis, verta paminėti, kad I. Michailovič išskiria tris smurto šeimoje reguliavimo modelius: lygiateisės apsaugos, bendro reguliavimo baudžiamajame procese, ir didesnės apsaugos¹⁵⁷. Atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos BK ir kitų teisės aktų nuostatas, galima teigti, kad Lietuvoje galioja „didesnės apsaugos nuo smurto šeimoje modelis“: nustatytas didesnės bausmės už šeimos nario nužudymą, sunkų sveikatos sutrikdymą¹⁵⁸. Analizuojant baudžiamosios atsakomybės už prievartą artimoje aplinkoje taikymą Lietuvoje, matosi, jog priėmus ANSAAĮ, daugiau nukentėjusių nuo smurto artimoje aplinkoje moterų gali ieškoti teisingumo teismuose ir oficialiai būti skelbiamos nukentėjusiomis, tačiau vis dar kyla problemų, kuomet reikia įrodyti įvairių rūšių smurto naudojimo faktus.

¹⁵⁵ GULBICKAJA J. *Smurto artimoje aplinkoje tendencijos ir įstatymo taikymo praktika*. Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/portal/start.asp?act=news&Tema=1&str=52416> [žiūrėta 2016 01 16].

¹⁵⁶ ES apklausa „*Smurtas prieš moteris*“ Apibendrinti rezultatai. Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūra, 2014. Prieiga per internetą: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-at-a-glance-oct14_lt.pdf [žiūrėta 2016 03 03].

¹⁵⁷ MICHAILOVIČ I. *Kai kurie smurto šeimoje problematikos aspektai*. Teisė, 2012, (82), p. 34.

¹⁵⁸ VAIGĖ L. *Apsauga nuo smurto artimoje aplinkoje: psichinės prievartos problematika*. Prieiga per internetą: http://manoteises.lt/wp-content/uploads/2014/05/Analize_Psichines_prievartos_problematika_Laima_Vaige.pdf [žiūrėta 2016 01 18]

2. PRIEVARTOS PRIEŠ MOTERIS ŠEIMOJE PADARINIAI

2.1 Pasekmės moteriai ir vaikams

Įvairaus pobūdžio prievarta moterims palieka pasekmes, kurios gali būti skirstomos į pirmines ir antrines. Pirminės pasekmės yra matomos iš karto po smurto naudojimo, tuo tarpu antrinės pasireikšti gali kiek vėliau, po smurto įvykio praėjus savaitėms, netgi mėnesiams. Taip pat kalbant apie šeimines prievartos pasekmes moterims, paminėtina, kad yra pastebimas faktas, jog moterys, patiriančios prievartą, demonstruoja labai panašius elgesio modelius, kaip ir pagrobti įkaltai ir tokiai jų būsenai įvardyti yra naudojamas terminas „Stokholmo sindromas“¹⁵⁹. Šis terminas apibūdina tokį psichologinį reiškinį, kuomet pagrobimo metu įkaltai (aukos) ima jausti teigiamus ryšius (savanorišką paklusnumą, pagarbą ir panašiai) jų pagrobėjams, nepaisydami to, kad pats pagrobimas kelia pavojų¹⁶⁰. Ši mintis paaiškina smurto aukų nesikreipimą pagalbos, savanorišką susitaikymą su esame padėti ir mąstymą, jog gal viskas pasikeis, todėl nesiryžimą kreiptis pagalbos. Galima išskirti tokias sindromo pasireiškimo prielaidas:

- gyvybei gresia pavojus;
- auka negali pabėgti arba tik galvoja, kad negali;
- smurtautojas kartais elgiasi ir draugiškai, ne visada yra nusiteikęs priešišškai ir agresyviai;
- auka būna izoliuota nuo išorinio pasaulio.

Stokholmo sindromo reiškinys yra artimas moters, išgyvenančios vyro prievartą, būsenai. Netgi pastoviai jausdama psichologinį ir fizinį spaudimą, skausmą, ji yra emociškai prisirišusi prie vyro, juos sieja artimi ir glaudūs ryšiai, taip pat dar nėra išblėšę visi teigiami jausmai smurtautojui, ji mano, kad galbūt viskas pasikeis. Tačiau galimas ir toks variantas, kad moteris, patirianti smurtą iš artimo jai žmogaus, bando tai sustabdyti, naudodama dvi įveikimo strategijas: probleminę (tai yra aktyvūs veiksmai, kuriais keičiama gyvenimiška situacija) arba emocinę (kuo sprendžia konfliktinę situaciją emociiniu lygmeniu)¹⁶¹. Gali būti, kad yra naudojamos ir abi šios strategijos. Dar vienas variantas – moteris, patirianti smurtą, siekdama apsiginti pati ar apginti savo vaikus gali

¹⁵⁹ *Smurtas šeimoje: prevencija, intervencija ir galima pagalba*. Viešoji įstaiga Vaikų laikinosios globos namai “Atsigrėžk į vaikus. Vilnius, 2008, p. 38.

¹⁶⁰ *Ibid.*

¹⁶¹ *Ibid.*, p. 39.

naudoti kotrataką – fizinius veiksmus prieš smurtautoją. Galimas ir toks atvejis, kad šie veiksmai sukelia įvairius smurtautojo sveikatos sutrikdymus ar net mirtį.

Stokholmo sindromo būdingas elgesys moterims, gali būti pirminė reakcija į patirtą partnerio smurtą, tuo tarpu kitos neigiamos pasekmės gali būti ilgalaikės ir stipriai pakenkti jos fizinei ir emocinei sveikatai. Laikoma, kad smurtas šeimoje yra trauminis patyrimas ir kuo ilgiau jis tęsiasi ir kuo žiauresnis yra, tuo didesnė moters patiriama trauma¹⁶². Pirmiausiai paminėtinos **emocinės, psichologinės pasekmės** – patyrusi smurtą, moteris ima mažiau pasitikėti savimi ir savo jėgomis, abejoti savo gebėjimais, jaučiasi menka ir sugniuždyta. Netgi nutraukus santykius su smurtautoju, šios pasekmės gali išlikti ilgai, o atskirais atvejais netgi stiprėti. Taip pat nuo smurto nukentėjusiai moteriai gali pasireikšti potrauminio streso simptomai, tokie kaip¹⁶³:

1. Traumos išgyvenimas:

- liguisti prisiminimai apie įvykį;
- nakties košmarai, susiję su įvykiu;
- staigus jausmas arba ilgesys, susijęs su eiliniu praeities įvykio išgyvenimu (fantazijos, haliucinacijos, prisiminimai);
- stipri psichologinė kančia prisimenant įvykius, panašius į patyrimą (pavyzdžiui, įvykio metinės);

2. Stimulų, kurie asocijuojasi su trauma, vengimas arba bendra apatija nuo tada, kai įvyko trauminis įvykis;

3. Nuolatiniai padidinto budrumo simptomai (pavyzdžiui, miego sutrikimas, nesugebėjimas susikaupti, emocijų proveržiai);

4. Sunkios traumos atvejais gali vystytis negatyvūs prisitaikymo mechanizmai, tokie kaip nesubėjimas džiaugtis gyvenimu, asmeninių santykių vengimas, autoagresyvus (nukreiptas į save) elgesys.

Tuo tarpu Z. Vasiliauskaitė, kalbėdama apie smurto pasekmes moterims, teigia, kad šeimoje besikartojant smurtui, moteris patiria daugybines traumas, kadangi suvokdama didėjančią grėsmę ji išgyvena augančią baimę, kas sukelia aukštos parengties autonominės nervų sistemos, kuri atsakinga už organizmo pasirengimą gintis arba bėgti, būklę¹⁶⁴. Baimės metu streso hormono išsiskyrimas sukelia padažnęsų širdies plakimą,

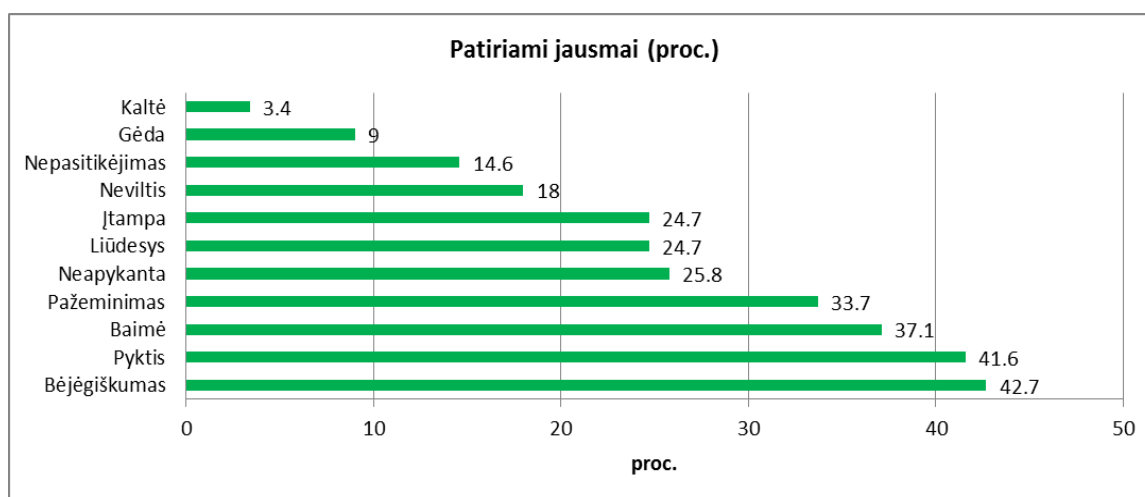
¹⁶² *Smurtas šeimoje: prevencija, intervencija ir galima pagalba*. Viešojo įstaiga Vaikų laikinosios globos namai "Atsigrėšk į vaikus. Vilnius, 2008, p. 40.

¹⁶³ *Ibid.*

¹⁶⁴ VASILIAUSKAITĖ Z. *Šeimoje patirto smurto padariniai bio-psycho socialinei asmens sveikatai. Mušamos moters sindromas*. Prieiga per internetą: http://manoteises.lt/wp-content/uploads/2014/05/Musamos_moters_sindromas_2013-06-20_Zuzana_Vasiliauskaite.pdf [žiūrėta 2016 02 01].

oro trūkumą ir (arba) sustingimą, tačiau dėl pačios smurto šeimoje situacijos ypatybių (kadangi smurtaujantis asmuo šeimoje kartais atlieka ir „mylinčio gynėjo“ vaidmenį), moteris dažniau nesugeba nei pabėgti nuo streso sukėlėjo, nei jam pasipriešinti¹⁶⁵. Taip išsivysto vengimo atsakas į traumą – moteris renkasi daugybę netikrų pabėgimo būdų, tokių, kaip: įvykio neigimas, depresija, disociacija (buvimo šalia savęs jausmas, kai atrodo, kad gali save stebėti iš šalies ir nejauti stebimo asmens jausmų), slopinimas ar netgi užmiršimas, įvykio perkėlimas iš sąmonės į pasąmonę¹⁶⁶. Apačioje pateiktoje lentelėje taip pat matome, kad moterys, patirdamos prievartą, patiria eilę neigiamų jausmų (pradedant kalte ir baigiant bejėgiškumu). Visi šie potyriai neleidžia moteriai ieškoti pagalbos būdų, problema gali būti ignoruojama ir nesprenžžiama metų metais, todėl svarbu, kad ir artimieji ar draugai pastebėję, jog prieš moterį gali būti smurtaujama netylėtų, imtųsi veiksmų ir skubiai praneštų apie tai kompetentingoms įstaigoms.

3 paveikslėlis. Smurto pasekmės psichologinei moters būsenai – patiriami jausmai

Šaltinis: STONIENĖ L., NARKAUSKAITĖ L., AGUONYTĖ V. *Smurtą artimoje aplinkoje patyrusių moterų gyvenimo kokybės ir emocinės būsenos bei pagalbos prieinamumo Lietuvoje vertinimas*. Vilnius, Higienos institutas, 2013, p. 16.

Patiriamas smurtas taip pat gali sukelti ir įvairius **fizinės sveikatos pakenkimus**, nuo įpjovimų bei kraujosruvų iki negalios ar net mirties, tačiau tyrimų duomenimis¹⁶⁷, pusė (apie 50 %) smurtą patyrusių moterų patiria sužalojimus ir tik 58 % iš jų dėl įvairių sveikatos pažeidimų kreipiasi pagalbos į sveikatos priežiūros įstaigas. Be kita ko, yra

¹⁶⁵ VASILIAUSKAITĖ Z. *Šeimoje patirto smurto padariniai bio-psycho socialinei asmens sveikatai. Mušamos moters sindromas*. Prieiga per internetą: http://manoteises.lt/wp-content/uploads/2014/05/Musamos_moters_sindromas_2013-06-20_Zuzana_Vasiliauskaite.pdf [žiūrėta 2016 02 01].

¹⁶⁶ *Ibid.*

¹⁶⁷ STONIENĖ L., NARKAUSKAITĖ L., AGUONYTĖ V. *Smurtą artimoje aplinkoje patyrusių moterų gyvenimo kokybės ir emocinės būsenos bei pagalbos prieinamumo Lietuvoje vertinimas*. Vilnius, Higienos institutas, 2013, p. 63.

teigiama, kad moterys, patyrusios partnerio smurtą, turi didesnę tikimybę susirgti koronarine širdies liga, jaustis lėtinius kaklo ir nugaros skausmus, palyginti su moterimis, kurios smurto nepatyrė¹⁶⁸. Taip pat įrodyta, kad tos moterys, kurios smurtą iš savo artimųjų patyrė dar vaikystėje arba jau būdamos suaugusios, daug dažniau skundžiasi bloga sveikata, atsižvelgiant į jų fizinę ir psichologinę būklę, rizikingą elgesį (fizinio aktyvumo sumažėjimą, rūkymą, alkoholio ir narkotikų vartojimą), palyginti su smurto nepatyrusiomis moterimis¹⁶⁹.

Smurto pavartojimo pasekmės moters fizinei sveikatai palieka pasekmes netgi po jo praėjus kuriam laikui. JAV ištyrus iš Lotynų Amerikos šalių imigravusių moterų, patyrusių intymaus partnerio smurtą ir gaunančių paslaugas smurtą patyrusioms moterims skirtose institucijose, duomenis nustatyta, kad 81 % respondenčių po smurto vis dar jaučia įvairius skausmus, taip pat turi įvairių miego sutrikimų¹⁷⁰. Šis tyrimas taip pat patvirtintų Z. Vasiliauskaitės išsakytą mintį, kad nuo smurto artimoje aplinkoje kenčianti moteris patiria daugybinę traumą, kadangi pirmą kartą ji nukenčia smurto naudojimo metu, vėliau turi gydytis įvairius sumušimus bei sužalojimus, o galiausiai, net ir išnykus mėlynėms ar kitoms akivaizdžiai matomoms pasekmėms, nukentėjusiajai gali pasireikšti miego sutrikimai, nerimo priepoliai ir panašiai.

1 lentelė. Smurto pasekmės moterų fizinei sveikatai

Smurto pasekmės fizinei sveikatai	Įbrėžimai, įpjovimai ar kraujosruvos, skausmas	Akių ar ausų traumas, patempimai, išnirimai ar nudegimai	Gilios žaizdos, kaulų lūžiai, vidaus organų sužeidimai, išmušti dantys	Persileidimas
	n (proc.)	n (proc.)	n (proc.)	n (proc.)
Patyrė smurtą per paskutiniuosius metus	38 (42,7)	19 (21,3)	11 (12,4)	1 (1,1)
Patyrė smurtą per gyvenimą	62 (69,7)	33 (37,1)	22 (24,7)	8 (9,0)

Šaltinis: STONIENĖ L., NARKAUSKAITĖ L., AGUONYTĖ V. *Smurtą artimoje aplinkoje patyrusių moterų gyvenimo kokybės ir emocinės būsenos bei pagalbos prieinamumo Lietuvoje vertinimas*. Vilnius, Higienos institutas, 2013, p. 16.

¹⁶⁸ STONIENĖ L., NARKAUSKAITĖ L., AGUONYTĖ V. *Smurtą artimoje aplinkoje patyrusių moterų gyvenimo kokybės ir emocinės būsenos bei pagalbos prieinamumo Lietuvoje vertinimas*. Vilnius, Higienos institutas, 2013, p. 63.

¹⁶⁹ *Ibid.*

¹⁷⁰ *Ibid.* p. 7.

Analizuojant 1 lentelėje pateiktus duomenis, darytina išvada, jog dažniausiai nuo smurto nukentėjusių moterų patiriami fiziniai padariniai yra įvairūs įbrėžimai ir įpjovimai, kraujosrūvos, skausmas. Mažiausiai moterų patiria žalą jos reprodukinei sveikatai – persileidimus, tačiau pažymėtina, kad moterys, gyvenančios su smurtaujančiu partneriu, turi didesnę nepageidaujamo nėštumo ar lytiškai plitančių ligų, įskaitant ŽIV, riziką.¹⁷¹ Taip pat įvairių rūšių smurtas prieš moterį jos nėštumo metu, gali sąlygoti ir pogimdyvinę depresiją, kuri gali lemti jos apatiją aplinkai, bendravimui su vaiku, darbiniam gyvenimui ar kitai veiklai.

Visus šiuos psichologinius ir fizinius padarinius moters sveikatai galime įvardinti kaip turtinę ir neturtinę žalą. Neturtinė žala – tai moters fizinis skausmas, dvasiniai išgyvenimai, nepatogumai, dvasinis sukrėtimas po patirto smurto, emocinė depresija, pažeminimas, reputacijos pablogėjimas, bendravimo galimybių sumažėjimas ir kita, teismo įvertinti pinigais. EŽTT yra pripažįstama, kad neturtinė žala taip pat apima ir traumas, nerimą, neteisybės ir bejėgiškumo jausmą, frustraciją, nepatogumus, nerimą ir sielvartą¹⁷². Į turtinės žalos sąvoką savo ruožtu įeina moters patirti tiesioginiai ar netiesioginiai nuostoliai, patirti dėl įvairaus laipsnio sveikatos sužalojimų ar sutrikdymo. Moterys, dėl patirto smurto sulaukusi turtinės ir neturtinės žalos, turi įstatymų numatyta tvarka numatytą teisę kreiptis į teismą ir prašyti nutraukti santuoką dėl vieno iš sutuoktinių kaltės (dėl žiauraus elgesio) ir atlyginti dėl to patirtus nuosolius (Lietuvos Respublikos CK 3.70 straipsnio 2 dalis), tačiau tai yra galima tik tokiu atveju, jeigu prieš smurtautoją yra priimamas apkaltinamasis nuosprendis, tad labai svarbu, jog būtų įrodytas pats prievartos faktas.

Prie smurto šeimoje patiriamų pasekmių moteriai dar būtų galima paminėti ir **ekonomines pasekmes** bei nuostolius, kurių sulaukia auka, gyvendama su smurtautoju. Šios pasekmes yra susijusios su prieš tai smurto prieš moteris šeimoje rūšimi – ekonominiu smurtu. Moteris, išgyvendama ekonominio pobūdžio prievartą, gali patirti tokį smurtautojo elgesį: pinigų ar kreditinių kortelių atėminėjimą, pinigų ar turto vogimą, išviliojimą apgaulės būdu ir panašiai¹⁷³. Visi panašūs veiksmai apibendrintai pasireiškia kaip šeimos biudžeto vienvaldiška kontrolė¹⁷⁴, tad moteris, sulaukianti minėtų veiksmų,

¹⁷¹ STONIENĖ L., NARKAUSKAITĖ L., AGUONYTĖ V. *Smurtą artimoje aplinkoje patyrusių moterų gyvenimo kokybės ir emocinės būsenos bei pagalbos prieinamumo Lietuvoje vertinimas*. Vilnius, Higienos institutas, 2013, p. 63.

¹⁷² JUODKŪNAITIENĖ V. S. *Neturtinė žala ir jos atlyginimas*. Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/portal/start.asp?act=news&Tema=54&str=53401> [žiūrėta 2016 01 25].

¹⁷³ STULGINSKIENĖ L. *Smurtas artimoje aplinkoje*. Trakai: Lietuvos policijos mokykla, 2014, p. 13.

¹⁷⁴ *Ibid.*

gali paprasčiausiai nebeturėti nei kur eiti, nei kaip išsilaikyti pati išlaikyti savo vaikus (ypač kai neturi nuolatinio darbo), todėl ji yra priversta kęsti besikartojantį smurtą.

Vaikai stebėdami nuolat namuose vykstančius barnius, gali perimti šį elgesio modelį ir patys užaugti labai konfliktiški, turėti problemų savo pačių sukurtose šeimose. Europos Parlamento 2009 m. lapkričio 26 d. rezoliucijoje dėl smurto prieš moteris panaikinimo¹⁷⁵ taip pat yra pažymima, jog smurtas prieš moteris drauge yra ir smurtas prieš vaikus ir stipriai veikia jų psichologinę būseną ir visą jų gyvenimą; smurtas prieš moteris motinas tiesiogiai arba netiesiogiai veikia jų vaikus ir turi ilgalaikį neigiamą poveikį jų emocinei ir psichinei sveikatai ir gali sukelti smurto ir prievartos ciklą, persiduodantį iš kartos į kartą¹⁷⁶. Itin didelis pavojus gresia vaikams, kurie bandydami apginti motiną, taip pat gali tapti tėvo ar įtėvio aukomis: štai viename iš atvejų¹⁷⁷ L.M. Alytaus rajono apylinkės teismo buvo nuteistas už tai, jog spardydamas ir mušdamas žmoną ją sužalojo, tęsdamas smurtinius veiksmus, sudavė ranka per petį ir kėde per galvą nepilnametei podukrai, kuri bandė apginti motiną, ir ją taip pat sužalojo.

Šiuo metu yra laikomasi nuomonės, jog stebėdami smurtą, patys vaikai jį išgyvena ir yra aktyvūs šio reiškinio liudininkai, tiesiogiai įsitraukę į konfliktus šeimoje¹⁷⁸. Galima būtų išskirti tris pagrindinius vaikų ir paauglių įsitraukimo į smurto šeimoje situaciją tipus¹⁷⁹:

- a) Pirmasis tipas – tai **vaiko tiesioginis dalyvavimas aukos vaidmenyje** (tai yra fizinis, seksualinis arba (ir) psichologinis smurtas ne tik moters, bet ir vaiko atžvilgiu);
- b) Antrasis įsitraukimo tipas – **vaiko tiesioginis dalyvavimas smurto situacijoje manipuliavimo objekto vaidmenyje** (tuomet kai smurtautojas naudojami vaikais, kad galėtų kontroliuoti suaugusią auką);
- c) Trečiasis tipas – **netiesioginis įsitraukimas** (kuomet vaikas pats tiesiogiai nepatiria agresyvių veiksmų iš smurtautojo, tiesiog stebi situaciją, kuomet yra smurtaujama).

¹⁷⁵ 2009 m. lapkričio 26 d. Europos Parlamento rezoliucija Nr. 2009/2681 (RSP) dėl smurto prieš moteris panaikinimo. Prieiga per internetą:

<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2009-0098+0+DOC+XML+V0//LT> [žiūrėta 2016 03 30].

¹⁷⁶ MICHAILOVIČ I. *Kai kurie smurto artimoje aplinkoje aspektai socialinės kultūrinės lyties požiūriu*. Kriminologijos studijos, 2014/2. Prieiga per internetą:

<http://www.zurnalai.vu.lt/kriminologijos-studijos/article/view/5092/3349> [žiūrėta 2016 01 21].

¹⁷⁷ KOCHANSKAS J. *Šeimoje smurtavęs vyras patupdytas už grotų*. Alytaus naujienos, 2008, Nr. 181 (11282).

¹⁷⁸ *Smurtas šeimoje: prevencija, intervencija ir galima pagalba*. Viešoji įstaiga Vaikų laikinosios globos namai "Atsigrėžk į vaikus. Vilnius, 2008, p. 43.

¹⁷⁹ Kaip rodo vienas iš JAV atliktų tyrimų, 70 % vaikų, kurie gyveno smurto šeimoje situacijoje, patys patyrė tėvo (patėvio) agresyvius veiksmus (*Smurtas šeimoje: prevencija, intervencija ir galima pagalba*. Viešoji įstaiga Vaikų laikinosios globos namai "Atsigrėžk į vaikus. Vilnius, 2008, p. 43).

Neatsižvelgiant į tai, kurį įsitraukimo į smurtavimą tipą išgyvena vaikai, kiekvienas iš jų patiria padarinius, tokius kaip psichologinės raidos problemos, kurios atsiliepia vaiko asmenybei, socialiniam elgesiui, prisitaikymo šeimoje ar mokykloje ypatumams.¹⁸⁰ Tyrimai rodo¹⁸¹, kad silpnėja vaikų įgūdžiai įsisavinti naują medžiagą, krenta mokyklinis pažangumas, jie nebemoka kontroliuoti savo emocijų, atsiranda sunkumų bendraujant su bendraamžiais, taip pat gali būti linkę žiauriai elgtis su silpnesniais ir jaunesniais vaikais. Taip palaipsniui susiformuoja netinkamos vertybės ir neigiamas požiūris į supančią aplinką ir toks jaunuolis gali būti linkęs į nusikalstamą gyvenimo būdą.

Didžiausią ir labiausiai neigiamai veikiančią poveikį neabejotinai patiria smurtą patiriančios moterys ir kartu augantys vaikai, tačiau taip pat reikėtų paminėti ir kitus moterį supančius žmones. Patiriant smurtą, dažniausiai santykiai su draugais nutolsta, moteris gali slėpti, kad prieš ją yra smurtaujama, gali gėdintis rodyti viešumoje su kraujosruvomis ir kitais sužalojimais, todėl gali pradėti nebevaikščioti į darbą. Taip valstybė praranda darbingo amžiaus asmenis, dėl ko gali būti patiriami ir didžiuliai valstybės socialiniai ir ekonominiai nuostoliai. Socialiniai nuostoliai susidaro sustojus normaliam konkrečios šeimos vystymuisi, izoliuojant šeimos narį, taip pat dėl laikinos ar nuolatinės ekonominės ar psichologinės priklausomybės nuo socialinės rūpybos sistemos. Bendruomenės gali patirti ir didžiulių finansinių nuostolių, kadangi didelės lėšos¹⁸² yra skiriamos policijai, teismui, sveikatos ir socialinės rūpybos tarnyboms, laikinoms priglaidoms bei socialinės apsaugos priemonės įsigyti¹⁸³. Štai Lietuvoje 2015 m. nevyriausybinėms organizacijoms, teikiančioms pagalbą smurtą artimoje aplinkoje patyrusiems žmonėms, kaip ir 2014-aisiais buvo numatyta skirti 920 tūkstančius litų¹⁸⁴. Tuo tarpu visai Europos Sąjungai smurtas prieš moteris kiekvienais metais kainuoja net 106 milijonų eurų, taip buvo pabrėžta 2014 m. kovo 5 dieną Europos Parlamente vykusioje konferencijoje „Smurto prieš moteris prevencija – iššūkis visiems“¹⁸⁵.

¹⁸⁰ *Smurtas šeimoje: prevencija, intervencija ir galima pagalba*. Viešoji įstaiga Vaikų laikinosios globos namai „Atsigrėžk į vaikus. Vilnius, 2008, p. 44.

¹⁸¹ *Ibid.*

¹⁸² Pavyzdžiui, Kanadoje apskaičiuota, kad visų smurto prieš moteris formų tiesioginių išlaidų suma už medicininės paslaugas buvo 1,1 milijardų Kanados dolerių. Ugandai smurtas prieš moteris kainavo 2,5 milijonų JAV dolerių, tačiau tai tik tiesioginės išlaidos. (STONIENĖ L., NARKAUSKAITĖ L., AGUONYTĖ V. *Smurtą artimoje aplinkoje patyrusių moterų gyvenimo kokybės ir emocinės būsenos bei pagalbos prieinamumo Lietuvoje vertinimas*. Vilnius, Higienos institutas, 2013, p. 7).

¹⁸³ *Kovos su buitiniu smurtu būdai: įvairių šalių patirties apibendrinimas*. Jungtinės tautos. Niujorkas, 1993, p. 6.

¹⁸⁴ BUTKEVIČIŪTĖ R. *Nevyriausybinėms organizacijoms, teikiančioms pagalbą smurtą artimoje aplinkoje patyrusiems žmonėms, skiriama apie 1 milijoną litų*. Prieiga per internetą:

<http://www.lygus.lt/nevyriausybinems-organizacijoms-teikiancioms-pagalba-smurta-artimoje-aplinkoje-patyrusiems-zmonems-skiriama-apie-1-milijona-litu/> [žiūrėta 2016 01 30].

¹⁸⁵ KARLONAITĖ G. *Smurtas šeimoje – ne privatus reikalas*. Prieiga per internetą:

<http://manoteises.lt/straipsnis/smurtas-seimoje-ne-privatus-reikalas/> [žiūrėta 2016 01 26].

Apibendrinant moters, patyrusios smurtą šeimoje ir jos vaikų patiriamas pasekmes paminėtinos psichologinės, fizinės bei ekonominės, kurios savo ruožtu paliečia ir moters aplinkoje esančius vaikus ir artimuosius. Valstybė dėl prieš moteris naudojamo smurto taip pat patiria (ekonominių) nuostolių, kadangi praranda potencialias darbuotojas, daug lėšų turi būti skiriama institucijų darbui, kurios turi šalinti smurto prieš moteris šeimose padarinius, kai tuo tarpu šios lėšos galėtų būti skiriamos kitiems svarbiems valstybės reikalams tvarkyti (švietimui, ugdymui, verslui ir panašiai).

2.2. Teisinio poveikio priemonės smurtautojui

Kalbant apie smurtautojui taikomas teisinio poveikio priemones, paminėtinos baudžiamosios prievartos, civilinės laikinosios apsaugos, administracinio poveikio bei kitos teisinės teisių ir laisvių apribojimo priemonės, taikomos Lietuvos Respublikoje.

Baudžiamosios procesinės prievartos priemonės yra skirstomos į kardomasias (suėmimas¹⁸⁶ iki 6 mėnesių (BPK 127 straipsnis); įpareigojimas gyventi skyrium nuo nukentėjusiojo¹⁸⁷ (BPK 132-1 straipsnis)) ir kitas (sulaikymas iki 48 valandų¹⁸⁸ (BPK 140 straipsni), atidavimas į sveikatos priežiūros įstaigą (BPK 141 straipsnis)).

Reikėtų pabrėžti, kad Lietuvos Respublikoje numatyta baudžiamoji atsakomybė yra taikoma neatsižvelgiant į kaltininko lytį bei tai, ar smurtautojas yra artimas moteriai, ar priešingai – abi šalys yra nepažįstamos, o bausmės ar baudžiamojo poveikio priemonės smurtautojui skiriamos atsižvelgiant į veikos padarinius (pavyzdžiui, BK 138 straipsnis, kuris numato nesunkų sveikatos sutrikdymą), kadangi tokios veikos, kaip prievarta artimoje aplinkoje ar šeimoje, atskirai kvalifikuojamos nėra.

BK numato šias bausmes: viešieji darbai, bauda, laisvės apribojimas, areštas, terminuotas ir laisvės atėmimas iki gyvos galvos. Remiantis Vilniaus miesto apylinkės teismo 2013 m., nagrinėjant su smurtu artimoje aplinkoje susijusias bylas, tyrimu, laisvės apribojimo bausmė smurtautojams buvo skirta 130 bylų, laisvės atėmimas – 55 bylose,

¹⁸⁶ Įstatyme numatyti pagrindai suėmimui: pagrįstas manymas, kad įtariamasis bėgs (slėpsis) nuo ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro ar teismų; trukdys procesui; darys naujus nusikaltimus (Lietuvos Respublikos BPK 127 straipsnis).

¹⁸⁷ Įtariamasis (smurtautojas) gali būti įpareigojamas gyventi skyrium nuo nukentėjusiojo, jeigu pagrįstai manoma, kad jis, gyvendamas kartu su nukentėjusiuoju, bandys neteisėtai paveikti nukentėjusįjį arba nukentėjusiajam ar kartu su juo gyvenantiems asmenims darys naujas nusikalstamas veikas; skiriant įpareigojimą gyventi skyrium nuo nukentėjusiojo, įtariamasis taip pat gali būti įpareigojamas nebendrauti ir neieškoti ryšių su nukentėjusiuoju ir kartu su juo gyvenančiais asmenimis, taip pat nesilankyti nurodytose vietose, kuriose būna nukentėjusysis ar kartu su juo gyvenantys asmenys (Lietuvos Respublikos BPK 132-1 straipsnis).

¹⁸⁸ Prokuroras, ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar kiekvienas asmuo gali sulaikyti asmenį, užklyptą darant nusikalstamą veiką ar tuoj po jos padarymo, jei asmenį sulaiko ne prokuroras ar ikiteisminio tyrimo pareigūnas, apie sulaikymą tuoj pat turi būti pranešta policijai (Lietuvos Respublikos BPK 140 straipsnis).

viešieji darbai – 48 bylose, areštas – 20 bylų, bauda – 5 bylose¹⁸⁹. Analizuojant atlikto tyrimo rezultatus, matyti, kad teismas dažniausiai buvo linkęs smurtautojams taikyti bausmės vykdymo atidėjimą, dėl ko dažniausiai buvo taikoma draudimų ir įpareigojimų sistema: nagrinėjant teismo skirtus įpareigojimus atsispindi, kad daugiausia kartų buvo skirtas įpareigojimas tam tikru laiku būti namuose (BK 48 straipsnio 6 dalies 1 punktas) – 96 kartus¹⁹⁰. Įpareigojimas neatlygintinai išdirbti iki 200 valandų per teismo nustatytą, bet ne ilgesnį kaip laisvės apribojimo laiką sveikatos priežiūros, globos ir rūpybos įstaigose ar nevalstybinėse organizacijose, kurios rūpinasi neįgaliaisiais, nusenusiais ar kitais pagalbos reikalingais žmonėmis (BK 48 straipsnio 6 dalies 5 punktas) buvo skirtas 56 kartus, įpareigojimas pradėti dirbti arba užsiregistruoti darbo biržoje, mokytis (BK 48 straipsnio 6 dalies 3 punktas) buvo skirtas 28 kartus, įpareigojimas gydytis nuo alkoholizmo, narkomanijos, toksikomanijos ar venerinės ligos, kai nuteistasis sutinka (BK 48 straipsnio 6 dalies 4 punktas) buvo skirtas 10 kartų, įpareigojimas atlyginti nusikalstama veika padarytą turtinę žalą ar jos dalį arba tokią žalą pašalinti savo darbu (BK 48 straipsnio 6 dalies 2 punktas) buvo skirtas 2 kartus¹⁹¹. Išnagrinėtuose nuosprendžiuose tik vieną kartą buvo paskirtas draudimas lankytis tam tikrose vietose (BK 48 straipsnio 5 dalies 1 punktas) ir du kartus paskirtas draudimas bendrauti su nukentėjusiu asmeniu (BK 48 straipsnio 5 dalies 2 punktas), draudimas turėti, naudoti, įgyti, saugoti pačiam ar perduoti saugoti kitiems asmenims tam tikrus daiktus (BK 48 straipsnio 5 dalies 3 punktas) nebuvo paskirtas nei viename nuosprendyje, taip pat pažymėtina, kad teismo nuosprendžiuose buvo skiriami ir BK 48 straipsnyje 6 dalyje nenumatyti įpareigojimai – be bausmę vykdančios institucijos žinios nekeisti gyvenamosios vietos – 7 atvejai, nevartoti alkoholio – 3 atvejai, draudimas turėti ir vartoti alkoholį – 1 atvejis.

Kita BK numatyta baudžiamoji intervencija smurtautojui – baudžiamąjį poveikio priemonės, taikomos jeigu smurtautojas yra atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės ar bausmės BK numatytais pagrindais, arba lygtinai paleistam iš pataisos įstaigos Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekse numatytais pagrindais¹⁹². Lietuvos

¹⁸⁹ PIESLIAKAS A. 2013 m. Vilniaus miesto apylinkės teisme išnagrinėtų bylų dėl smurto artimoje aplinkoje tyrimas. Prieiga per internetą: www.vat.lt/download/1910/isvada%20del%20saa.pdf [žiūrėta 2016 02 08].

¹⁹⁰ *Ibid.*

¹⁹¹ PIESLIAKAS A. 2013 m. Vilniaus miesto apylinkės teisme išnagrinėtų bylų dėl smurto artimoje aplinkoje tyrimas. Prieiga per internetą: www.vat.lt/download/1910/isvada%20del%20saa.pdf [žiūrėta 2016 02 08].

¹⁹² Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso XI skyriaus, septintojo skirsnio 157 straipsnis. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas. Valstybės žinios, 2002, Nr. IX-994 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

Respublikos Probacijos įstatymas¹⁹³ taip pat įtvirtina, kad atleidimo nuo bausmės ir baudžiamosios atsakomybės ir lygtinio paleidimo iš pataisos namų atvejais, probacijos darbuotojai turi padėti smurtautojui spręsti asmenines ir socialines problemas, konsultuoti ir tarpininkauti asmens ir kitų dokumentų tvarkymo, būsto paieškos klausimais, nukreipti į socialinių paslaugų įstaigas bei įstaigas, teikiančias pagalbą asmenims, sergantiems priklausomybės ligomis.

Iš 2013 m. Vilniaus miesto apylinkės teisme išnagrinėtų bylų dėl smurto artimoje aplinkoje tyrimo pateiktų duomenų matyti, kad daugiausiai – 43 baudžiamosiose bylose skirta baudžiamojo poveikio priemonė smurtautojams buvo dalyvavimas smurtinį elgesį keičiančiose programose, nemokami darbai – 4 bylose, įmoka į nukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų fondą – 3 bylose, turtinės žalos atlyginimas – 2 bylose. Kitų rūšių baudžiamojo poveikio priemonės (uždraudimas naudotis specialia teise, viešųjų teisių atėmimas, teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimas, įmoka į nukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų fondą, turto konfiskavimas, draudimas prisiartinti prie nukentėjusio asmens, išplėstinis turto konfiskavimas) nagrinėjamos kategorijos bylose skiriamos nebuvo¹⁹⁴.

Remiantis 2013 m. Vilniaus miesto apylinkės teisme vykdyto tyrimo rezultatais, būtų galima daryti išvadą, kad tuomet, kai teismas smurtautojo bausmės vykdymą atideda arba atleidžia jį nuo baudžiamosios atsakomybės ar bausmės, matoma, jog daugiausiai yra skiriamos baudžiamojo poveikio priemonės, o būtent užkertančios kelią smurtautojui matytis su auka arba ribojančios jų matymosi laiką. Atsižvelgiant į baudžiamojo poveikio priemonių taikymo rezultatus, taip pat matyti, jog pirmumas yra teikiamas programų, galinčių pakeisti smurtaujančių asmenų elgesį, įpareigojamajam lankymui, kas suponuoja išvadą, jog teismas yra linkęs manyti, jog pakeisti savo gyvenimo būdą smurtautojams gali tinkamai paruošti specialistai. Palaikytina pozicija, kad smurtinį elgesį keičiančios programos teismo turėtų būti skiriamos visuomet, kai nustatomas smurto artimoje aplinkoje faktas, o ne tik tuomet, kai bausmės vykdymas yra atidedamas arba jis yra atleidžiamas nuo bausmės, baudžiamosios atsakomybės ar lygtinai paleidžiamas iš pataisos namų, kadangi taip asmeniui sudaromos sąlygos suvokti savo elgesio pasekmes, suteikta proga, padedant specialistams, pakeisti smurtinį elgesį. Vien tik skiriama bausmė, baudžiamojo ar kita teisinio poveikio priemonė negali suteikti visapusiško supratimo apie tai, kaip toks elgesys žaloja moterį, taip pat jos artimuosius (vaikus) ir atlikęs bausmę

¹⁹³ Lietuvos Respublikos probacijos įstatymas. Valstybės žinios, 2011, Nr. XI–1860.

¹⁹⁴ PIESLIAKAS A. 2013 m. Vilniaus miesto apylinkės teisme išnagrinėtų bylų dėl smurto artimoje aplinkoje tyrimas. Prieiga per internetą: www.vat.lt/download/1910/ismvada%20del%20saa.pdf [žiūrėta 2016 02 08].

asmuo gali sugrįžti prie senų elgesio būdų. Kaip rodo praktika, atlikę, pavyzdžiui, laisvės atėmimo bausmę, smurtautojai grįžta dažnai dar priešiščiau nusiteikę savo šeimos narių atžvilgiu, kaltina juos dėl paskirtų bausmių¹⁹⁵, dėl to, netgi paskyrus ir vieną iš griežčiausių Lietuvos Respublikos įstatymuose numatytų bausmių – laisvės atėmimą, smurtautojai jos atlikimo metu turėtų būti įpareigoti lankyti elgesį keičiančią programą. Gali kilti klausimas, ar į tokias programas po teismo įpareigojimo priverstinai, o ne savo noru kreipęsi smurtautojai gali sulaukti teigiamo rezultato, tačiau visgi pritaria nuomonei¹⁹⁶, kad šie įpareigojimai gali kaip tik tapti stimulu, kuris padės žengti pirmą žingsnį keitimosi link. Tinkamai paruošti specialistai smurtautojams turėtų padėti įdiegti mąstymą, kad smurtinis elgesys žaloja ne tik pačią auką, tačiau neigiamai veikia ir patį smurtautoją, kadangi tokiu elgesiu jis naikina jį supančius santykius su artimaisiais, ir nenutraukus šių veiksmų, asmuo gali likti socialiai atskirtas ne tik nuo šeimos, bet ir visos visuomenės, kurios dalis yra.

Kalbant apie kitas Lietuvos Respublikos įstatymuose numatytas poveikio priemones smurtautojui, ANSAAĮ 5 straipsnis numato, jog nustačius smurto prieš moteris šeimoje faktą: a) smurtautojas gali būti įpareigojamas laikinai išsikelti iš gyvenamosios vietos, jeigu jis gyvena su smurtą patyrusiu asmeniu; b) taip pat jis gali būti įpareigotas nesiartinti prie smurtą patyrusio asmens, nebendrauti, neieškoti ryšių su juo. Reikia paminėti, kad Įstatymas numato, kad šios priemonės gali būti skiriamos tik iki bylos nagrinėjimo pabaigos ir tik tokiu atveju, jeigu ikiteisminio tyrimo teisėjas ar teismas neskiria Lietuvos Respublikos BPK nustatytų kardomųjų priemonių – suėmimo ar įpareigojimo gyventi skyrium nuo nukentėjusiojo. Taip pat jos gali būti skiriamos kartu su bausme, išskyrus atvejus, kai nuteistajam skiriamas areštas arba laisvės atėmimas, tačiau šios priemonės netaikytinos tuo atveju, kai smurtautojas yra nepilnametis arba dėl savo fizinių ar psichinių trūkumų ar savybių negali likti be priežiūros.

Visgi nagrinėjant ANSAAĮ numatytas poveikio priemones, pastebimos trys problemos, susijusios su smurtautojo iškeldinimo institutu. Pirma, nei pats ANSAAĮ, nei jį įgyvendinančių teisės aktų nuostatos nenumato, kokiam laikui smurtavęs asmuo gali būti laikinai įpareigotas laikinai išskelti iš gyvenamosios vietos. 2013 m. sausio mėnesį Joniškio rajono policijos komisariatare vykusioje diskusijoje dėl smurto artimoje aplinkoje, Joniškio rajono apylinkės teismo pirmininkė V. Kurtkienė šią problemą įvardijo kaip vieną pagrindinių, kuri ikiteisminio tyrimo pareigūnams leidžia vilkinti

¹⁹⁵ BABACHINAITĖ G., et al. *Kriminologija*. Vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 438.

¹⁹⁶ RIMKUS V., MOTUZAITĖ A. *Socialinės pagalbos galimybės artimoje aplinkoje smurtaujančiam vyrui*. Prieiga per internetą: <http://193.219.76.12/index.php/iltai/article/view/885/pdf> [žiūrėta 2016 02 17].

smurto šeimoje bylas bei sukelia materialinės ir moralinės žalos būsto savininkui¹⁹⁷. Antra, įstatymuose nėra aptarta, ar apskritai smurtautojas gali būti iškeldintas iš jam asmeninės ar bendrosios nuosavybės teise priklausančio būsto, o jeigu jis yra iškeldinamas iš asmeninės nuosavybės būsto – kas (ar tame būste liekanti gyventi smurto auka, ar ir pats smurtautojas) įpareigotas mokėti už būstui teikiamas paslaugas¹⁹⁸. Praktikoje¹⁹⁹ galime matyti atvejus, kai nuo smurto nukentėjusi moteris, po įtariamojo iškeldinimo lieka gyventi tokiaame būste, tačiau nesutinka mokėti komunalinių mokesčių, dėl ko, susidarius skoloms, jas apmokėti yra įpareigotas mokėti nekilnamojo turto savininkas, kuris buvo iškeldintas ir faktiškai negyveno tokiaame būste. Trečia, ANSAAI 11 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta kompensacinė smurtautojo teisė gauti informaciją apie nakvynės namus galima sakyti tėra butaforinė, nes krizių centrų smurtautojams esant nedaug, jų funkcijos neapima nakvynės paslaugų, o nakvynės namai, jei asmuo yra deklaravęs gyvenamąją vietą, tokio asmens nepriima²⁰⁰. Vyras, smurtavęs prieš sutuoktinę ar sugyventinę beveik visada yra deklaravęs savo nuolatinę gyvenamąją vietą, todėl nustatyti tokį įstatyminių reguliavimą, kuris teikia pastogę (nakvynės namus) tik tiems, kurie iš tiesų jos neturi ir galbūt neturėjo jau labai ilgą laiką ar yra paleisti iš įkalinimo įstaigų²⁰¹ yra nepaaiškinama. Visa tai turėtų būti keistina, nustatant, kad apgyvendinimas smurtautojui turėtų būti teikiamas nepriklausomai nuo nuolatinės gyvenamosios vietos turėjimo, tačiau atsižvelgiant į tam tikrų institucijų sprendimus siųsti asmenį laikinai apsistoti nakvynės namuose.

Žvelgiant į Vakarų Europos šalių praktiką, galima teigti, kad baudžiamųjų priemonių aukų apsaugos nuo smurto procese nėra vyraujančios, antai Austrijoje svarbiausios yra civilinio proceso priemonės, kuriomis siekiama pirmiausia atskirti smurtautoją nuo nukentėjusios šeimos²⁰². Kadangi smurtas prieš moteris šeimoje gali tapti skyrybų priežastimi, moteriai inicijavus santuokos nutraukimą, galimos ir laikinosios apsaugos priemonės, atribojančios auką ir (arba) jos vaikus nuo smurtautojo, kol bus

¹⁹⁷ ŠIDEIKAITĖ I., JANUŠKA V. *Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje teisinis reglamentavimas*. Mokslinis vadovas. Mokslų taikomieji tyrimai: dabartis ir perspektyvos. Straipsnių rinkinys. Šiauliai: Šiaurės Lietuvos kolegija, 2015, p. 12.

¹⁹⁸ *Ibid.*

¹⁹⁹ Šiaulių apskrities Vyriausiojo policijos komisariato Joniškio rajono polijos komisariato baudžiamoji byla D. D. v. A. P., Nr. 62–1–00648–12. Iš: ŠIDEIKAITĖ I., JANUŠKA V. *Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje teisinis reglamentavimas*. Mokslinis vadovas. Mokslų taikomieji tyrimai: dabartis ir perspektyvos. Straipsnių rinkinys. Šiauliai: Šiaurės Lietuvos kolegija, 2015, p. 12.

²⁰⁰ ZAKSAITĖ S. *et al.* *Aktualiausias žmogaus teisių užtikrinimo Lietuvoje 2008–2013 m. problemos*. Teisinis tyrimas. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2014, p. 67.

²⁰¹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1992 m. balandžio 30 d. nutarimas „Dėl nakvynės namų steigimo grįžusiems iš įkalinimo vietų bei kai kuriems asmenims ir jų įdarbimo“. Valstybės žinios, 1992, Nr. 318.

²⁰² BABACHINAITĖ G., *et al.* *Kriminologija*. Vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 438.

priimtas teismo sprendimas. Lietuvos Respublikoje taikomos **civilinės laikinosios apsaugos priemonės** yra šios (CK 3.65 straipsnis)²⁰³:

- įpareigojimas, esant galimybei, vienam sutuoktiniui gyventi skyrium;
- vieno iš nepilnamečių vaikų apgyvendinimas su vienu iš tėvų;
- įpareigojimas vienam sutuoktiniui netrukdyti kitam sutuoktiniui naudotis tam tikru turto;
- nepilnamečio vaiko laikino išlaikymo priteisimas vienam iš sutuoktinių;
- turto areštavimas, kol bus išspręstas jo priklausomybės nuosavybės teise vienam sutuoktiniui klausimas;
- vieno iš sutuoktinių turto areštavimas, kurio verte būtų galima užtikrinti teismo išlaidų atlyginimą kitam sutuoktiniui;
- draudimas vienam iš sutuoktinių matytis su nepilnamečiais vaikais ar lankytis tam tikrose vietose.

Paminėtina, kad teismas, įvertinęs konkrečią situaciją, gali taikyti ir CK nenumatytas apsaugos priemones, tačiau yra neišvengiamai reikalingos tam, kad būtų apsaugoti moteris ir jos vaikų interesai. Be minėtų civilinių laikinųjų apsaugos priemonių, teismas taip pat gali uždrausti kitam sutuoktiniui išvežti vaikus į užsienio valstybę²⁰⁴, uždrausti vienam sutuoktiniui prisiartinti arčiau kaip vieną šimtą ar daugiau metrų iki gyvenamosios patalpos, darbovietės, mokyklos ar ikimokyklinės įstaigos, kurioje mokosi vaikai.

Administracinės nuobaudos, skiriamos smurtautojui padarius administracinį teisės pažeidimą: nagrinėjamos temos atžvilgiu šios priemonės yra aktualios dažniausiai tuomet, kai prievarta prieš moteris iš už uždarytų durų persikelia į viešumą ir jos metu yra įtraukiami aplinkiniai asmenys. Lietuvos Respublikos administracinės teisės pažeidimų kodekso²⁰⁵ (toliau – ATPK) 174 straipsnis numato atsakomybę už nedidelį chuliganizmą – necenzūrinius žodius arba gestus viešose vietose, įžeidžiantį kibimą prie žmonių, kitus panašius veiksmus, pažeidžiančius viešąją tvarką ir žmonių rimtį. Kitas ATPK straipsnis numato atsakomybę už tėvų valdžios nepanaudojimą arba panaudojimą priešingai vaiko interesams. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 23 straipsnyje numatyta, kad kilus pavojui vaiko gyvybei arba sveikatai jį galima nedelsiant išskirti su tėvais arba kitais teisėtais jo atstovais. Tuo tarpu ATPK 183 straipsnis numato

²⁰³ Smurtautojui taikomos poveikio priemonės. Prieiga per internetą:

http://www.bukstipri.lt/uploads/Smurtautojui%20taikomos%20poveikio%20priemones_pat.doc [žiūrėta 2016 03 19].

²⁰⁴ Kauno apygardos teismo 2014 m. liepos 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S–1460–273/2014.

²⁰⁵ Lietuvos Respublikos administracinės teisės pažeidimų kodeksas. Valstybės žinios, 1985, Nr. 1–1 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

atsakomybę ir už viešosios rimties trikdymą – kas yra ypač aktualu tais atvejais, kai aukos ir smurtautojo konfliktas kyla daugiabučiuose namuose ir aplinkiniai gyventojai girdi, jog prieš moterį yra naudojama prievarta. Kadangi bene kiekvienu destruktviu konfliktu, grumtynėmis gadinamas tiek aukos, tiek sąveikos šalių bendras turtas, todėl tai gali būti pagrindu inicijuoti smurtautojo administracinio pobūdžio persekiojimą, paminėtinas ir ATPK 50-3 straipsnis, numatantis atsakomybę už tyčinį turto sunaikinimą arba sužalojimą, kuris nepadarė nukentėjusiajam žymios žalos. Visos šios administracinio poveikio priemonės, galinčios būti taikomos smurtautojui, yra įtrauktos ir numatomai nuo 2017 m. sausio 1 d. įsigaliosiančiame Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekse²⁰⁶.

Kitos teisinės poveikio priemonės: kaip jau išaiškinta nagrinėjant prievartą prieš moteris aiškinančias kriminologines teorijas, galimas atvejis, kai smurtą šeimoje paskatina įvairios smurtaujančio asmens psichinės ligos arba alkoholo, narkotikų vartojimas. Remiantis Psichikos sveikatos priežiūros įstatymo 27 straipsniu²⁰⁷, numatoma galimybė „izoliuoti“ sunkia psichikos liga sergantį asmenį, kai jis atsisako hospitalizavimo, tik jeigu yra reali grėsmė, kad jis savo veiksmais gali padaryti esminę žalą savo ar aplinkinių žmonių sveikatai, gyvybei. Pacientas gali būti priverstinai hospitalizuotas ir priverstinai gydomas psichiatrijos įstaigoje ne ilgiau kaip 2 paras be teismo leidimo. Jeigu per dvi paras teismas leidimo neduoda, priverstinis hospitalizavimas ir priverstinis gydymas turi būti nutrauktas.

Apibendrinant prievartą prieš moterį šeimoje panaudojusiam asmeniui taikomas teisinio poveikio priemonės, Lietuvos Respublikos įstatymai numato gausią šių priemonių sistemą, kuri turėtų užtikrinti, jog taikant minėtas priemonės, smurtautojas būtų sulaikytas nuo smurtinio elgesio ateityje. Teisinio poveikio priemonės smurtautojui skiriamos atsižvelgiant į veikos padarinius ir padaryto nusikaltimo sunkumo laipsnį ir pabūdį, kadangi tokia veika, kaip prievarta prieš moteris šeimoje atskirai kvalifikuojama nėra. Nagrinėjant įstatymuose smurtautojui numatytas teisinio poveikio priemonės, prieinama prie išvados, kad smurtinį elgesį keičiančios programos smurtautojams turėtų būti skiriamos dažniau, nes taip būtų galima užkirsti pakartotiniam smurtui ateityje, tuo tarpu ANSAAĮ nuostatuose galima būtų išvelgti įstatymo tobulinimo būtinumą, nes, pavyzdžiui, smurtautojo iškeldinimo institutas vis dar nėra iki galo tinkamai sureguliuotas.

²⁰⁶ Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas. Valstybės žinios, 2015, Nr. 11216.

²⁰⁷ Lietuvos Respublikos psichikos sveikatos priežiūros įstatymas. Valstybės žinios, 1995, Nr. I-924.

3. PRIEVARTOS PRIEŠ MOTERIS PREVENCIJĄ VYKDANTYS SUBJEKTAI

Kaip teigia A. Baranskaitė ir J. Prapiestis²⁰⁸, teisingumo vykdymas baudžiamosiose bylose – tai ne tik asmens, padariusio nusikalstamą veiką, teisingas nubaudimas, bet ir asmenų, nukentėjusių nuo nusikalstamų veikų, teisių ir teisėtų interesų atstatymas ir apsauga, taigi apžvelgus nuo smurto šeimoje nukentėjusių moterų patiriamas pasekmes, o smurto šeimoje rodikliams Lietuvoje vis dar esant neigiamiems²⁰⁹, akivaizdu, jog moterims yra reikalinga įvairių rūšių specializuota pagalba ir valstybė turi pareigą²¹⁰ imtis tinkamų prevencijos priemonių, siekiant šios rodiklius sumažinti. Kad tinkamos prevencijos priemonės bei pagalba smurto šeimoje aukoms yra itin svarbi ES lygiu pripažįstama ir Europos Komisijos 2015 m. sausio 9 d. pranešime spaudai, kuriame pranešama, kad remiantis Reglamentu dėl apsaugos priemonių tarpusavio pripažinimo civilinėse bylose²¹¹ ir Direktyva dėl Europos apsaugos orderio²¹², vienoje valstybėje narėje išduotos apribojančios teismo nutartys, apsaugos orderiai ir draudimai bus greitai ir lengvai pripažįstami visoje ES taikant paprastą sertifikavimo procedūrą²¹³.

Kalbant apie pačią nusikaltimų prevenciją, pažymima, kad teisės moksle egzistuoja nemažai skirtingų prevencijos sampratų, o pats žodis „prevencija“ reiškia išankstinį kelio

²⁰⁸ BARANSKAITĖ A., PRAPIESTIS J. *Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės Konstitucijos ir konstitucinės jurisprudencijos kontekste*. Jurisprudencija. 2006, 7 (85), p. 35.

²⁰⁹ Lietuvos Respublikos policijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos duomenimis, 2012 m. užregistruoti 18268, 2013 m. 21615, o 2014 m. jau net 29339 iškvietai dėl smurto artimoje aplinkoje, visais atvejais dauguma nukentėjusiųjų buvo moterys. (BAJORINAS A. 2012–2014 m. statistika, susijusi su smurtu artimoje aplinkoje. Prieiga per internetą: [http://www.bukstipri.lt/uploads/2012-2014%20m_%20statistika%20smurtas%20artimoje%20aplinkoje\(1\).ppt](http://www.bukstipri.lt/uploads/2012-2014%20m_%20statistika%20smurtas%20artimoje%20aplinkoje(1).ppt) [žiūrėta 2016 02 27]).

²¹⁰ Kompetentingų valstybės valdžios institucijų, įpareigotų teikti apsaugą ir pagalbą smurto artimoje aplinkoje aukoms, neveikimas privalo sukelti jų atsakomybę, kas atsispindi ir EŽTT 2009 m. birželio 9 d. priimtame sprendime *Opuz prieš Turkiją*. Jeigu valstybė tinkamai nesureaguotų į smurto prieš moterį šeimoje atvejį, kaip buvo minėtos bylos atveju, kuomet šalies teisėsaugos institucijos nesiėmė tinkamų veiksmų, kai žmona ir jos motina daugelį metų ne vieną kartą kreipėsi dėl apsaugos priemonių taikymo, ir galiausiai vyras nužudė uošvę, ji privalėtų atlyginti žalą smurto aukoms. Taigi užtikrinti efektyvią pagalbą yra būtina ne tik siekiant suteikti kuo didesnę teisių ir laisvių atstatymą smurto aukoms, bet ir norint išvengti papildomų valstybės biudžeto išlaidų. (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2009 m. birželio 9d. sprendimas byloje *Opuz prieš Turkiją*, pareiškimas Nr. 33401/02. Prieiga per internetą: <http://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22dmdocnumber%22%3A%22851046%22%2C%22itemid%22%3A%22001-92945%22%7D> [žiūrėta 2016 02 28]).

²¹¹ 2013 m. birželio 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 606/2013 dėl apsaugos priemonių tarpusavio pripažinimo civilinėse bylose. Europos Sąjungos oficialus leidinys. L 181/4.

²¹² 2011 m. gruodžio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva Nr. 2011/99/EU dėl Europos arešto orderio. Europos Sąjungos oficialus leidinys. L 338/2.

²¹³ Tai yra svarbus postūmis visos Europos mastu, kadangi dabar moteris, patyrusi smurtą šeimoje ir kreipusis pagalbos, kuomet teismas priėmė vienokias ar kitokias apsaugos priemones, nusprendusi išvykti į užsienį, gali būti užtikrinta, kad šios priemonės bus pripažintos bei galios ir už valstybės sienos ribų. (2015 m. sausio 9 d. Europos Komisijos pranešimas spaudai. Geresnė smurto aukų apsauga visoje ES. Prieiga per internetą: europa.eu/rapid/press-release_IP-15-3045_lt.pdf [žiūrėta 2016 03 01]).

užkirtimą, užbėgimą už akių, ypač teisės normų pažeidimui²¹⁴. Remiantis šiuo apibrėžimu, galima būtų teigti, kad prevencijos samprata apimtų tik galimybę užkirsti kelią būsimam nusikaltimui, tačiau, remiantis kriminologų aiškinimais²¹⁵, prevencija apima ir nusikaltimų žalos minimalizavimą, sušvelninimą. Autoriai²¹⁶ nusikaltimų prevenciją skirsto į pirminę, antrinę, tretinę:

- pirminė prevencija apima priemonių, kuriomis siekiama užkirsti kelią negatyviam reiškiniui, šalinant jo priežastis ir rizikos veiksnius, visumą;
- antrinė prevencija – tai priemonių, kuriomis siekiama kuo anksčiau nustatyti ir sustabdyti neigiamą reiškinį, visuma;
- tretinė prevencija savo ruožtu reiškia pagalbos būdų (gydomųjų ir atkuriamųjų), kuriais siekiama sustabdyti negatyvių reiškinų progresavimą ir žalingas pasekmes, sistemą.

Kita galimybė skirstyti teikiamas prevencines priemones, nagrinėjamos prievartos prieš moteris šeimoje temos atžvilgiu, yra pagal prevenciją vykdančius subjektus:

1. Policijos pareigūnų veikla: Kaip nurodoma metodinėse 2014 m. rekomendacijose, skirtose policijos pareigūnams, susiduriantiems su smurtu artimoje aplinkoje²¹⁷, tuomet, kai yra pranešama apie smurto artimoje aplinkoje įvykį, policijos pareigūnas privalo:

- a) Atskirai bendraudamas su smurto artimoje aplinkoje subjektais nustatyti, kaip smurtas pasireiškė, ar buvo vartotas alkoholis ar psichotropinės medžiagos; ar smurto artimoje aplinkoje subjektams nėra taikomos smurtą patyrusio asmens apsaugos užtikrinimo priemonės; ar tokie atvejai anksčiau yra kartojęsi; ar liudininku buvo nepilnametis;
- b) Surašyti tarnybinį pranešimą dėl smurto artimoje aplinkoje fakto;
- c) Užtikrinti įvykio vietas, kurioje galimai vyko smurto faktas, apsaugą;
- d) Taip pat informuoti smurtą patyrusią moterį apie galimybę gauti pagalbą;
- e) Jeigu smurtą patyrusiai moteriai yra būtina medicininė pagalba arba dėl jos fizinės ar psichinės būsenos be priežiūros lieka nepilnamečiai vaikai, negalintys pasirūpinti savimi – pareigūnai turi spręsti šių asmenų priežiūros klausimą;

²¹⁴ Tarptautinių žodžių žodynas. Prieiga per internetą: <http://www.tzz.lt/p/prevencija> [žiūrėta 2016 03 20].

²¹⁵ KIŠKIS A. Nusikaltimų prevencija (paskaitų skaidrės). Prieiga per internetą: <http://www3.mruni.eu/~akiskis/kriminologija-n/2003-2004m/paskaitos/8%20tema> [žiūrėta 2016 03 20].

²¹⁶ IGNATAVIČIŪTĖ L. Prevencijos principai. Pranešimo demonstracinė medžiaga. VPSC, 2010. Prieiga per internetą: [http://www.lspzgb.lt/images/user/Prevencijos%20principai\(1\).ppt](http://www.lspzgb.lt/images/user/Prevencijos%20principai(1).ppt) [žiūrėta 2016 03 20].

²¹⁷ STULGINSKIENĖ L. *Smurtas artimoje aplinkoje*. Trakai: Lietuvos policijos mokykla, 2014, p. 19.

- f) Jeigu smurtą patyrusi moteris pati atvyksta į policijos įstaigą pranešti apie įvykį arba informacija yra gaunama iš gydymo įstaigos, policijos pareigūnas pats organizuoja priemones smurtautojui surasti ir (ar) sulaikyti;
- g) Teritorinės policijos įstaigos operatyvaus valdymo skyriaus ar policijos komisariato operatyvaus valdymo padalinio budėtojas, gavęs iš įvykio vietos grįžusio pareigūno surašytą tarnybinį pranešimą dėl smurto artimoje aplinkoje fakto, užregistruoja šį tarnybinį pranešimą ir apie įvykį praneša specializuotos pagalbos centrui (toliau – SPC)²¹⁸.

Labai svarbu, kad policijos pareigūnas tinkamai sureaguotų į praneštą smurto artimoje aplinkoje faktą, kadangi būtent policijos atsako veiksmingumas lemia kitų organizacijų dalyvavimo ir įsikišimo mastą²¹⁹, todėl nuo to priklauso, ar kitos institucijos taip pat turės galimybę suteikti moteriai specializuotą pagalbą. Jeigu atvykę policijos pareigūnai reaguos atsainiai, vilkins procesą arba nerodys iniciatyvos siekiant nubausti smurtautoją, sekanti kartą, jeigu toks bus, moteris tikriausiai nesiryš kreiptis pagalbos.

Tačiau, kas atsispindi iš 2014 m. Lietuvoje Žmogaus teisių stebėjimo instituto atlikto tyrimo, kur nuo smurto nukentėjusios moterys dalijosi savo patirtimi dalyvaujant baudžiamajame procese ir naudojantis savo teisėmis, policijos pareigūnai ne visuomet reaguoja tinkamai, pasitaiko atvejų, kai jų elgesys prieštarauja smurto aukų gynimo principams. Kaip rodo šio tyrimo medžiaga, kai kurios respondentės patyrė pareigūnų spaudimą nepradėti proceso: „*Aš iškviečiau policiją ir įsivaizduojate, kaip elgėsi su manim, kad nerašykit (pareiškimo), nes čia visą gyvenimą bus vyrui tokia juoda dėmė. Pasibaisėtina... ir jie va taip vos ne blankų net nerado, atvažiavo vos ne be blankų. nuvažiavom ir į komisariatą, nes jie neturėjo to blanko*“²²⁰. Respondentės minėjo, kad policija ne visada imdavosi veiksmų dėl dokumentų pildymo, fiksuojant smurto faktą.²²¹ Valstybė neturėtų toleruoti tokių atvejų, kadangi moterys, patyrusios įvairių rūšių smurtą ir sulaukusios pareigūnų atsainumo, kitąkart, jeigu smurto atvejis pasikartotų, tikriausiai nebus linkusios ieškoti specializuotos pagalbos.

2. Socialinių, krizių centrų darbuotojų teikiamos socialinės, informacinės, psichologinės pagalbos paslaugos taip yra labai svarbios, kalbant apie prevencines ir

²¹⁸ Taip pakeistas ankščiau ANNSI galiojusi formuluotė, jog SPC smurto artimoje aplinkoje faktas pranešamas tik su nukentėjusiosios rašytiniu sutikimu. (Žmogaus teisių stebėjimo institutas. Žmogaus teisių apžvalga 2013-2014 m. Smurtas artimoje aplinkoje ir smurtas prieš moteris. Prieiga per internetą: <http://pasidomek.lt/lt/i-smurtas-artimoje-aplinkoje-ir-smurtas-pries-moteris> [žiūrėta 2016 01 30]).

²¹⁹ STULGINSKIENĖ L. *Smurtas artimoje aplinkoje*. Trakai: Lietuvos policijos mokykla, 2014, p. 36.

²²⁰ ADUTAVIČIŪTĖ M., et al. *Nusikaltimų aukų teisių direktyva: naujas požiūris į artimųjų smurto aukas*. Žmogaus teisių stebėjimo institutas. Vilnius, 2014, p. 15. Prieiga per internetą: https://www.hrmi.lt/uploaded/Apzvalgos/Tyrimas_auku-teisiu-direkt_1.pdf [žiūrėta 2016 01 12].

²²¹ *Ibid.*

pagalbos priemonės nuo smurto šeimoje nukentėjusioms moterims. Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas²²² įtvirtina, kad socialinėmis paslaugomis aprūpinami asmenys dėl amžiaus, neįgalumo, socialinių problemų iš dalies ar visiškai neturinčiam, neįgijusiam arba praradusiam gebėjimus ar galimybes savarankiškai rūpintis asmeniniu (šėimos) gyvenimu ir dalyvauti visuomenės gyvenime. Moteris, patyrusi smurtą šeimoje, turi gauti šias socialines paslaugas²²³: bendrąsias (informavimo, konsultavimo, tarpininkavimo ir atstovavimo, sociokultūrinės, transporto, maitinimo organizavimo, aprūpinimo būtiniausias drabužiais ir avalyne bei kitas) ir specialiąsias, kurios teikiamos kai asmens gebėjimams savarankiškai rūpintis asmeniniu (šėimos) gyvenimu ir dalyvauti visuomenės gyvenime ugdyti ar kompensuoti bendrųjų socialinių paslaugų nepakanka (pavyzdžiui, trumpalaikės socialinės globos, apnakvindinimo).

Taip pat paminėtini SPC darbuotojai, teikiantys pagalbą nuo smurto šeimoje nukentėjusioms moterims. 2015 m. Lietuvoje (pagal savivaldybes) veikė 16 SPC²²⁴, kurių tikslas yra gavus iš policijos pranešimą apie smurtą artimoje aplinkoje, suteikti jiems specializuotą kompleksinę pagalbą²²⁵:

1. Gavęs iš policijos pranešimą, SPC turi nedelsdamas susisiekti su smurtą patyrusia moterimi;
2. Jei smurtą patyrusi moteris priima siūlomą pagalbą, kartu su ja sudaryti pagalbos priemonių planą;
3. Suteikti juridinę, psichologinę pagalbą, informuoti rūpimais klausimais;
4. Jeigu paaiškėja, kad smurto liudininkais buvo vaikai ir (ar) prieš juos buvo tiesiogiai smurtauta, apie tai pranešti smurtą patyrusių asmenų gyvenamosios vietos savivaldybės administracijos Vaiko teisių apsaugos skyriui;
5. SPC taip pat privalo užtikrinti asmens duomenų apsaugą bei pagalbos teikimo konfidencialumą;
6. Jeigu smurtą patyrusi moteris pagalbos atsisako – pagalba jai turi būti siūloma pakartotinai.

²²² Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas. Valstybės žinios, 2006, Nr.X-493 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

²²³ Atskiros socialinių paslaugų rūšys yra nurodytos Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. balandžio 5 d. įsakyme „Dėl socialinių paslaugų katalogo patvirtino“. Valstybės žinios, 2006, Nr. A1-93.

²²⁴ Pagalbos tarnybų kontaktai. Prieiga per internetą: <http://www.bukstipri.lt/lt/kur-kreiptis> [žiūrėta 2016 01 30].

²²⁵ STULGINSKIENĖ L. *Smurtas artimoje aplinkoje*. Trakai: Lietuvos policijos mokykla, 2014, p. 36.

Specializuota kompetentingų krizių centrų darbuotojų pagalba moterims, patyrusioms prievartą šeimoje svarbi, nes tinkamai²²⁶ suteikus pagalbą, moteris bus pasirengusi žengti žingsnį į gyvenimą be smurto ir smurto pasikartojimas ateityje nebus toks tikėtinas. Labai svarbu, kad krizių centruose dirbtų tik gerai savo darbą išmanantys ir motyvuoti darbuotojai, nes, kaip jau buvo minėta, besikreipusi pagalbos moteris, jeigu į jos problemą nebus pažvelgta rimtai, praras pasitikėjimą pagalba teikiančiais subjektais, kas gali turėti neigiamos įtakos ateityje pakartotinai susidūrus su smurtu.

2 lentelė. Pagalbos subjektai pagal kreipimosi dažnį

Kreipimosi dažnis	Pagalbos subjektai						
	Šeimos nariai, artimieji	Policija, teisėsauga	Medikai	Pagalba teikiančios organizacijos	Savivaldybė, seniūnija	Pagalba telefonu	Kaimynai
	n (proc.)	n (proc.)	n (proc.)	n (proc.)	n (proc.)	n (proc.)	n (proc.)
Visada	8 (16,7)	1 (2,1)	4 (8,3)	2 (4,2)	0	1 (2,1)	1 (2,1)
Dažnai	14 (29,2)	5 (10,4)	1 (2,1)	4 (8,3)	1 (2,1)	2 (4,2)	2 (6,3)
Tik kai būtina	10 (20,8)	12 (25,0)	14 (29,2)	6 (12,5)	3 (6,3)	3 (6,3)	9 (18,8)
Retai	10 (20,8)	13 (27,1)	13 (27,1)	9 (18,8)	6 (12,5)	5 (10,4)	9 (18,8)
Niekada	6 (12,5)	17 (35,4)	16 (33,3)	27 (56,3)	38 (79,2)	37 (77,1)	26 (54,2)
Vidurkis*	2,83	3,85	3,75	4,15	4,69	4,56	4,17

*Likerto skalė: 1 – visada, 5 – niekada.

Šaltinis: STONIENĖ L., NARKAUSKAITĖ L., AGUONYTĖ V. *Smurtą artimoje aplinkoje patyrusių moterų gyvenimo kokybės ir emocinės būsenos bei pagalbos prieinamumo Lietuvoje vertinimas*. Vilnius, Higienos institutas, 2013, p. 17.

Analizuojant tyrimo duomenis 2 lentelėje, matoma, kad moterys rečiausiai pagalbos ieško savivaldybėje ar seniūnijoje, skambina pagalbos telefonu ar kreipiasi į pagalbą teikiančias organizacijas. Dažniausi pagalbos suteikėjai – šeima ir medikai. Kaip pagrindinius nesikreipimo į minėtas institucijas priežastis, moterys nurodo gėdą,

²²⁶ Tinkamas tokios pagalbos pavyzdys – Kauno apskrities moterų krizių centrų²²⁶ taikomas Nebrasko universiteto profesoriaus Flemingo 1990 m. pristatytas „Trumpalaikės į sprendimą orientuotos terapijos“ modelis, kurio metu darbuotojas ne patarinėja moteriai, kaip elgtis toliau, tačiau veikia kaip skatintojas ir situacijos koordinatorius, kuris padeda jai pačiai priimti teisingą sprendimą problemos atžvilgiu, pačiai suvokti, kad smurto kentėti bei galvoti, kad galbūt tai kadanors pasikeis, nevalia. (DIRSIENĖ N. *et al.* *Metodinės rekomendacijos skirtos prieglobstį smurto šeimoje aukoms teikiančių organizacijų darbuotojams ir savanoriams*. Prieiga per internetą: http://www.sppd.lt/media/mce_filebrowser/2014/11/04/Methodines_rekomendacijos_priegl_smurt_seim_20_07_1_RMRK9dS.pdf [žiūrėta 2016 03 20.]).

nežinojimą kur kreiptis, netikėjimą, kad pagalba bus suteikia²²⁷. Rezultatai perša išvadą, kad Lietuvoje reikalinga stiprinti moterų pasitikėjimą pagalbą teikiančioms institucijomis, o tai padaryti būtų galima tobulinant jų darbą šioje srityje – parengiant minėtų institucijų darbuotojams bendravimo ir konsultavimo su nuo smurto nukentėjusiomis moterimis, nurodymus (atsižvelgiant į tokio bendravimo specifiką), juos nuolant atnaujinant. Taip pat būtų naudinga rengti tokio bendravimo su smurtą patyrusiomis moterimis mokymus bei patikrinimus, stebint ar moterims yra suteikiama visa reikalinga pagalba. Šie veiksmai stiprintų moterų pasitikėjimą krizių centrų ir seniūnijų ar savivaldybių darbuotojais, o taip būtų sudarytos palenkesnės sąlygos greitesnės ir efektyvesnės pagalbos suteikimui. Remiantis minėtame tyrime nurodytomis moterų pagalbos nesikreipimo priežastimis, (nes, pavyzdžiui, jos net nežinojo kur reikėtų kreiptis), reikėtų kuo daugiau informuoti visuomenę, kur ir kaip smurto atveju pagalba gali būti suteikta. Tai padaryti būtų galima gyvenamųjų namų laiptinėse, taip pat informaciniuose stenduose įrengiant iškabas, su pagalbą teikiančių institucijų kontaktais, taip pat šią informaciją skelbiant laikraščiuose ar interneto svetainėse. Taip pat svarbu, kad specializuoti centrai visuomet būtų pasirengę suteikti skubią pagalbą ir būtų aprūpinti ištekliais²²⁸.

Įvertinus 2014 m. atlikto tyrimo medžiagą²²⁹, galima matyti, kad moterų požiūris į krizių centrų bei SPC darbuotojus yra gerėjantis, nes, priešingai nei 2012 m. tyrimo duomenimis, 8 iš 10, tai yra daugiau negu pusė, apklaustųjų smurtą patyrusių moterų iškart kreipėsi į socialines/psichologines/teisines paslaugas teikiančias institucijas, įskaitant SPC ir krizių centrus. Dauguma respondenčių pagalbą krizių centre ir SPC įvertinto teigiamai – jos gavo visą reikalingą informaciją, moralinį palaikymą ir reikiamas psichologo, socialinio darbuotojo ir teisininko paslaugas, taip pat beveik visos pripažino, kad būdamos vienos nesijaustų galinčios įveikti patirto smurto pasekmes. Visgi buvo išsakyta ir kritinių pastabų dėl bendravimo, akcentuojant draugiškos aplinkos nebuvimą, lankstumo, atsižvelgimo į individualius nukentėjusios poreikius ir profesionalumo trūkumą: „*Susidūriau su nemalonia kažkokia moterimi, kuri vos ne mane kažkaip tai užsipuolė, kad jų taisykles, kažkokias ribas gadinu, nes aš gal iš tikrųjų su savo aprangos*

²²⁷ STONIENĖ L., NARKAUSKAITĖ L., AGUONYTĖ V. *Smurtą artimoje aplinkoje patyrusių moterų gyvenimo kokybės ir emocinės būsenos bei pagalbos prieinamumo Lietuvoje vertinimas*. Vilnius: Higienos institutas, 2013, p. 17.

²²⁸ Remianstis ES apklausa, moterų pasirengimą pranešti apie patirtą smurtą lemia ne tik tinkamas informuotumas apie pagalbą teikiančias organizacijas, bet ir tų organizacijų turimi išteklių (tai turi įtakos jų gebėjimui teikti paslaugą) ir moterų neatidėliotini poreikiai, kurie pirmiausiai gali būti susiję su sveikatos priežiūra. (ES apklausa „*Smurtas prieš moteris*“ Apibendrinti rezultatai. Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūra, 2014. Prieiga per internetą: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-at-a-glance-oct14_lt.pdf [žiūrėta 2016 03 01]).

²²⁹ ADUTAVIČIŪTĖ M., et al. *Nusikaltimų aukų teisių direktyva: naujas požiūris į artimųjų smurto aukas*. Žmogaus teisių stebėjimo institutas. Vilnius, 2014, p. 16. Prieiga per internetą: https://www.hrmi.lt/uploaded/Apzvalgos/Tyrimas_auku-teisiu-direkt_1.pdf [žiūrėta 2016 01 12].

*stiliumi nu iš tikrųjų ne į formatą kažkokį. Ten gal tikrai tokios ateina jau nuskriaustos, išmuštos visos smurtautojų, ką tik besakys, ką tik bedarys, o aš gal tokia vis tiek, aš žinau pati, ko aš pati noriu ir kažkaip tai jo, ten atrodė, kad aš ne formate ir sakau nemaloniai kažkaip tai atsisveikinom.*²³⁰. Kita nukentėjusioji teigė, kad jos atveju nebuvo atsižvelgta į jos individualią situaciją, buvo primetama daug išankstinio požiūrio, priešišku nuostatų pareigūnų atžvilgiu, todėl ji jautėsi neišgirsta, bei kad nėra įsigilinama į jos konkretų atvejį.²³¹

Kita problema, susijusi su smurto šeimoje aukoms teikiamos pagalbos teikimu – nors dar 2011 m. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo, Sveikatos apsaugos, taip pat Vidaus reikalų reikalų ministrų įsakymas dėl Specializuotos pagalbos centrų programos patvirtinimo numatė, jog SPC, teikiančių specializuotą kompleksinę pagalbą smurtą patyrusiems asmenims, veiklą kontroliuoja koordinuojantis centras, Lietuvoje iki šiol nėra paskirtas nacionalinis centras, koordinuojantis visų SPC veiklą, taigi iki šiol visi centrai veikia be jų veiklą koordinuojančios įstaigos²³². Tai kliudo kompleksiškai teikti pagalbą moterims, nuo smurto nukentėjusioms vienoje ir kitoje vietoje, taip pat trukdo savaivaldybių bendradarbiavimą ir susižinojimą. Visgi būtų galima pasidžiaugti tuo, kad nuo 2016 m. sausio 1 d. pagaliau įsigaliojo ANSAAI pataisa, kuri įpareigoja SPC teikti kompleksinę pagalbą nepriklausomai nuo paros meto, taigi visas 24 valandas, todėl šiuo metu moterys, nukentėjusios nuo šeiminio smurto, nebeturi laukti, taip patirdamos riziką patirti pakartotinį smurtą. Taip pat paminėtina ministro pirmininko A. Butkevičiaus 2013 m. birželio 14 d. potvarkiu Nr. 212 „Dėl darbo grupės sudarymo“²³³ sudaryta tarpžinybinė darbo grupė apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje klausimams koordinuoti ir spręsti, kuri yra įpareigota nuolat rengti susitikimus su nevyriausybinėmis organizacijomis, teikiančiomis specializuotą kompleksinę pagalbą.

Pažvelgus į užsienio šalių patirtį, matoma, kad kitose valstybėse institucijų bendradarbiavimas įvykus smurto artimoje aplinkoje atvejui yra svarbus bei nemažai išplėtotas. Pavyzdžiui, Švedijoje, Stokholmo mieste, 2007 m. buvo įkurtas „Tarpusavio santykių smurto centras“ (toliau – RVC), kurio darbuotojai per 48 valandas nuo

²³⁰ ADUTAVIČIŪTĖ M., et al. *Nusikaltimų aukų teisių direktyva: naujas požiūris į artimųjų smurto aukas*. Žmogaus teisių stebėjimo institutas. Vilnius, 2014, p. 16. Prieiga per internetą: https://www.hrmi.lt/uploaded/Apzvalgog/Tyrimas_auku-teisiu-direkt_1.pdf [žiūrėta 2016 01 12].

²³¹ *Ibid.*

²³² Žmogaus teisių stebėjimo institutas. Žmogaus teisių apžvalga 2013–2014 m. Smurtas artimoje aplinkoje ir smurtas prieš moteris. Prieiga per internetą: <http://pasidomek.lt/lt/i-smurtas-artimoje-aplinkoje-ir-smurtas-pries-moteris> [žiūrėta 2016 01 30].

²³³ Lietuvos Respublikos ministro pirmininko 2014 m. rugsėjo 1 d. potvarkis dėl Lietuvos Respublikos ministro pirmininko 2013 m. birželio 14 d. potvarkio Nr. 212 „Dėl darbo grupės sudarymo pakeitimo“. Nr. 162. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/5b4d0bf0326111e4a83cb4f588d2ac1a> [žiūrėta 2016 03 01].

pranešimo apie smurto fakto įregistravimo policijoje susisiečia su nuo smurto artimoje aplinkoje nukentėjusiomis moterimis ir teikia joms psichosocialinę pagalbą, informaciją apie teisinį procesą, pagalbą randant saugią gyvenamąją vietą ir panašiai²³⁴. Pagirtina, tai, jog RVC darbuotojai dirba tose pačiose patalpose kaip ir policija, kas palengvina šių tarnybų bendradarbiavimą ir iš tiesų duoda teigiamų rezultatų²³⁵.

Tuo tarpu Belgijoje smurto artimoje aplinkoje atveju su šeima bendrauja vidutiniškai net šešios organizacijos, o trijų Antverpeno provincijos sričių – savivaldos organizacijos (miesto ir provincijos), policijos ir medicininės pagalbos darbuotojai bendradarbiauja atskiroje į klientą orientuotoje organizacijoje (angl. – *Client-Oriented Organization*), kuri pagalbą nuo smurto nukentėjusioms moterims vykdo keliais etapais²³⁶: gavimas ir įsitraukimas; bylos sudarymas ir analizės atlikimas, įvertinimas ir klasifikavimas; atvejo valdymo priskyrimas; įgyvendinimas; įvertinimas. Belgijos projektas yra sektinas pavyzdys, kaip yra reaguojama į smurto prieš moterį pranešimą, kadangi toks visų tarnybų bendradarbiavimas skatina greitesnę ir kokybiškesnę pagalbą smurto aukoms.

Ispanijoje įkurti netgi specialūs teismai dėl smurto prieš moteris²³⁷, o 2005 m. gruodį Ispanijoje įsigaliojo įstatymas dėl kompleksinių apsaugos priemonių nuo smurto lyties pagrindu²³⁸, kuriuo buvo sukurtos sąlygos tam, kad vieno proceso metu būtų galima užtikrinti teismo sprendimo priėmimą, sprendžiant dėl priemonių smurtautojui taikymo (smurtautojo nesiartinimo prie aukos, psichologinio pobūdžio kurso baigimo) bei priimti civilinį sprendimą (dėl alimentų vaikams, bendro gyvenamojo ploto ir panašiai). Tokie įstatymų pakeitimai bei atskirų teismų, skirtų bausti smurtautojams, įkūrimas ne tik padeda suteikti efektyvią ir kokybišką pagalbą smurto šeimoje aukoms, bet tuo pat metu ir padeda formuoti visos visuomenės įsitikimą, kad visų rūšių smurtas nėra norma.

Visgi ne tik smurto aukoms, bet ir patiems smurtautojams yra reikalingas specializuotas krizių centrų bei socialinių darbuotojų darbas bei pagalbos priemonės, kadangi tik padėjus smurtautojams pakeisti nusikalstamą gyvenimo būdą, yra įmanoma

²³⁴ KEDAVIČIENĖ D., et al. *Geroji 2013 m. Europos nusikaltimų prevencijos apdovanojimų konkurso praktika*. Prieiga per internetą: http://www.bukstipri.lt/uploads/Bukletas_LT_VRM.pdf [žiūrėta 2016 02 09].

²³⁵ Buvo nustatyta, kad šiam centrui pradėjus veikti, buvo pateikta daugiau kaltinimų smurtautojams – 42 %, kai į procesą įsitraukė RVC darbuotojai, lyginant su 24 % atvejais, kai RVC neįsitraukė (KEDAVIČIENĖ D., et al. *Geroji 2013 m. Europos nusikaltimų prevencijos apdovanojimų konkurso praktika*. Prieiga per internetą: http://www.bukstipri.lt/uploads/Bukletas_LT_VRM.pdf [žiūrėta 2016 02 09]).

²³⁶ *Ibid.*

²³⁷ MICHAILOVIČ I. *Kai kurie smurto artimoje aplinkoje aspektai socialinės kultūrinės lyties požiūriu*. Kriminologijos studijos, 2014/2. Prieiga per internetą: <http://www.zurnalai.vu.lt/kriminologijos-studijos/article/view/5092/3349> [žiūrėta 2015 11 21].

²³⁸ *Ibid.*

vykdyti visapusiškai efektyvią prevenciją. Šiam teiginiui galimai pritaria ir užsienio valstybės – štai pavyzdžiui Airijoje šiuo metu vykdoma programa „Nesmurtaujantys vyrai“, kurią koordinuoja „Vyrų tobulinimosi tinklas“ (toliau – MDN)²³⁹. Suomijoje savo ruožtu jau nuo 1994 m. pradėtas vykdyti projektas „*Jussi-Work*“, kuris yra orientuotas į vyrų smurtinio elgesio nutraukimą, teikiant jiems psichologines konsultacijas, terapines diskusijas, pagalbą ištikus krizei²⁴⁰. Kalbant apie suteikiamą pagalbą bei paslaugas smurtaujantiems vyrams, išskirtina ir Vokietija, kurioje jau nuo 1995 m. veikia programa „Psichologinė pagalba vyrams – prieš smurtą“²⁴¹. Šioje psichologinio konsultavimo tarnyboje nuo pirmadienio iki penktadienio veikia karštoji telefono linija, kuomet psichologai teikia paramą telefonu ir tariasi dėl vizito pas smurtaujančią vyrą, o per pirmus tris susitikimus gavus daugiau informacijos apie atvejį priimamas sprendimas dėl tolimesnių žingsnių: socialinio mokymo kursų, vienkartinio užsiėmimo, kontakto su (buvusiu) partneriu ir kitomis institucijomis, taip pat, jei vyrai įvykdo visas sąlygas, jie gali prisijungti prie socialinio mokymo kurso, kurio grupę sudaro maždaug septyni smurtautojai²⁴². Magistro darbo autorės manymu, tai yra sėkmingas pavyzdys, kadangi laiku suteikus smurtautojui reikalingą psichologinę pagalbą, būtų galima sutaupyti daug valstybės lėšų ir taikyti bausmes ar kitas teisinės poveikio priemones galbūt net nebūtų reikalo. Visgi šiuo atveju svarbu, kad minėtomis paslaugomis nebūtų piktnaudžiaujama, jos būtų skiriamos tik tinkamai įvertinimus smurto naudojimo aplinkybes, vyro suvokimą, kad toks elgesys yra netinkamas bei jo norą pasikeisti.

Pagal 2014 m. balandžio mėnesį atliktą tyrimą Klaipėdos apygardos probacijos tarnyboje ir Telšių krizių centre, apklausus smurtą prieš moteris artimoje aplinkoje naudojusius vyrus, atsakydami į klausimą, kokios institucijos suteikė pagalbą, smurtavę vyrai įvardijo tris: teisėsaugos institucijos (policija, prokuratūra, teismas, advokatai), probacijos tarnyba ir krizių centrai²⁴³. Reikėtų patikslinti, kad policijos, prokuratūros ir teismo darbuotojai nurodyti kaip asmenys, su kuriais respondentai susidūrė po smurto panaudojimo atvejo, tačiau, jų nuomone, iš šių institucijų jie pagalbos nesulaukė. Šio tyrimo rezultatai pagrindžia teiginį, kad nemažas dėmesys turėtų būti skiriamas ne tik

²³⁹ Kiekviena programa skirta smurtautojui trunka 32 savaites, kurią sudaro kassavaitiniai susitikimai, o į pačią programą smurtautojus nukreipia teismai, probacijos tarnybos, socialiniai, sveikatos priežiūros darbuotojai, sutuoktinės (partnerės) arba jie kreipiasi patys. (KEDAVIČIENĖ D., et al. *Geroji 2013 m. Europos nusikaltimų prevencijos apdovanojimų konkurso praktika*. Prieiga per internetą: http://www.bukstipri.lt/uploads/Bukletas_LT_VRM.pdf [žiūrėta 2016 02 09]).

²⁴⁰ KEDAVIČIENĖ D., et al. *Geroji 2013 m. Europos nusikaltimų prevencijos apdovanojimų konkurso praktika*. Prieiga per internetą: http://www.bukstipri.lt/uploads/Bukletas_LT_VRM.pdf [žiūrėta 2016 02 09].

²⁴¹ *Ibid.*

²⁴² *Ibid.*

²⁴³ *Ibid.*

krizių centrų aukoms, tačiau taip pat patiems smurtautojams, kadangi jų pačių nuomone, šių centrų pagalba yra labiausiai juntama ir efektyvi. Visgi Lietuvoje vis dar juntamas didžiulis kvalifikuotų specialistų, tinkamai apmokytų dirbti su smurtavusiais asmenimis, trūkumas. Viename interviu²⁴⁴ vyrų krizių centro psichologė D. Bubnienė, sakė, kad važinėjant po Lietuvos miestus ir miestelius buvo pastebėta, kad įpareigojimas keisti smurtinį elgesį (kaip baudžiamojo poveikio priemonė) net nebūna taikomas, nes visi supranta, kad su smurtautojais nebūsią kam dirbti.

3. Valstybės institucijų vykdoma prevencija: tam, kad smurto prieš moteris šeimose rodiklius būtų galima ženkliai sumažinti, reikšminga ir valstybės vykdomosios valdžios institucijų, atsakingų už švietimą, veikla dar iki pačio smurto naudojimo fakto – čia ypatingai svarbi jų pareiga rūpintis kiekvieno jauno, savo pažiūras ir įsitikinimus dar tik beformuojančiu asmeniu. Kadangi smurtas šeimoje labai dažnu atveju gali būti sąlygotas vaikystės patyrimo, netinkamo auklėjimo, svarbu, kad neigiamas požiūris į smurtą kiekvienam asmeniui turėtų būti skiepijamas nuo pat ankstyviausių dienų, todėl mokyklose turėtų būti vykdomos įvairios smurto prevencinės programos, kurios padėtų apsisaugoti nuo smurto ir išmokytų ankstyvoje stadijoje jį pažinti ir jo išvengti²⁴⁵. Šios smurto prevencinės programos galėtų būti derinamos su lytinio ugdymo, rengimo šeimai, patyčių, nusikaltėliško elgesio mažinimo programomis, taip ugdydamos nepakantumą smurtiniams veiksams, taip pat mokydamos pozityvių konfliktų sprendimo įgūdžių.

Pasisakant apie vieną iš smurto prieš moteris šeimoje prevencijos būdų, kuomet daroma intervencija būtent jaunam asmeniui, pasitelkiant švietimą ir įvairius mokymus, paminėtinas Kroatijos pavyzdys, kur šiuo metu vykdomas projektas „Gyvenimas be smurto“, o jį sudaro šios pagrindinės dalys²⁴⁶:

- a) Interaktyvūs seminarai, kurių metu vaikams ir jaunimui pristatomos smurto problemos, smurto prevencijos ir pranešimo apie smurtą teisinės galimybės, vaikai ir jaunimas mokomi nesmurtinio elgesio, tolerancijos ir diskriminavimo, tarpusavyje bendradarbiaujant policijos atstovams, nevyriausybinėms organizacijoms, mokytojams ir auklėtojams;

²⁴⁴ URBONAITĖ-VAINIENĖ I. *Nuo šeimos atskirtas vyras: nesididžiuoju, kad mušu žmoną ir vaikus*. Prieiga per internetą: <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/nuo-seimos-atskirtas-vyras-nesididziuoju-kad-musu-zmona-ir-vaikus.d?id=60306345#ixzz2aHfNiOCC> [žiūrėta 2016 02 20]. Iš: ZAKSAITĖ S. et al. *Aktualiausias žmogaus teisių užtikrinimo Lietuvoje 2008-2013 m. problemos*. Teisinis tyrimas. Vilnius: Lietuvos teisės institutas. 2014, p. 68.

²⁴⁵ *Smurtas šeimoje: prevencija, intervencija ir galima pagalba*. Viešoji įstaiga Vaikų laikinosios globos namai “Atsigrėžk į vaikus. Vilnius, 2008, p. 144.

²⁴⁶ KEDAVIČIENĖ D., et al. *Geroji 2013 m. Europos nusikaltimų prevencijos apdovanojimų konkurso praktika*. Prieiga per internetą: http://www.bukstipri.lt/uploads/Bukletas_LT_VRM.pdf [žiūrėta 2016 02 09].

- b) Konceptualaus meno programa, skirta nesmurtinio elgesio, tolerancijos ir nediskriminavimo kultūrai sukurti, pritaikyta vaikams ir jaunimui;
- c) Interaktyvūs debatai, kurių metu vaikams ir jaunimui pateikiama nesmurtinio elgesio, tolerancijos ir nediskriminavimo klausimų apžvalga ir išvados.

Tokie mokymai bei programos jaunimui galėtų būti postūmis smurtavimui prieš moteris sustabdymui šalyse, kuriose kol kas tai vis dar labai dažnas atvejis, tačiau, kad ir koks didelis dėmesys ir parama būtų skirta būtent vaikų ir jaunimo švietimui ir mokymams prieš smurtą, nepaneigiamai didelį indėlį elgesio bei požiūrio į smurtą susiformavimui daro pirmiausiai šeima ir tradicijos, kurių apsuptas asmuo išauga, tad nepakeitus jų – vargu ar bus įmanoma užkirsti kelią visų formų prievartai prieš moteris vien rengiant įvairius mokymus mokyklose bei universitetuose, todėl valstybės įstatymų leidžiamosios valdžios institucijos turėtų leisti įstatymus, kurie įtvirtintų lyčių lygybę, skatintų nepakantumą smurtui, nustatytų tinkamą pagalbą smurto aukoms ir bausmių bei poveikio priemonių sistemą smurtautojui. Šie veiksmai turėtų užtikrinti, kad visuomenėje nusistovėtų „nesmurto“ politika, o smurtas prieš moterį būtų prilyginimas kitiems sunkiems nusikaltimams.

Taip pat, kadangi prievarta prieš moteris yra gan dažnas svečias asocialiuose ir nuo alkoholio priklausomose šeimose, toliau kalbant apie valstybės valdžios institucijų vykdomos politikos reikšmę prievartos prieš moteris šeimoje prevencinėje srityje, paminėtina, kad valstybės valdžios institucijos turėtų vykdyti tokias valstybines programas, kuriomis nubaudimas ir pagalba bei darbas su smurtaujančiu asmeniu būtų tarpusavyje suderinta. Kadangi asmenys yra priklausomi nuo alkoholio, net narkotinių medžiagų, jie būna linkę smurtauti ir pirmiausiai bei efektyviausiai tokiems smurtautojams padėti galėtų tik specializuota pagalba. Pamėginkime įsivaizduoti, kad toks žmogus (pavyzdžiui, priklausomas nuo alkoholio) bus nubaustas laisvės atėmimu arba apribojimu, tačiau nebus gydomas nuo priklausomybės. Atlikęs jam skirtą bausmę, jis tikriausiai vėl grįš prie savo gyvenimo būdo, kuris ir vėl gali būti, jog prives prie rankos prieš moterį kėlimo²⁴⁷. 2015 m. lapkritį Ministras Pirmininkas A. Butkevičius „Žinių radijo“ laidoje „Pozicija“ taip pat išsakė nuomonę, kad Lietuvoje reikėtų įteisinti

²⁴⁷ Visai neseniai Lietuvoje įvykusios „Kražių žudynės“, kuomet vyras, jau anksčiau buvęs teistas dėl vagystės bei smurto artimoje aplinkoje, įtariamas nužudęs 4 moteris. Šis vyras, turėjęs rimtų problemų su alkoholiu, netgi atlikęs savo ankstesnes bausmes įkalinimo įstaigoje, taip pat sugrįžo prie savo seno gyvenimo būdo. (VITKUS. R. *Žudynės Kražiuose truko tris dienas: žudė kasdien, grobis menkas*. Prieiga per internetą: <http://lietuvsdiena.lrytas.lt/kriminalai/zudynes-kraziuose-truko-tris-dienas-zude-kasdien-grobis-menkas.htm> [žiūrėta 2016 02 08]).

priverstinį gydymą nuo alkoholizmo²⁴⁸, kadangi ši priklausomybė neretu atveju priveda ir prie kitų blogybių. Palaikytina pozicija, kad tai būtų nemažas postūmis, galėsiantis padėti kovoje su smurtu kaip reiškiniu apskritai bei smurtu prieš moteris šeimose, kadangi, ką rodo ir atlikti tyrimai²⁴⁹, daugybė smurto situacijų kyla būtent apsvaigus nuo alkoholio, taigi taip prievartos prieš moteris šeimoje problema galima būtų spręsti pirmiausiai šalinant ją sukeliančias priežastis.

4. Tam, kad būtų galima efektyviai kovoti su prievarta prieš moteris šeimose, svarbi ir **visuomenės informavimo subjektų veikla** plėtojamos problemos atžvilgiu. Visuomenės informavimo priemonės²⁵⁰ (pavyzdžiui, televizija, radijas) turėtų kuo dažniau visomis formomis pranešinėti, jog dėl smurto šeimoje moteris nėra pati kalta, o dėl pagalbos neieškojimo nukenčia ne tik vaikai, tačiau taip netenkama ir visavertės asmenybės, potencialios darbuotojos²⁵¹. Būtina kuo daugiau viešai kalbėti smurto prieš moteris šeimoje tema, taip didinant visuomenės sąmoningumą apie šią problemą ir pasekmes ne tik pačiai aukai, tačiau ir visuomenei, taip pat teikiant informaciją gyventojams apie įstaigas, teikiančias pagalbą šeiminio smurto aukoms ir smurtautojams²⁵². Kaip parodė 2012 m. atlikto tyrimo rezultatai²⁵³, moterys apie teikiamą pagalbą sužino daugiausiai iš draugų (26,7 %), tačiau kita nemaža dalimi – iš žiniasklaidos (21,7 %), todėl svarbu kuo daugiau visomis žiniasklaidos priemonėmis skelbti apie pagalbos institucijas, į kurias moterys galėtų kreiptis, jeigu sulauktų prievartos artimoje aplinkoje. Dėl savybės formuoti visuomenės požiūrį ir įsitikinimus²⁵⁴, žurnalistams galėtų būti periodiškai rengiami seminarai, skirti šeiminio smurto

²⁴⁸ Premjeras – už priverstinį gydymą nuo alkoholizmo. Žinių radijas. Prieiga per internetą: <http://www.ziniuradijas.lt/naujiena/2015/11/12/premjeras-uz-priverstini-gydyma-nuo-alkoholizmo/50758> [žiūrėta 2016 02 08].

²⁴⁹ Pavyzdžiui, 2014 m. balandžio mėnesį atliktas tyrimas Klaipėdos apygardos probacijos tarnyboje ir Telšių krizių centre, apklausus smurtą prieš moteris artimoje aplinkoje naudojusius vyrus, parodė, jog visi 7 respondentai smurtą taikė būdami neblaivūs (RIMKUS V., MOTUZAITĖ A. *Socialinės pagalbos galimybės artimoje aplinkoje smurtaujančiam vyrui*. Prieiga per internetą: <http://193.219.76.12/index.php/tiltai/article/view/885/pdf> [žiūrėta 2016 02 17]).

²⁵⁰ Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas. Valstybės žinios, 2006 m., Nr. X–752.

²⁵¹ *Smurtas šeimoje: prevencija, intervencija ir galima pagalba*. Viešoji įstaiga Vaikų laikinosios globos namai “Atsigrėžk į vaikus. Vilnius, 2008, p. 143.

²⁵² *Ibid.*

²⁵³ STONIENĖ L., NARKAUSKAITĖ L., AGUONYTĖ V. *Smurtą artimoje aplinkoje patyrusių moterų gyvenimo kokybės ir emocinės būsenos bei pagalbos prieinamumo Lietuvoje vertinimas*. Vilnius, Higienos institutas, 2013, p. 17.

²⁵⁴ 1995 m. Pekine vykusioje Ketvirtojoje pasaulinėje moterų konferencijoje oficialiai pripažinta, kad žiniasklaida yra viena pagrindinių rūpestį keliančių sričių siekiant lyčių lygybės šiuolaikinėje visuomenėje, kadangi kadangi ne tik atspindi socialines ir kultūrinės normas, bet ir kuria jas, todėl yra galinga jėga formuojant visuomenės nuomonę ir kultūrą. (Pekino veiksmų platformos įgyvendinimo ES valstybėse narėse apžvalga. *Moterys ir žiniasklaida*. Lyčių lygybės priimančią sprendimus žiniasklaidos organizacijose skatinimas. Tyrimo santrauka. Europos lyčių lygybės institutas. Liuksemburgas: Europos Sąjungos leidinių biuras, 2014. Prieiga per internetą: <http://eige.europa.eu/sites/default/files/documents/MH0313741LTC.pdf> [žiūrėta 2016 02 29]).

problemoms atspindėti²⁵⁵, tai padėtų apsaugoti nuo lyčių nelygybės kulto formavimo, taip pat neigiamo požiūrio į smurto auką susidarymo. Taip pat prie smurto prieš moteris šeimoje prevencinių priemonių Lietuvoje ir kitose šalyse kuo daugiau prisidėti galėtų ir internetas, kuris šiais laikais tampa vis didesniu požiūrio ir elgsenos formavimo aparatu²⁵⁶, tad reikėtų daugiau dėmesio skirti internetinės reklamos vietoms, jose skatinant visuomenės nepakantumą smurto atvejams, nurodant, kur moteris galėtų kreiptis ir ką daryti, sulaukusi smurto antpuolio.

Šiuo metu veikiančioje Valstybinėje smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir pagalbos teikimo nukentėjusiems asmenims 2014–2020 metų programoje²⁵⁷ vienas iš numatytų tikslų efektyviai smurto prevencijai pasiekti yra plačiau supažindinti visuomenę su įvairiomis smurto apraiškomis, padariniais ir būtinybe užkristi jam kelią. Galima pasidžiaugti, kad pastaruoju metu šio tikslo yra kryptingai siekiama ir vis dažniau girdėti apie vykstančias įvairias reklamas, akcijas bei kampanijas, raginančias kovoti su smurto prieš moteris problema. Paminėtinos šios šiuo metu vykstančios ar vykusios akcijos ir kampanijos, skirtos kovai prieš buitinį smurtą:

- Jungtinių Tautų iniciatyva „Jis už ją“²⁵⁸, kuri surinko beveik 200 tūkst. vyrų parašų visame pasaulyje, Lietuvoje pasižadėjimą imtis veiksmų prieš moterų diskriminaciją ir smurtą prieš jas 2014 m. pasirašė 246 vyrai (panašus skaičius pasirašė taip pat ir Irane, Jordanijoje ir Tailande);
- 2015 m. lapkritį Kaune vykęs Baltojo Kaspino festivalis²⁵⁹, kuris ragino kiekvieną pilietį prisidėti prie pasaulinės smurto prieš moteris įveikimo akcijos, rengė interaktyvias diskusijas, rodė filmus bei pasirodymus moterų ir vyrų nelygybės tema;

²⁵⁵ *Smurtas šeimoje: prevencija, intervencija ir galima pagalba*. Viešoji įstaiga Vaikų laikinosios globos namai „Atsigrėžk į vaikus. Vilnius, 2008, p. 144.

²⁵⁶ Krotijos projekto „Pandoros skrynia“, metu buvo išplėstos psichologinio konsultavimo centro paslaugos, teikiant ir organizuojant psichologines konsultacijas internetu, kuriose moterys galėjo anonimiškai gauti svarbios informacijos. (KEDAVIČIENĖ D., et al. *Geroji 2013 m. Europos nusikaltimų prevencijos apdovanojimų konkurso praktika*. Prieiga per internetą:

http://www.bukstipri.lt/uploads/Bukletas_LT_VRM.pdf [žiūrėta 2016 02 09]).

²⁵⁷ Lietuvos Respublikos vyriausybės 2014 m. gegužės 28 d. nutarimas Nr. 485 „Dėl valstybinės smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir pagalbos teikimo nukentėjusiems asmenims 2014–2020 metų programos“. Valstybės žinios, 2014, Nr. 5986.

²⁵⁸ REPEČKAITĖ D. Socialinis projektas „Ne tik už ją“. Prieiga per internetą:

<http://manoteises.lt/straipsnis/ne-tik-uz-ja/> [žiūrėta 2016 02 28].

²⁵⁹ *Kaunas taria „ne“ smurtui prieš moteris*. Prieiga per internetą:

<http://www.15min.lt/naujiena/kultura/renginiai/kaunas-taria-ne-smurtui-pries-moteris-29-546387> [žiūrėta 2016 02 06].

- Užsienio pramogų pasaulio žvaigždės nepraleido pro ausis ir 2015 m. B. Tiškevič inicijuoto projekto „Moterys kalba“²⁶⁰, kuriame žinomi Lietuvos veikėjai garsiai skaitė patyrusiųjų smurtą moterų istorijas;
- Taip pat, internete 2015 m. buvo galima pamatyti ir sparčiai plintančią akciją – „Juodo taško kampaniją“²⁶¹. Jos iniciatorių teigimu, nuotraukos su juodu tašku ant delnų – tai subtilus kenčiančių ir negalinčių prabilti smurto artimoje aplinkoje aukų ženklas, visi žmonės pastebėję šį ženklą buvo raginami nedelsiant pranešti smurto šeimoje faktą policijai;
- Be viso to, Lietuvos didžiųjų miestų autobusų ir troleibusų maršrutinėse stotelėse šiuo metu dar galima pamatyti ir reklaminius plakatus su socialine reklama “Sustabdyk šunsnukį/ kiaulę/ asilą” (jų kūrimą inicijavo projektas „Vyrai už moteris“)²⁶², o didžioji dauguma (net 80 %) mačiusiųjų ir 2015 m. lapkričio 5–14 dienomis apklaustų reprezentatyvaus tyrimo „Lietuvos gyventojų požiūris į smurtą artimoje aplinkoje“ respondentų šią kampaniją įvertino teigiamai, kaip duodančią teigiamų rezultatų²⁶³.

Visos šios, ir dar nepaminėtos, Lietuvoje ir pasaulyje vykstančios akcijos, skirtos kovai prieš smurtą yra veiksmingos, kadangi padeda smurto aukoms sulaukti ir surasti reikiamos pagalbos jau patyrus prievartą, taip pat tokios akcijos kartais netgi kalba už pačias smurto aukas, taip atkeipdamos visuomenės dėmesį ir formuodamos priešiškus jausmus visų rūšių smurtui šeimoje.

5. Pačios moters savisaugos priemonės prievartos naudojimo metu ar po jo. Be jau aptartų prievartos prieš moteris šeimoje prevencijos subjektų vykdomų priemonių nagrinėjos problemos atžvilgiu, negalima būtų nepaminėti, kad ir pati moteris turi būti pasiruošusi tinkamai reaguoti smurto atveju. Minėtiems subjektams tinkamai įgyvendinant prevencines priemones, tačiau pačiai moteriai nenorint išsigelbėti iš smurto rato, gali būti sunku ką nors pakeisti. Savisaugos priemonės būtų galima išskirti į²⁶⁴:

²⁶⁰ *Lietuvių projektui prieš smurtą – A.Kutcherio dėmesys*. Prieiga per internetą:

<http://www.delfi.lt/veidai/uzsienio-zvaigzdes/lietuviu-projektui-pries-smurta-a-kutcherio-demesys.d?id=69704552> [žiūrėta 2016 02 08].

²⁶¹ *Plinta nauja socialinė akcija: jei pamatei šį ženklą, skambink policijai*. Prieiga per internetą:

<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/plinta-nauja-socialine-akcija-jei-pamatei-si-zenkla-skambink-policijai.d?id=69869700> [žiūrėta 2016 02 06].

²⁶² Reklaminių kampanija „Vyrai už moteris“. Prieiga per internetą:

<http://www.vyraiuzmoteris.lt/#reklaminekampanija> [žiūrėta 2016 02 08].

²⁶³ 2015 m. lapkričio 5–14 d. reprezentatyvus Lietuvos gyventojų tyrimas: Lietuvos gyventojų požiūris į smurtą artimoje aplinkoje. Prieiga per internetą: http://www.lygybe.lt/data/public/uploads/2015/12/lietuvos-gyventoju-pozioris-i-smurta-artimoje-aplinkoje_2015-lapkritis.pdf [žiūrėta 2016 02 27].

²⁶⁴ BABACHINAITĖ G., et al. *Kriminologija*. Vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 445.

- **Priemonės taikomos iki smurtavimo:** moteriai reikėtų susitarti su šalia esančiais kaimynais, jog šie, išgirdę pagalbos šauksmus ar triukšmą, skubiai kvieštų policiją, jeigu tartis su kaimynais neįmanoma, reikėtų informuoti artimiausius giminaičius ir draugus, kad smurto panaudojimo atveju, ji galėtų laikinai apsisototi pas juos, be to, moteris neturėtų būti užsidariusi ir mėginti slėpti vyro agresijos protrūkius ar požymius, kad prieš ją gali būti panaudotas smurtas ir nedelsiant turėtų apie tai pranešti aplinkiniams;
- **Smurto metu** moteris turėtų stengtis apginti save ir vaikus, šauktis pagalbos, kuo greičiau kviešti policiją ir stengtis skubiai pasišalinti iš įvykio vietos;
- **Atvykus policijos pareigūnams** moteris turėtų reaguoti kuo ramiau, išsamiai paaiškinti visą situaciją: nurodyti kokie sužalojimai buvo padaryti, koks turtas suniokotas ar sugadintas, ar tai pirmas kartas, ar tokių smurto atvejų jau yra buvę;
- **Po smurto** būtina kuo skubiau kreiptis į medikus, net jeigu atrodo, jog tai nėra būtina, kadangi medicininės apžiūros metu bus užfiksuoti sveikatos sutrikdymai, taip pat būtina išsaugoti įrodymus – suplėšytus drabužius ar sulaužytus daiktus tam, jog smurtautojas neliktų nenubaustas ir pateikti juos policijos pareigūnams.

Žinoma, įvykdyti visus pateiktus reikalavimus moteriai gali būti sunku, o smurto atveju galbūt net neįmanoma dėl streso ar panikos potyrio, tačiau moteris turėtų stengtis būti tinkamai apsišvietusi smurto šeimoje problemos atžvilgiu, žinoti apie smurto rato egzistavimą, kur ir kaip gali ieškotis pagalbos, kas tikriausiai yra neįmanoma be prieš tai minėtų prevencijos subjektų veiklos. Pabrėžtina, kad egzistuoja ir kiti išsamiau šiame magistro darbo skyriuje neaptarti prievartos prieš moteris šeimoje prevenciją vykdančys subjektai, tai pagalbos smurtą patyrusioms moterims teikėjai – medikai, seniūnijų ir savivaldybių darbuotojai, taip pat artimiausi giminės ar draugai, kurie, pastebėję, jog prieš moterį gali būti naudojamas įvairaus pobūdžio smurtas, turėtų iškart apie tai pranešti teisėsaugos institucijoms.

Visgi pažvelgus į teismų praktiką, atrodo keista, jog priimami sprendimai, išteisinantys smurtautoją, motyvuojant tuo, jog auka ne tik, kad nesiėmė reikalingų savisaugos priemonių, bet ir pati provokavo, ragino smurtautoją nusikalsti. Štai 2015 m. spalio 6 d. Visagino miesto apylinkės teismo nuosprendžiu²⁶⁵ smurtautojas – nukentėjusios sūnus J. M. buvo nuteistas už tai, kad gulinčią ant lovos motiną be priežasties, tyčia kumščioavo ir spardė koja į įvairias kūno vietas. Moteriai buvo sukrėstos galvos smegenys, kūnas nusėtas daugybinėmis kraujosruvomis veido, krūtinės ląstos,

²⁶⁵ Visagino miesto apylinkės teismo 2015 m. spalio 6 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1–108–724/2015.

rankų, kojų, kryžmens srityse ir tokiais veiksmais jos sveikata buvo sutrikdyta ilgesniam nei 10 dienų laikotarpiui. J. M. buvo nuteistas taip pat už tai, jog nevykdė teismo nurodymo laikinai išsikelti iš gyvenamosios vietos, nesiartinti ir nebendrauti bei neieškoti ryšių su nukentėjusiąja iki bylos, kurioje jis įtariamasis (kaltinamas) tyrimo ir nagrinėjimo pabaigos, tačiau tyčia artinosi prie nukentėjusiosios Visagino ligoninėje, bendravo su ja, tyčia neišsikėlė iš gyvenamosios vietos, taip nevykdydamas Visagino miesto apylinkės teismo nutarties. Žinant šias detales net teisės giliai neišmanančiam žmogui kiltų įtarimų, kad teismo nurodymų nevykdymas byloja apie asmens polinkį nusikalsti²⁶⁶, tačiau Panevėžio apygardos teismas priėmė kitokį sprendimą²⁶⁷ – moterį žiauriai sumušęs sūnus buvo išteisintas, motyvuose nurodant, jog nukentėjusioji savo aktyviais veiksmais sudarė sąlygas ir pritarė ANSAAI numatytų įpareigojimų pažeidimams, tačiau po šio teismo sprendimo nepraėjus nei mėnesiui, moteris buvo nužudyta. Iš šio pavyzdžio sektų išvada, jog teismų darbą reikėtų tobulinti, teisėjams tapti profesionalesniems ir neformuoti praktikos, kai smurtautojas yra išteisinamas aukštesnės galios teismo sprendimu, kadangi taip smurtautojams sudaromos sąlygos jaustis nebaudžiamais, toliau kankinti ir prievartauti savo aukas.

Apibendrinant prievartos prieš moteris šeimoje prevenciją vykdančius subjektus, paminėtina, kad Lietuvoje, kaip ir visame pasaulyje, veikia specializuoti krizių centrai, skirti teikti pagalbą aukoms, šioje srityje itin reikšminga operatyvi policijos veikla, o norint užkirsti kelią šios rūšies prievartai ateityje – valstybės institucijų bei informavimo subjektų veikla. Pastebima tendencija, kad smurto aukų pasitikėjimas ir požiūris į pagalbą teikiančias institucijas gerėja, tačiau pageidautinas didesnis dėmesys individualiai aukos situacijai bei išankstinės nuomonės apie auką nesudarymas. Be to, atsižvelgiant į atliktų tyrimų rezultatus, yra juntamas poreikis visuomenėje skelbti daugiau informacijos, kur nukentėjusios nuo smurto moterys galėtų ieškoti pagalbos. Negalima pamiršti ir tinkamo pačių smurtautojų būklės įvertinimo ir atitinkamų sprendimų priėmimo valstybės įstatymų leidybos srityje, galbūt nustatant privalomą gydymą nuo alkoholizmo, taip pat įsteigiant daugiau krizių centrų vyrams. Taip pat kiekviena moteris turi suvokti, jog gali tapti šeiminio smurto auka, todėl turėtų žinoti, kaip tokiu atveju elgtis. Galbūt esti ir daugiau prevencinių priemonių, galinčių padėti kovoti su prievartos prieš moteris šeimoje problema, tačiau palaikytina pozicija, kad tik kompleksiskai veikiant visas visuomenines

²⁶⁶ JANKAUSKAITĖ M. Teismo nekompetencijos kaina – prarasta gyvybė. Prieiga per internetą: <http://manoteises.lt/straipsnis/teismo-nekompetencijos-kaina-prarasta-gyvybe/> [žiūrėta 2016 03 30].

²⁶⁷ Panevėžio apygardos teismo 2016 m. sausio 4 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A–24–581/2016.

sritis (švietimą, įstatymų leidybą, žiniasklaidą ir panašiai), bus galima pasiekti sėkmingų rezultatų mažinant smurto prieš moteris šeimose rodiklius.

IŠVADOS

1. Magistro darbe prieita prie išvados, kad sąvokas „prievarta“ ir „smurtas“ galima laikyti tapačiomis, kai kalbama apie valingą į moters psichinės, fizinės, seksualinės ar ekonominės laisvės suvaržymą nukreiptą veikimą arba neveikimą, o labiausiai paplitusi prievartos prieš moteris šeimoje rūšis yra prievarta, patiriama iš intymaus partnerio. Tokio pobūdžio prievarta nėra sąlygota vieno vienintelio veiksnio, neretai ją lemia asmens individualios savybės, bendruomenės ir visuomenės daroma įtaka. Pastebima, jog šios rūšies prievarta gali keisti savo išraiškos būdus, staigiai pasireikšti, priblėsti ir visai nuslobus vėl kartotis – taip pasireiškia smurto rato mechanizmas.
2. Analizuojant prievartos prieš moteris rūšis (psichologinę, fizinę, seksualinę ir ekonominę), matoma, kad dažniausiai įvardijama psichologinė prievarta nėra lengvai įrodoma, nes nepalieka plika akimi matomų padarinių, tuo tarpu baudžiamosios atsakomybės taikymą fizinės prievartos atveju apsunkina tai, jog moterys ne visada suskumba apie ją pranešti. Seksualinei prievartai pakliūnant į itin latentiškų nusikaltimų ratą, o ekonominei prievartai neretai pasislepiant po kitų rūšių prievarta, yra sudėtinga nustatyti tikruosius šių rūšių smurto prieš moteris šeimose skaičius.
3. Prievarta prieš moteris šeimoje neigiamai atsiliepia moters psichologinei ir fizinei būklei, be to, toks smurtas gali turėti ilgalaikių liekamųjų reiškinių. Taip pat, dar ilgai po patirtos traumos moteris gali susidurti su psichinės ar fizinės sveikatos problemomis. Moteris, iš smurtautojo patirianti kontrolę, neretai praranda ir finansinę nepriklausomybę, o jos vaikams tokios prievartos stebėjimas gali turėti įtakos jų pačių nusikalstamam elgesiui.
4. Lietuvos Respublikos įstatymai smurtautojui numato baudžiamąją, civilinę, administracinę ir kitų teisinio poveikių priemonių sistemą, tačiau joje galima įžvelgti trūkumų, susijusių su smurtautojo iškeldinimo iš gyvenamosios vietos tvarka.
5. Magistro darba prieita prie išvados, kad siekiant kovoti su įvairių rūšių prievarta prieš moteris šeimoje, policijos pareigūnų, socialinių ir krizių centrų darbuotojų teikiama pagalba turi būti greita ir operatyvi, nukreipta į kuo didesnę moters patiriamų padarinių sušvelninimą. Padėti spręsti šią problemą gali ir atitinkamos prevencinės programos švietimo ir ugdymo įstaigose bei visuomenės mastu (pavyzdžiui pasitelkiant žiniasklaidos priemones).

PANAUDOTŲ ŠALTINIŲ IR LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminiai teisės aktai:

Lietuvos Teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios, 1992, Nr. 33–1014 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais);
2. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 89–2741 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais);
3. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 37–1341 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais);
4. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas. Valstybės žinios, 2002, Nr. IX–994 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais);
5. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios, 2000, Nr. VIII–1864 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais);
6. Lietuvos Respublikos administracinės teisės pažeidimų kodeksas. Valstybės žinios, 1985, Nr. 1–1 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais);
7. Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas. Valstybės žinios, 2011, Nr. 72–3475 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais);
8. Lietuvos Respublikos probacijos įstatymas. Valstybės žinios, 2011, Nr. XI–1860;
9. Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas. Valstybės žinios, 2006, Nr. X–493 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais);
10. Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas. Valstybės žinios, 2006, Nr. X–752;
11. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. Valstybės žinios, 1996, Nr. I–1234 (su vėlesniais papildymais ir pakeitimais);
12. Lietuvos Respublikos psichikos sveikatos priežiūros įstatymas. Valstybės žinios, 1995, Nr. I–924;
13. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2014 m. gegužės 28 d. nutarimas Nr. 485 „Dėl valstybinės smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir pagalbos teikimo nukentėjusiems asmenims 2014–2020 metų programos“. Valstybės žinios, 2014, Nr. 5986;

14. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1992 m. balandžio 30 d. nutarimas „Dėl nakvynės namų steigimo grįžusiems iš įkalinimo vietų bei kai kuriems asmenims ir jų įdarbimo“. Valstybės žinios, 1992, Nr. 318;
15. Lietuvos Respublikos ministro pirmininko 2014 m. rugsėjo 1 d. potvarkis dėl Lietuvos Respublikos ministro pirmininko 2013 m. birželio 14 d. potvarkio Nr. 212 „Dėl darbo grupės sudarymo pakeitimo“ . Nr. 162. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/5b4d0bf0326111e4a83cb4f588d2ac1a>;
16. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. balandžio 5 d. įsakymas „Dėl socialinių paslaugų katalogo patvirtino“. Valstybės žinios, 2006, Nr. A1–93;
17. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro, teisingumo ministro ir socialinės apsaugos ir darbo ministro 2003 m. gegužės 23 d. įsakymas „Dėl sveikatos sutrikdymo masto nustatymo taisyklių patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2003, Nr. 52–2357;
18. Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas. Valstybės žinios, 2015, Nr. 11216.

Tarptautiniai ir Europos Sąjungos teisės aktai:

1. Europos Tarybos konvencija „Dėl smurto prieš moteris ir smurto šeimoje prevencijos ir kovos su juo“, 2011. Prieiga per internetą: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168008482e>;
2. 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. Valstybės žinios, 1995, Nr. 60–1501;
3. 1995 m. Pekino deklaracija ir veiksmų platforma. Prieiga per internetą: <http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/platform/declar.htm>;
4. 1993 m. gruodžio 20 d. Jungtinių Tautų deklaracija dėl smurto prieš moteris panaikinimo. Nr. A/RES/48104. Prieiga per internetą: <http://www.un.org/documents/ga/res/48/a48r104.htm>;
5. 1948 m. gruodžio 10 d. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. Valstybės žinios, 2006, Nr. 68–2497;
7. Europos Parlamento rezoliucija Nr. 2013/2512(RSP) dėl smurto prieš moteris Indijoje. Prieiga per internetą:

<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+MOTION+P7-RC-2013-0028+0+DOC+XML+V0//LT;>

8. 2013 m. birželio 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 606/2013 dėl apsaugos priemonių tarpusavio pripažinimo civilinėse bylose. Europos Sąjungos specialus leidinys. L 181/4;
9. 2011 m. gruodžio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva Nr. 2011/99/EU dėl Europos arešto orderio. Europos Sąjungos oficialus leidinys. L 338/2;
10. 2009 m. lapkričio 26 d. Europos Parlamento rezoliucija Nr. 2009/2681 (RSP) dėl smurto prieš moteris panaikinimo. Prieiga per internetą: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2009-0098+0+DOC+XML+V0//LT>.

Specialioji literatūra:

1. ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*. Specialioji dalis (213-330 straipsniai). Vilnius: Registrų centras, 2010;
2. ADUTAVIČIŪTĖ M., et al. *Nusikaltimų aukų teisių direktyva: naujas požiūris į artimųjų smurto aukas*. Vilnius: Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2014. Prieiga per internetą: https://www.hrmi.lt/uploaded/Apzvalgos/Tyrimas_auku-teisiu-direkt_1.pdf;
3. BABACHINAITĖ G., et al. *Kriminologija: vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010;
4. BARANSKAITĖ A., PRAPIESTIS J. *Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės Konstitucijos ir konstitucinės jurisprudencijos kontekste*. *Jurisprudencija*. 2006, 7 (85);
5. BELIŪNIENĖ L., et al. *Aktualiausias žmogaus teisių užtikrinimo Lietuvoje 2008–2013 m. problemos*. Teisinis tyrimas. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2014;
6. BERESNEVIČIUS G. *Baltų religinės reformos*. Vilnius: Taura, 1995.;
7. CUNNINGHAM A. et al. *Theory-derived explanations of male violence against female partners: literature update and related implications for treatment and evaluation*. Prieiga per internetą: <http://www.lfcc.on.ca/maleviolence.pdf>;

8. DIRSIENĖ N. et al. *Metodinės rekomendacijos skirtos prieglobstį smurto šeimoje aukoms teikiančių organizacijų darbuotojams ir savanoriams*. Prieiga per internetą:
http://www.sppd.lt/media/mce_filebrowser/2014/11/04/Methodines_rekomendacijos_priegl_smurt_seim_2007_1_RMRK9dS.pdf;
9. DIRSIENĖ N., REIKERTIENĖ V., USCILA R., USILAITĖ Ū., *Teisiniai ir praktiniai patarimai moterims, patyrusioms prievartą šeimoje*. Vilnius: Lygių galimybių plėtros centras, 2004;
10. DOBRYNINAS A., SAKALAUŠKAS G., ŽILINSKIENĖ L. *Kriminologijos teorijos*. Vadovėlis. Vilnius: Eugrimas, 2008;
11. FEDOSIUK O. *Psichinės prievartos samprata baudžiamojoje teisėje*. Jurisprudencija, 2001, Nr. 21 (13);
12. GILLIGAN J. *Smurto prevencija*. Vilnius: Eugrimas, 2000;
13. GULBICKAJA J. *Smurto artimoje aplinkoje tendencijos ir įstatymo taikymo praktika*. Prieiga per internetą:
<http://www.infolex.lt/portal/start.asp?act=news&Tema=1&str=52416>;
14. GUSTAITIENĖ M. *Smurto prieš moteris priežastys ir prevencija*. Prieiga per internetą: http://www.ku.lt/wp-content/uploads/2013/04/2005_nr_01_110-121.pdf;
15. JANKINS J. *Šių laikų dorovinės problemos*. Vilnius, 1997;
16. JOVAIŠAS K. *Smurto šeimoje prevencija: Iliuzijų anatomija*. Vilnius: Eugrimas, 2009;
17. JUSIENĖ R. „Sunkūs“ paaugliai arba kodėl paaugliai elgiasi agresyviai? Nepilnamečių justicija Lietuvoje: teorija ir praktika. Vilnius, 2007;
18. KEDAVIČIENĖ D., et al. *Geroji 2013 m. Europos nusikaltimų prevencijos apdovanojimų konkurso praktika*. Prieiga per internetą:
http://www.bukstipri.lt/uploads/Bukletas_LT_VRM.pdf;
19. KOCHANSKAS J. *Šeimoje smurtavęs vyras patupdytas už grotų*. Alytaus naujienos, 2008, Nr. 181 (11282);
20. *Kovos su buitiniu smurtu būdai: įvairių šalių patirties apibendrinimas*. Jungtinės tautos. Niujorkas, 1993;
21. KRUPSKIENĖ A., et al. *Smurto paplitimas ir jo prevencija Lietuvoje*. Vilnius, 2011;

22. MICHAILOVIČ I. *Kai kurie smurto artimoje aplinkoje aspektai socialinės kultūrinės lyties požiūriu*. Kriminologijos studijos, 2014/2. Prieiga per internetą: <http://www.zurnalai.vu.lt/kriminologijos-studijos/article/view/5092/3349>;
23. MICHAILOVIČ I. *Kai kurie smurto šeimoje problematikos aspektai*. Teisė, 2012;
24. PAVILIONIENĖ M. A. *Lyčių drama*. Vilnius, 1998;
25. PAVILIONIENĖ M. A., PETREIKIS J., VALIAUSKIENĖ V. *Konferencijų „Smurtas šeimoje – žmogaus teisių pažeidimas“, „Ar Lietuvoje yra lyčių lygybės politika?“ medžiaga*. Valstybės žinios, Vilnius, 2007;
26. PIESLIAKAS A. 2013 m. Vilniaus miesto apylinkės teisme išnagrinėtų bylų dėl smurto artimoje aplinkoje tyrimas. Prieiga per internetą: www.vat.lt/download/1910/isvada%20del%20saa.pdf;
27. RAUDYS R., MAČIULIENĖ K. *Medicininiai teismo tyrimai išžaginimų ir pasikėsinimų išžaginti atvejais. Teismo medicininiai smurto aspektai*. Vilnius: LTU leidybos centras, 2002;
28. RIMKUS V., MOTUZAITĖ A. *Socialinės pagalbos galimybės artimoje aplinkoje smurtaujančiam vyrui*. Prieiga per internetą: <http://193.219.76.12/index.php/tiltai/article/view/885/pdf>;
29. SAKALAUSKAS G., ŪSELĖ L. *Smurto prieš vaikus draudimo socialiniai ir teisiniai aspektai*. Teisės problemos, 2007, Nr. 1 (56). Prieiga per internetą: <http://www.teise.org/data/2007-2-sakalauskas-usele.pdf>;
30. SAKALAUSKAS G., et al. *Registruotas ir latentinis nusikalstamumas Lietuvoje: tendencijos, lyginamieji aspektai ir aplinkos veiksniai*. Vilnius, Teisės institutas, 2011;
31. *Smurtas šeimoje: prevencija, intervencija ir galima pagalba*. Vilnius: Viešoji įstaiga Vaikų laikinosios globos namai „Atsigręžk į vaikus“, 2008;
32. STONIENĖ L., AGUONYTĖ L., NARKAUSKAITĖ L. *Smurto prieš moteris paplitimas ir priežastys*. Prieiga per internetą: [http://www.hi.lt/uploads/pdf/visuomenes%20sveikata/2012.2\(57\)/VS_2012_2\(57\)_Stoniene.pdf](http://www.hi.lt/uploads/pdf/visuomenes%20sveikata/2012.2(57)/VS_2012_2(57)_Stoniene.pdf);
33. STULGINSKIENĖ L. *Smurtas artimoje aplinkoje*. Trakai: Lietuvos policijos mokykla, 2014;
34. SUBAČIUS L. *Moters socialinio vaidmens kaitos atspindžiai Felicijos Bortkevičienės veikloje*. Prieiga per internetą: <http://www.zurnalai.vu.lt/files/journals/6/articles/90/public/ztnr1-11.pdf>;

35. ŠIDEIKAITĖ I., JANUŠKA V. *Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje teisinis reglamentavimas*. Mokslinis vadovas. Mokslo taikomieji tyrimai: dabartis ir perspektyvos. Straipsnių rinkinys. Šiauliai: Šiaurės Lietuvos kolegija, 2015;
36. VAIGĖ L. *Apsauga nuo smurto artimoje aplinkoje: psichinės prievartos problematika*. Prieiga per internetą: http://manoteises.lt/wp-content/uploads/2014/05/Analize_Psichines_prievartos_problematika_Laima_Vaige.pdf;
37. VASILIAUSKIENĖ L., ZABLOCKYTĖ M., KNIUGŽDAITĖ R. *Metodinės rekomendacijos skirtos krizių centrų, atakančių į nemokamos pagalbos linijos skambučius, darbuotojų ir savanorių komandoms*. Prieiga per internetą: http://www.sppd.lt/media/mce_filebrowser/2014/11/04/Metodines_rekomendacijos_kriz_centr_2007_2_eu10B1m.pdf;
38. VASILIAUSKAITĖ Z. *Šeimoje patirto smurto padariniai bio-psycho socialinei asmens sveikatai. Mušamos moters sindromas*. Prieiga per internetą: http://manoteises.lt/wp-content/uploads/2014/05/Musamos_moters_sindromas_2013-06-20_Zuzana_Vasiliauskaite.pdf.

Teismų praktika:

1. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2009 m. birželio 9 d. sprendimas byloje *Opuz prieš Turkiją*, pareiškimas Nr. 33401/02. Prieiga per internetą: <http://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22dmdocnumber%22:%5B%22851046%22%2C%22itemid%22:%5B%22001-92945%22%5D%7D>;
2. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1979 m. birželio 13 d. sprendimas byloje *Marckx prieš Belgiją*, pareiškimas Nr. 6833/74. Prieiga per internetą: <http://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22appno%22:%5B%226833/74%22%2C%22itemid%22:%5B%22001-57534%22%5D%7D>;
3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. birželio 4 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo Kodekso 129 straipsnio 2 dalies 3 punkto (2008 m. birželio 12 redakcija), 135 straipsnio 2 dalies 3 punkto (2008 m. birželio 12 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Byla Nr. 36/2009–20/2010–4/2011–9/2011. Prieiga per internetą: <http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta119/content>;

4. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. birželio 3 d. nutarimu nr. X-1569 „Dėl valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“ patvirtintos valstybinės šeimos politikos koncepcijos nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Byla Nr. 21/2008. Prieiga per internetą:
<http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta159/content>;
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. rugsėjo 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-371/2014;
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. vasario 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-128/2008;
7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimas „Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo bylose“. Teismų praktika, 2005, Nr. 22;
8. Panevėžio apygardos teismo 2016 m. sausio 4 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-24-581/2016;
9. Visagino miesto apylinkės teismo 2015 m. spalio 6 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-108-724/2015;
10. Kauno apygardos teismo 2014 m. liepos 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-1460-273/2014;
11. Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. vasario 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-851-579-2012.
12. Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. sausio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-901-175-2012;
13. Vilniaus apygardos teismo 2012 m. birželio 6 d. nutartis administracinio teisės pažeidimo byloje Nr. ATP-676-533/2012.

Kiti šaltiniai:

1. ES apklausa „*Smurtas prieš moteris*.“ Apibendrinti rezultatai. Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūra, 2014. Prieiga per internetą:
http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-at-a-glance-oct14_lt.pdf;
2. 2014 m. kovo 5 d. ES pagrindinių teisių agentūros pranešimas spaudai, remiantis FRA apklausos „*Smurtas prieš moteris*“ rezultatais. Prieiga per internetą:
http://ec.europa.eu/lietuva/ziniasklaidai/05032014_smurtas_pries_moteris_lt.htm;

3. 2015 m. sausio 9 d. Europos Komisijos pranešimas spaudai. *Geresnė smurto aukų apsauga visoje ES*. Prieiga per internetą: europa.eu/rapid/press-release_IP-15-3045_lt.pdf;
4. BARONAITĖ M. *Moterų teisės mažiausiai gerbiamos Egipte*. Prieiga per internetą: <http://lzinios.lt/lzinios/Pasaulis/moteru-teises-maziausiai-gerbiamos-egipte/167311>;
5. BAJORINAS A. 2012–2014 m. statistika, susijusi su smurtu artimoje aplinkoje. Prieiga per internetą: [http://www.bukstipri.lt/uploads/2012-2014%20m_%20statistika%20smurtas%20artimoje%20aplinkoje\(1\).ppt](http://www.bukstipri.lt/uploads/2012-2014%20m_%20statistika%20smurtas%20artimoje%20aplinkoje(1).ppt);
6. BUTKEVIČIŪTĖ R. *Nevyriausybinėms organizacijoms, teikiančioms pagalbą smurtą artimoje aplinkoje patyrusiems žmonėms, skiriama apie 1 milijoną litų*. Prieiga per internetą: <http://www.lygus.lt/nevyriausybinems-organizacijoms-teikiancioms-pagalba-smurta-artimoje-aplinkoje-patyrusiems-zmonems-skiriama-apie-1-milijona-litu/>;
7. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Prieiga per internetą: <http://dz.lki.lt/search/>;
8. 2015 Global report: *attitudes to gender*. Prieiga per internetą: <https://yougov.co.uk/news/2015/11/12/global-gender-equality-report/>;
9. IGNATAVIČIŪTĖ L. *Prevencijos principai*. Pranešimo demonstracinė medžiaga. VPSC, 2010. Prieiga per internetą: [http://www.lspzgb.lt/images/user/Prevencijos%20principai\(1\).ppt](http://www.lspzgb.lt/images/user/Prevencijos%20principai(1).ppt);
10. *Ištrūko iš pragaro: mačiau, kaip žmonas nuo seksualinės prievartos veždavo į ligoninę*. Prieiga per internetą: <http://www.delfi.lt/news/daily/world/istruko-is-pragaro-maciau-kaip-zmonas-nuo-seksualines-prievartos-vezdavo-i-ligonine.d?id=66076614>;
11. JANKAUSKAITĖ M. *Teismo nekompetencijos kaina – prarasta gyvybė*. Prieiga per internetą: <http://manoteises.lt/straipsnis/teismo-nekompetencijos-kaina-prarasta-gyvybe/>;
12. JUODKŪNAITIENĖ V. S. *Neturtinė žala ir jos atlyginimas*. Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/portal/start.asp?act=news&Tema=54&str=53401>;
13. KARLONAITĖ G. *Smurtas šeimoje – ne privatus reikalas*. Prieiga per internetą: <http://manoteises.lt/straipsnis/smurtas-seimoje-ne-privatus-reikalas/>;
14. *Kaunas taria „ne“ smurtui prieš moteris*. Prieiga per internetą: <http://www.15min.lt/naujiena/kultura/renginiai/kaunas-taria-ne-smurtui-pries-moteris-29-546387>;

15. KIŠKIS A. Nusikaltimų prevencija (paskaitų skaidrės). Prieiga per internetą: <http://www3.mruni.eu/~akiskis/kriminologija-n/2003-2004m/paskaitos/8%20tema;>
16. *Lietuvių projektui prieš smurtą- A.Kutcherio dėmesys*. Prieiga per internetą: <http://www.delfi.lt/veidai/uzsienio-zvaigzdes/lietuviu-projektui-pries-smurta-a-kutcherio-demesys.d?id=69704552;>
17. METELICA S. *Smurto šeimoje priežastys ir požymiai*. Prieiga per internetą: <http://policijosremejai.lt/lt/straipsniai/1/13/smurtoseimojepriezastysirpozymiai;>
18. *Moterų teisių pažeidimai pasaulyje: nuo vyrų parenkamų darbų iki leidimo prievartauti*. Prieiga per internetą: <http://www.15min.lt/naujiena/aktualu/pasaulis/moteru-teises-vis-dar-varzo-absurdiski-istatymai-57-485642;>
19. Pagalbos tarnybų kontaktai. Prieiga per internetą: <http://www.bukstipri.lt/lt/kur-kreiptis;>
20. Pekino veiksmų platformos įgyvendinimo ES valstybėse narėse apžvalga. Moterys ir žiniasklaida. Lyčių lygybės priimant sprendimus žiniasklaidos organizacijose skatinimas. Tyrimo santrauka. Europos lyčių lygybės institutas. Liuksemburgas: Europos Sąjungos leidinių biuras, 2014. Prieiga per internetą: <http://eige.europa.eu/sites/default/files/documents/MH0313741LTC.pdf;>
21. *Plinta nauja socialinė akcija: jei pamatei šį ženklą, skambink policijai*. Prieiga per internetą: <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/plinta-nauja-socialine-akcija-jei-pamatei-si-zenkla-skambink-policijai.d?id=69869700;>
22. *Premjeras – už priverstinį gydymą nuo alkoholizmo*. Žinių radijas. Prieiga per internetą: <http://www.ziniuradijas.lt/naujiena/2015/11/12/premjeras-uz-priverstini-gydyma-nuo-alkoholizmo/50758;>
23. Reklaminė kampanija „Vyrų už moteris“. Prieiga per internetą: <http://www.vyraiuzmoteris.lt/#reklaminekampanija;>
24. REPEČKAITĖ D. Socialinis projektas „Ne tik už ją“. Prieiga per internetą: [http://manoteises.lt/straipsnis/ne-tik-uz-ja/;](http://manoteises.lt/straipsnis/ne-tik-uz-ja/)
25. 2015 m. lapkričio 5–14 d. reprezentatyvus Lietuvos gyventojų tyrimas: Lietuvos gyventojų požiūris į smurtą artimoje aplinkoje. Prieiga per internetą: http://www.lygybe.lt/data/public/uploads/2015/12/lietuvos-gyventoju-pozioris-i-smurta-artimoje-aplinkoje_2015-lapkritis.pdf;

26. Smurtautojui taikomos poveikio priemonės. Prieiga per internetą: http://www.bukstipri.lt/uploads/Smurtautojui%20taikomos%20poveikio%20priemones_pat.doc;
27. *Study to identify and map existing data and resources on sexual violence against women in EU*. Prieiga per internetą: <http://eige.europa.eu/lt/content/sexual-violence-against-women-in-the-european-union>;
28. Tarptautinių žodžių žodynas. Prieiga per internetą: <http://www.zodziai.lt/>;
29. URBONAITĖ-VAINIENĖ I. *Nuo šeimos atskirtas vyras: nesididžiuoju, kad mušu žmoną ir vaikus*. Prieiga per internetą: <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/nuo-seimos-atskirtas-vyras-nesididzijuju-kad-musu-zmona-ir-vaikus.d?id=60306345#ixzz2aHfNiOCC>;
30. *Violence against women: Madrid stages big protest march*. Prieiga per internetą: <http://www.bbc.com/news/world-europe-34756378>;
31. Vilniaus Moterų namų statistika, susijusiusi su smurtu prieš moteris. Prieiga per internetą: <http://www.policija.lt/get.php?f.21543>;
32. VITKUS. R. *Žudynės Kražiuose truko tris dienas: žudė kasdien, grobis menkas*. Prieiga per internetą: <http://lietuvosdiena.lrytas.lt/kriminalai/zudynes-kraziuose-truko-tris-dienas-zude-kasdien-grobis-menkas.htm>;
33. 2015 m. lapkričio 11 d. vykusios diskusijos „*Tvirta mergaitė*“ video medžiaga. Prieiga per internetą: <http://psichika.eu/blog/diskusija-tvirta-mergaite-video/>;
34. VYŠNIAUSKIENĖ M. Smurto artimoje aplinkoje analizės išvados. Prieiga per internetą: <http://www.klat.lt/lt/silales-rajono-apylinkes-teismas/naujienos-slra/silales-rajono-apylinkes-naujienos/archive/smurto-artimoje-aplinkoje-fn8w/p0.html%20Vilniaus%20apylink%C4%97s%206>;
35. Žmogaus teisių stebėjimo institutas. Žmogaus teisių apžvalga 2013–2014 m. Smurtas artimoje aplinkoje ir smurtas prieš moteris. Prieiga per internetą: <http://pasidomek.lt/lt/i-smurtas-artimoje-aplinkoje-ir-smurtas-pries-moteris>.

SANTRAUKA

Siekiant pagrindinio darbo tikslo – išsiaiškinti pagrindinius prievartos prieš moteris šeimoje kriminologinius aspektus, išsikelti uždaviniai: 1) išsiaiškinti prievartos ir susijusių sąvokų sampratą; 2) išskirti pagrindines prievartos prieš moteris šeimoje rūšis ir jų pasireiškimą; 3) apibendrinti dažniausiai pasitaikančias prievartos prieš moteris šeimoje priežastis ir pasekmes pačiai moteriai ir vaikams, taip pat taikomas teisinio poveikio priemonės smurtautojui; 4) įvardinti prevencijos subjektus, galinčius padėti kovoti su šia problema.

Darbas susideda iš trijų dalių, kuriose, pasitelkiant Lietuvos Respublikos ir kitų šalių (Europos Sąjungos, Jungtinių Amerikos Valstijų bei Artimųjų Rytų) statistinius duomenis, yra analizuojamas prievartos prieš moteris šeimoje problemos mastas pasauliniu ir valstybiniu lygiais, taip pat trumpai apžvelgiami norminiai teisės aktai ir juose numatyta atsakomybė už įvairių rūšių prievartą prieš moteris šeimoje. Tarpusavyje lyginant prievartą prieš moteris šeimoje aiškinančias kriminologines teorijas, yra išskiriamos pagrindinės šio reiškinio kilmės priežastys, didelį dėmesį skiriant vaikų auklėjimui ir jų augimo aplinkos reikšmei, kaip vienam iš pagrindinių veiksnių, galinčių sukelti smurtą ateityje.

Darbe išskiriamos prievartos prieš moterį šeimoje pasekmės moteriai: psichologinės, fizinės, ekonominės. Taip pat aptariamas smurto poveikis vaiko asmenybei bei trumpai nusakoma smurto žala visuomenei ir valstybei. Be to, remiantis 2013 m. Vilniaus miesto apylinkės teisme išnagrinėtų bylų tyrimu, išskiriami daugiausiai ir mažiausiai taikomos teisinio poveikio priemonės smurtautojui. Trečiajame magistro darbo skyriuje „Prievartos prieš moteris prevenciją vykdančios institucijos“ apžvelgiamos institucijos ir jų subjektai, teikiantys įvairaus pobūdžio pagalbą moterims, taip pat, remiantis vykdytais tyrimais, atskleidžiama, kur pirmiausiai moterys yra linkusios kreiptis (o būtent – į šeimos narius bei artimuosius, tik vėliau į krizių centrus bei kitas institucijas), lyginant Lietuvos Respublikoje atliktų tyrimų rezultatus, prieita prie išvados, kad moterų pasitikėjimas pagalbą teikiančiomis institucijomis yra ne mažėjantis, bet didėjantis.

SUMMARY

To explore the key criminological aspects related to domestic violence against women, the following tasks have been formulated: 1) to define the concept of violence and other related concepts; 2) to identify the main types of domestic violence perpetrated against women and their forms of manifestation; 3) to provide a summarized overview of the most common causes of domestic violence against women and its consequences both for the effected women and their children as well as sanctions imposed on perpetrators; 4) to describe subjects engaged in preventive action that may offer help in addressing this problem.

The thesis consists of three parts which include an analysis of the prevalence of domestic violence against women on a global and national level based on the statistical data of the Republic of Lithuania and other countries (European Union, United States and the Middle East). It also gives a brief overview of the regulatory framework and the liability stipulated in it for different types of domestic violence against women. Based on the comparison of the main criminological theories that explain domestic violence against women, the thesis identifies the main causes that give rise to this phenomenon.

The thesis identifies the main consequences of domestic violence that afflict women including psychological, physiological and economical ones. It also discusses the impact of violence on the child's personality and gives a brief overview of the harmful effects of domestic violence on the general public and on the country. Moreover, based on the 2013 study of the cases examined by Vilnius City District Court, the thesis discusses the most and least frequently used sanctions against perpetrators. The third chapter of the Master's thesis offers an overview of the institutions providing a range of support services to women affected by domestic violence. Also, based on the research conducted in this field, the thesis describes the primary points of contact that the affected women are likely to seek assistance from (they first turn to their family members and close friends before seeking help from crisis centres and other institutions).